

NC-9.3. Elementen van ontologie

NC-9.3.1. (p. 1- p. 131)

Voorwoord.- (01/02)

Een ‘voorwoord’ behelst enkele begrippen ter inleiding.

De cursus.

De antieke Grieken die zo logisch mogelijk te werk gingen, omschreven een intellectuele taak als volgt.

A. Het gegeven.

Dit is het onderwerp of thema. -- In de werkelijkheidsleer of ontologie is dat “Al wat op welke wijze ook ‘iets’ is”. Het begrip ‘iets’, verstaan als “niet-niets” duidt in onze taal aan al wat werkelijk is.

B. Het gevraagde (gezochte).

Hier: of er ‘iets’ is en, indien ja, wat dat ‘iets’ is. Meer alledaags: te weten komen wat men juist onder de term ‘iets’ of ‘werkelijkheid’ verstaat. Te weten komen, dankzij onderzoek, ‘historia’ (Latijn: inquisitio), wat werkelijkheid zoal zijn kan.

In meer hedendaagse termen: het ‘zijn(de); d.i. al wat is, tot (volle) begrip trachten te doen komen. ‘Seinsverständnis’, om met M. Heidegger te spreken.

In termen van de begripslogica: zich een zo duidelijk en verantwoord mogelijk begrip vormen van wat ‘werkelijkheid’ is.

Opm.-- De tweedeling of systechnie “gegeven/ gevraagde” komt o.m. uit de antiek-Griekse wiskunde: eerst het gegeven zo scherp mogelijk aflijnen; dan, m.b.t. al wat daardoor beschikbaar is, de taak omschrijven (wat men juist met het gegeven of thema doen zal).

Elementen.

Kijk naar de titel! Deze term - ‘term’ betekent “in woorden uitgedrukt begrip” komt uit het oudste antiek-Griekse taalgebruik.

‘Stoicheion’, ineenslopend met ‘archè’, betekende ‘element’ (beginsel, vooropstelling). Het Latijn vertaalde immers door ‘elementum’. Is ‘element’:

a. een exemplaar uit een verzameling (een schooljongen b.v. is een element uit de verzameling ‘schooljongens’),

b. een bestanddeel binnen een stelsel of systeem (een stadswijk b.v. is één deel van de gehele stad).-- Binnen de ‘totaliteit’ (hetzij verzameling hetzij systeem) heetten de Grieken ‘stoicheion’ al wat erdoor omvat werd.

Maar er is meer: ‘stoicheion’ wordt tot ‘arche’, vooropstelling, wanneer het redenerend-logisch te werk gaand - verwerkt wordt: een gedeelte van een stad is een

element dat toelaat de stad als geheel te begrijpen. Of omgekeerd: het geheel maakt een deel begrijpelijk.

Zo betekent “element en van ontologie” “al wat men aan dingen moet vooropstellen - ‘arche’ - om ontologie te begrijpen”.

Propedeutiek.

De antieke Grieken spraken van ‘pro.paideia’ of ‘pro.paideuma’, een ‘paideia’ voor de gespecialiseerde paideia of vorming.

“Elementen van ontologie”, in die engere zin komt dan neer op “inleidend of zelfs elementair (zeer vergemakkelijkt) onderricht in ontologie”.

Tussen dilettantisme en specialisme.

Een ‘dilettant(e), als liefhebberij bezig zijnde, kent “van alles iets”, oppervlakkig. Een ‘specialist(e)’, als kenner/ kenster, kent “van iets alles”, grondig uitgediept.

Aangezien deze cursus ‘propedeutisch’ is, kiezen wij de middenweg: hij verschaft informatie, d.i. waarheid terzake, en wel als middel tot algemene vorming.

Op Harvard University stelt men het “Harvard principle” voorop: zij kweekt niet generalisten maar gespecialiseerden. Toch eist zij allereerst een algemene vorming in allerlei (hulp)vakken. Waartoe? In termen van MacLuhan: om vakidiotie (al te eenzijdige en beperkte vakkennis) te vermijden.

Een goed onderwijzer, een goede onderwijzeres b.v.

a. kent zijn, haar vak goed,

b. maar, in onze zeer ingewikkelde wereld, is hij, zij algemeen gevormd. Geldt dit voor het beroep van onderwijzen, dan geldt dit, in onze hypergespecialiseerde wereld, voor zo goed als alle beroepen. Daarvandaan de “voortgezette vorming”.

Terloops: één der betekenissen van het antiek-Griekse woord ‘filosofia’, dat wij door wijsbegeerte of ‘filosofie’ vertalen, was “algemene vorming”.

Noch mode noch ideologie maar methode.

‘Indoctrineren’ is één der termen die sedert de contestatieperiode gangbaar werd. Dit is: een ‘doctrine’ of leer opdringen.

Onze cursus vermijdt ‘mode’, want, ook al zijn er in het filosoferen modes, ‘mode’ is een oppervlakkige golf van belangstelling die komt ... en (vlug) gaat.

‘Ideologie’ is een werkelijkheidsvreemde gedachtenconstructie, aangewend vaak door ervan overtuigde aanhangers om anderen te beheersen. Omdat ideologie ‘onwerkelijk’ (niet aan de gegevens aansluitend) is, is zij onbewijsbaar.

Wij huldigen dan ook methode. ‘Methode’ is een met redenen of gronden gestaafde aanpak of benadering. Zo pakken wij de ontologie - en doorheen haar - werkelijkheid die zij bestudeert, aan.

Steekproef 1,-- Bestaan (existentie) en zijswijze (essentie). (03/09)

Parmenides van Elea.

De stichter van de Eleatische school leefde omtrent van -540. Hij gaat door voor diegene die de ‘metafysiek’, andere naam voor ‘werkelijkheidsleer’, tot ontologie of zijnsleer omvormde.

Cl. Ramnoux, *Parménide et ses successeurs*, Paris, Rocher, 1979, 99/148 (Parménide), zegt wat volgt.

Het beginfragment van Parmenides’ leergedicht heeft het over een reis,-- per wagen met paarden, en over ontmoeting met een godin.

a. Sommigen zien daarin een loutere allegorie, d.i. een uitgewerkte vergelijking.

b. Anderen echter duiden dit als de weergave van een werkelijke reis “in de andere wereld”. Denken wij aan de Siberische sjamanen die toentertijd en nog heden ‘zielereizen’ ondernemen, bij genezingen b.v.. Overigens: dit is kenmerkend voor wat men ‘apocalyps’ of ‘onthullingsliteratuur’ heet.

Ramnoux: beide meningen bevatten een element van waarheid. Want: vergelijk Parmenides met zijn voorganger Hesiodos van Askra (VIII-ste of VII-de e.).

a. Hesiodos ontmoet muzen, inspiratiegodinnen, die ofwel waarschijnlijke onwaarheden ofwel echte waarheid verkondigen (deze tweeslachtigheid in gedrag was de antieke heidenen zeer bekend).

b. Parmenides ontmoet een (ingevende) godin die zowel de ‘doxa’, het onware dat als waarschijnlijk aangeboden wordt, als de ‘aletheia’, de onthulde werkelijkheid bijbrengt. Cfr o.c., 103s..

Besluit.-- En Hesiodos én Parmenides beoefenen ‘apocalupsis’ (het antiek-Griekse woord voor ‘onthulling’). Maar waar de eerste binnen de mythische openbaring of apocalyps blijft, daar vervangt de tweede de mythe door een ‘zijsonthulling’ of ontologie.

Wat beweert nu Parmenides?

J. Beaufret, *Le poème de Parménide*, Paris, PUF, 1955, 75/93 (Fragments).-- 1:28/30.-- “Het is een noodzaak dat gij (= Parmenides) ‘panta’ (alles) verneemt: zowel het rustige hart van de mooi afgeronde aletheia, het onthulde zijnde, als de ‘doxa’, de meningen der stervelingen waarin geen waar geloof aanwezig is”.

Verder: 2:2.-- “Dit zijn de twee methoden”. Dat is de systechie.

Maar er is meer.

6:1.-- “Noodzaak is te zeggen en te denken dat zijnde is”. -- Later heet men dit “het identiteitsprincipe” (“Wat (zo) is, is (zo)”).-- 8:21.-- “Zijnde is zichzelf (‘tauton’) en blijft zichzelf en het is er volgens zichzelf”. “Kath’ heauto” in het Grieks.

Dit laatste komt neer op: ‘zijn(de), d.i. werkelijkheid, is er volgens zichzelf,-- niet volgens ons b.v.! Niet volgens de ‘doxa’, de meningen der mensen! Neen: wat is, is er zoals het is op zich, ‘objectief’, onafhankelijk (voor zover het op zich is althans) van iedere andere werkelijkheid.

Opm.-- Wie daaraan twijfelt, d.i. wie dat loochent, doet dit in naam van die waarheid! Hoe kan men immers beweren dat de werkelijkheid “enkel op subjectievere wijze” toegankelijk is, indien men dit subjectieve niet eerst onderscheidt van het objectieve? wie daaraan twijfelt, stelt het eerst (bewust of veelal onbewust) voorop.

Het gegeven en het gevraagde.

Na deze inleiding vatten wij het thema van deze steekproef aan.

Gegeven.-- Het sinds Platon van Athene (-427/-347) gangbare onderscheid tussen feitelijk bestaan (‘existentia’ in middeleeuws Latijn) en zijnswijze (‘essentia’) als definitie van wat werkelijkheid op zich is. Of anders gezegd: als ‘identiteit’ (eigen wezensaard) van ‘zijn(de)’.

Gevraagd: Verhelderen, onthullen, ‘apocalupsis’ of ‘alètheia’ van dat begrippenkoppel.

Ware wetenschap:

‘Wetenschap’ weze hier gedefinieerd als “degelijke, desnoods bewijsbare kennis”. Welnu, Platon, wanneer hij het over “ware wetenschap” heeft, heet ze “theorètikè tou ontos”, juist vertaald: “grondig ingaan op wat is”. Want, ‘theoria’ sedert Puthagoras van Samos (-580/-500), betekent, niet bij de oppervlakte blijvend, dieper ingaan op iets. Zo b.v. op de zin van de toenmalige olympische spelen, die men als oppervlakkig toeschouwer kan mee beleven, zoals Pythagoras zegt, doch die men grondiger kan analyseren. ‘Theoria’ is dus niet ons huidig begrip ‘theorie’ (dat te rationalistisch-intellectueel is en gedachtenconstructie bedoelt). ‘Doorgronding’ zou een uitstekende vertaling zijn.

Vaak vertaalt men door ‘bespiegeling’ (‘speculatie’). In ons huidig taalgebruik is dit “te onwerkelijke”, te ver van het gegeven af, om als juiste weergave van de pythagoreïsch-platonische betekenis te gelden.

Een applicatief model (‘exemplaar’).

In de modeltheorie geldt het koppel “regulatief model/ applicatief model”. Het regulatieve model is de algemene regel, terwijl het applicatieve model de toepassing is.

Wat is dus ‘werkelijkheid’ of, in antiek Grieks ‘zijn(de)’?

J. Brockman, *Morfogenetische velden* (Een nieuw wetenschap), in: T. Maas, red. *Dwarsgebakken wetenschap*, Amsterdam, Contact, 1988, 40/50, onderzoekt de strikt wetenschappelijke waarde - 'werkelijkheidsgetrouwheid' - van Rupert Sheldrake, *A New Science of Life*, London, Blond and Briggs, 1981.

Sheldrake gaat uit van een feitelijk gegeven, nl. het brutale feit dat de gevestigde biologie voor een reeks onopgeloste problemen staat. Wat erop wijst dat haar vooropstellingen niet in overeenstemming zijn met de feiten.

Hij verbreedt die vooropstellingen, o.m. met het begrip 'morfogenetisch veld' (samen met het begrip 'vormresonantie'), om zo de onopgeloste vragen oplosbaar te maken, al was het maar gedeeltelijk.

Om een schets te geven: in 1920 stelde William McDougall, psycholoog aan Harvard University, vast dat ratten uit latere generaties - bij dezelfde situaties sneller (dus niet op dezelfde wijze) leerden dan die uit vroegere generaties. Hypothese: het was alsof de eersten, op geheimzinnige wijze, de weg baanden en vergemakkelijkten voor de lateren, zonder dat deze laatsten enig - volgens de vooropstellingen van de toenmalige wetenschap vaststelbaar - contact hadden met de eersten.

Die mysterieuze wijze waarop dat vastgesteld feit geschiedt, heet Sheldrake "morfogenetisch veld": de lateren zitten reeds in hetzelfde morfogenetisch veld met de eersten en dus leven zij mee met die eersten.

"Werkelijke waarde".

Natuurlijk zouden wij het geheel van de zo-even besproken feiten en hypothesen (= vooropstellingen om die feiten begrijpelijk te maken) moeten ter sprake brengen.

'Kritiek' is juist, in platonische termen uitgedrukt, het toetsen op "de werkelijke waarde" van iets.

Critici van Sheldrake:

a. hij publiceerde voordat zijn hypothese streng bewezen was (wat op zich, indien hij ze als pure hypothese publiceerde, nog geen misdaad is);

b. "Zijn aanklagers zijn ook van mening dat hij 'pseudowetenschappen' - zoals ESP (extra-sensory perception (paranormale waarneming)), helderziendheid (in antiek Grieks: mantiek) en andere parapsychologische verschijnselen - nieuw leven inblaast". (O.c., 50).

Opm.--

a. Streng bewezen zijn hypothesen wanneer zij als werkelijk aangetoond worden (voor de hele wetenschappelijke gemeenschap).

b. Het is geweten dat de moderne rationalist (die enkel de rede voor zover zij voor iedereen zicht- en tastbare gegevens vooropstelt, aanvaardt) alle moeite van de wereld heeft om paranormale fenomenen, ook indien hij er de feitelijkheid - de waarlijk ervaarbare werkelijkheid - niet van kan loochenen, als werkelijk aan te nemen. Dermate geeft de voorkeur aan zijn vooropstellingen voor de feiten.

Besluit.-- In de ogen van zijn critici is Sheldrake's stelling 'onwerkelijk', - in de zin van "niet werkelijkheid weergevend". Want:

- a. het strenge werkelijkheidsbewijs is (nog) niet geleverd;
- b. paranormologie (de studie der paranormale fenomenen) is nog geen door modern-rationalisten aanvaarde wetenschap,-- zij is, in hun ogen (versta: gezien vanuit hun vooropstellingen), "een pseudowetenschap".

Ondertussen bewijst dit dat Platon's onderscheid tussen ware wetenschap en onware of althans onzekere wetenschap nog steeds geldt. Net zoals Parmenides' onderscheid tussen 'alètheia' (blootgetrokken werkelijkheid) en 'doxai' (meningen), die louter waarschijnlijk zijn.

"Wat is 'werkelijkheid'?"

Blijven wij bij hetzelfde boek, Dwarsgebakken wetenschap, 203/219. Rudy Rucker, gewezen wiskundige die ondertussen schrijver is geworden van o.m. sciencefictionwerken (zo: Software), schrijft een artikel met als titel: "Wat is werkelijkheid?".

Hij begint met de stelling: "Slechts twee dingen lijken echt zeker te zijn:

- a. men bestaat en
- b. men doet waarnemingen" (o.c., 203). De rest komt neer op een ingewikkelde theorie terzake.

Vaststellingen.

- a. Wetenschappers hanteren het woord 'werkelijkheid'. Meestal zonder er zich apart in te verdiepen wat nu wel als werkelijk kan aangenomen. Zomaar! Ononderzocht!
- b. Sommigen, zoals Rucker, gaan erop in maar erg oppervlakkig. Zich in bedenkingen verliezend.

Dit alles wijst erop dat er plaats is voor een aparte 'wetenschap', nl. ontologie of werkelijkheidsleer. Want de hoofdvraag der traditionele ontologie of 'metafysica' is nog steeds actueel. Bewijs: de twee voorgaande artikels b.v.. De ontologie handelt over de vraag: "Met welk recht, "in naam van wat", hanteren wij de term 'werkelijk(heid)' én in het dagdagelijkse leven én in de vakwetenschappen?".

Bestaan en aard van iets.

Lezen wij b.v. D. van Dalen, *Filosofische grondslagen van de wiskunde*, Assen/Amsterdam, Van Gorcum, 1978. Daar heeft steller het over verzamelingen,-- één de basisbegrippen - elementen - van de recentere wiskunde, sedert Georg Cantor.

O.c., 4: van Dalen wil een antwoord op de vraag “Bestaan er verzamelingen?; alsook op de vraag “Aard der verzamelingen”. M.a.w.:

a. bestaat er zoiets als een verzameling?

b. Wat is dan zo’n verzameling? Ontologisch vertaald: is er zoiets als een verzameling of, liever: is een verzameling iets en wat is zij?

Terloops: een wiskundige entiteit (‘iets’) bestaat zodra een logisch sluitende definitie gevonden wordt.

Anders is het gesteld met niet-wiskundige entiteiten.

Lezen wij een op het eerste gezicht sensationeel bericht in het Nieuw-Zeelandse dagblad *The Dominion*,-- weergegeven in Journal de Genève (Gazette de Lausanne) 29/07/1993, 20.-- De Nieuw-Zeelandse eerste - minister Jim Bolger is, zo ziet het eruit, behept met een boosaardig vermogen (“un pouvoir maléfique”), die zijns gelijken onweerstaanbaar treft.

Uitgezonderd John Major, brits eerste-minister, hebben alle eerste ministers die hem ontmoet hebben, kort nadien hun post verloren.-- Zijn jongste slachtoffer, in de ongewilde zin, is de Japanse eerste minister Kiichi Miyazawa. Dit volgens *The Dominion* dat eraan herinnert dat, na hun ontmoeting met Jim Bolger, Michel Rocard en Edith Cresson, socialistische eerste minister in Frankrijk, hun post als regerings-hoofd moesten opgeven.

The Dominion gaat verder: de Turk Turgut Ozal, de Vanuatu Walter Lini, de Canadees Brian Mulroney, de Australiër Bob Hawke, de Poolse Hanna Suchoka, doch ook George Bush, gewezen president der USA, de Russische vicepresident Alexander Ruskoi staan op de lijst van de ongewilde jacht van Jim Bolger!

Gevolg: *The Dominion* vraagt zich af of de uitnodiging die Jim Bolger gericht heeft tot Bill Clinton, Amerikaans president, om, in de loop van aanstaande september, een bezoek aan Nieuw-Zeeland te brengen, werkelijk aangewezen is.

The Dominion onderstreept zelfs het feit dat het boosaardig vermogen van Jim Bolger het terrein der Internationale politiek te buiten gaat: ook de sport lijdt eronder! Hij woonde de laatste wereldbeker voor rugby bij: resultaat was dat Nieuw-Zeeland er niet in gelukte zich te plaatsen voor de finale. Tot daar de weergave.

Opm.-- Het is de eerste keer niet dat, in de loop der menselijke lotgevallen, zoiets als “een boosaardig vermogen” vastgesteld wordt. Werd niet van één der XIX-d’ eeuwse pausen in Rome gezegd dat hij ‘malocchio’ (het kwade oog) bezat waardoor hij onheil te weeg bracht?

Meer nog: die paus was ervan op de hoogte dat vooral Romeinse kringen - niet de buitenmensen in Italië - dat aanvoelden. Romeinse moeders b.v. wilden niet dat hij de kinderen zegende (om onheilen te voorkomen)! Dit is geen lichtzinnig bericht zelfs wetenschappelijk gevormden - o.m. degenen die een studie maakten over "het kwade oog" - namen indertijd dat 'gerucht' omtrent die paus ernstig op.

De werkelijkheidsvraag.

Iemand heet men in het Frans "monsieur ou madame porte-poisse" ("onheilbrenger/onheilbrengster"). Zoiets is, indien men kritisch is, voorlopig niets meer dan een 'rumor', een gerucht,-- iets.. dat beweerd en voortverteld wordt. Ontologisch luidt de vraag: hoe werkelijk is zo'n gerucht? Hoe is dat gerucht werkelijk? -- De existentie- en essentievraag, m.a.w.. 'Werkelijk' hier in de zin van "werkelijkheid weergevend".

Inhoud en omvang van het begrip 'werkelijk(heid)'

Om dat begrippenkoppel uit te leggen beginnen wij met de uitdrukking "Al wat is" en "werkelijk(heid)". Dit zijn de twee begripsbestanddelen van de volledige uitdrukking "Al wat werkelijkheid" is.-- Toepassingen: "al wat verzameling is"; "al wat onheilbreng(st)er is".

A.-- De inhoud.

"... werkelijk(heid),-- zo o.m. verzameling of onheilbreng(st)er ..." De middenterm duidt de begripsinhoud aan,-- dat wat men kent en denkt wanneer men "al wat ... is" zegt,--

B.-- de omvang.

"Al wat ...is". De uitersten van de uitdrukking duiden de omvang van de inhoud aan, d.i. die dingen waarop de begripsinhoud van toepassing is,-- waarop een begrip 'slaat'.

Platon.

M. Heidegger, *Einführung in die Metaphysik*, Tübingen, 1953, 138, zegt wat volgt.-
- "(In de taal van Platon) kan 'ousia' twee dingen betekenen.

1. 'Anwesen', aanwezigheid, van iets dat 'aanwezig' is (opm.: gegeven, aantrefbaar, bevindbaar is).

2. Dit aanwezige in het 'wat' (opm.: zijnswijze, wat het is) van zijn wezensvorm ("Im Was seines Aussehens"):

P. Fürstenau, *Heidegger (Das Gefüge seines Denkens)*, Frankf.a.M., 1958, 118, voegt daaraan toe: "Hier ligt de oorsprong van het onderscheid tussen 'existentia', Dazsein, en 'essentia', 'Wassein". Zoals gezegd: de middeleeuwse scholastici (800/1450) hebben de systechnie "feitelijkheid/ zijnswijze" (bevat in de platonische term 'ousia' ('zijndheid')) zo vertaald.

De inhoud en de omvang - beter “de inhoud-en-omvang” - van het begrip dat de ontologie bezighoudt, kan als volgt geschetst worden.

A.-- De inhoud.

Deze is existentie-en-essentie. Beide deelbegrippen zijn wel onderscheidbaar maar niet te scheiden. Want door beide aspecten (zijden) van iets bloot te trekken, onthult men er de werkelijkheid van. Pleegt men ‘alètheia’ of ‘apokalupsis’, openbaring.

a. Indien iets er volstrekt niet was (geen ‘existentie’, dan kan men niet zeggen wat (essentie) het is.

b. Omgekeerd: om er te zijn (existentie) moet iets een wijze van zijn vertonen (essentie).-- Meer valt over het begrip ‘zijn(de)’ of ‘werkelijkheid’ niet te zeggen. Al wat men daaraan toevoegt, is overschrijding van ontologie.

B.-- De omvang. Deze is ‘panta’ (eo 03), alles.

Waardoor? Doordat al wat “existentie-en-essentie” vertoont, op alles slaat. Op alle feitelijke en zelfs alle mogelijke (= denkbare) gegevens. Al wat en bestaat (hoe dan ook) en zijnswijze vertoont, maakt ipso facto (= door het feit zelf) deel uit van “al wat werkelijk is”. En omgekeerd: “al wat werkelijk is” vertoont én feitelijk bestaan én wijze van zijn.

Opm.-- Dat iets is behelst wat het is. Wat iets is behelst dat iets is. Let op: dit is ontologische taal en geen dagdagelijkse of zelfs vakwetenschappelijke taal. Waardoor? Doordat b.v. een hersenspinsel - ik denk dat ik een antiek stierenbeeld ben (b.v.) - én feitelijk bestaat (in mijn fantasie) - want zoiets is ‘niet-niets’ - én onderscheidbaar is door een eigen wijze van zijn van de hele rest van de werkelijkheid. Immers al wat onderscheidbaar (‘discrimineerbaar’) is van de hele rest, heeft een volstrekt eigen zijnswijze.

Toepassing.

Wat juist hierboven staat, is de algemene regel. Is zoiets nu praktisch toepasselijk? Ja!-- Een voorbeeldje.-- Zo-even zagen wij dat sommige mensen - rationalisten - paranormologie “een pseudowetenschap” heten. De vraag -- de kritische vraag -- rijst:

“Hoe rationeel (verantwoord) is die bewering? Dat is de existentievraag: is er wel rationaliteit in die bewering? Hoe is die bewering rationeel (verantwoordbaar)? Dat is de essentievraag: indien er al rationaliteit in is, waardoor is deze onderscheidbaar van de rest van al wat is? -- Zo kan men eindeloos doorgaan met ... alles.

Steekproef 2.-- Van voor-ontologisch naar ontologisch taalgebruik. (10/17)

Ter inleiding.

Wat voorgaat, leert ons dat de begripsinhoud van ‘zijn(de)’ of ‘werkelijkheid’ én feitelijk bestaan (existentie) én wijze van zijn (essentie) - wel onderscheiden maar niet gescheiden - behelst,-- dat de begripsomvang ‘panta’, alles, omvat.

Opm.-- Een begripsomvang die werkelijk alles omvat heet men vaak ‘transcendenteel’, (letterlijk: alles overschrijdend), terwijl een niet-omvattende omvang ‘categoriaal’ heet.

Taalgebruiken.

Vaak wordt de ontologie verkeerd verstaan doordat men niet-ontologisch taalgebruik verwart met ontologisch taalgebruik.

a.-- Zo nemen wij het begrip ‘verzameling’. -- Het dagdagelijks taalgebruik kent dat woord uitstekend: “Ik heb hier een mooie verzameling postzegels”. -- Maar de strikt wetenschappelijke verzamelingenleer, eigen aan de wiskunde (vooral sedert Georg Cantor(1845/1918) en de Franse groep Bourbaki, *Eléments de mathématique* (1939+)), zuivert dit dagdagelijks begrip uit. Met ‘akribeia’ (antiek Grieks woord voor ‘nauwkeurigheid’) wordt een definitie uitgewerkt die streng wetenschappelijk is.

b.-- Zo ook, op analoge (deels gelijke deels verschillende) wijze, gaat de ontologie te werk. Ook zij zuivert dagdagelijkse of vakwetenschappelijk taalgebruik uit. Daarvan geven wij nu enkele staaltjes.

A.-- ‘Zijn’ en zijnsoorten.

Zo-even hadden wij het over transcendentele en louter categoriale omvang.-- Soms - vaak meer dan men soms zou verwachten - verwarren zelfs denkers en intellectuelen transcendentele met louter categoriale omvangen.

A.I.-- Diachronisch.

Zo b.v. “Worden is niet zijn”. -- Men kan b.v. horen beweren dat “de filosofie die met de term ‘zijn(de)’ werkt, er niet toe in staat is wording, ontwikkeling e.d.m. nauwkeurig en werkelijkheidsgetrouw te denken”. Als ‘reden’ wordt aangegeven: “Worden is niet zijn”.

Dergelijke beweringen bergen een denkfout: zij projecteren het omgangstalig taalgebruik in het ontologische! Inhoudelijk bezit ‘worden’ een eigen zijnswijze, onderscheidbaar van de rest, en een eigen bestaan (eigen essentie en eigen existentie). Omvankelijk bezit het een eigen domein, nl. al wat wordt..

M.a.w.: worden is wordend zijn! Worden, net zoals evolueren, is één type of soort van zijn dat, behalve dit wordende zijn, ook al wat niet wordt omvat.

A.II.-- synchronisch.

Hier staan wij stil bij meerdere types.

1.-- “Droom is geen werkelijkheid”.

Dit zinnetje kan men geregeld horen! Maar: een onirische of droomwerkelijkheid is niet niets. Dat zo “nietige iets” kan zelfs - vraag het maar aan ervaren psychiaters of therapeuten - zeer sterk als “werklijker dan de dagdagelijkse werkelijkheid” overkomen. ‘Fantasmen’ beheersen soms veel meer het feitelijk gedrag dan de zgn. ‘zinnige’ dingen van iedere dag.

M.a.w.: een onirische werkelijkheid vertoont een eigen inhoud (bestaan: in de geest/ wijze van bestaan: onderscheidbaar). Meteen slaat de droom op een eigen domein of omvang binnen het totale zijn of werkelijkheid.

2.-- “Lustprinzip / Realitätsprinzip”.

S. Freud, de vader van de psychoanalytische dieptepsychologie, leerde ons - binnen zijn psychologisch therapeutisch denkkader dat niet het ontologische is - het begrippenkoppel “lustbeginsel/ werkelijkheidsbeginsel”.

Freud vertrekt van een omgangstalig koppel - de gewone mens lijdt onder “het onbehagen in de (arbeids)cultuur”: iedere morgen naar datzelfde werk! - maar zuivert het uit en verheft het tot een dieptepsychologische systechnie.

Een hippe man of vrouw “werkt niet graag”, maar, binnen ons modern-economisch systeem, waarin arbeid geld en bezit vertegenwoordigt, ondervinden zij aldaar de nare gevolgen: men moet eten en drinken, kleren dragen, wonen,-- niet zonder geld!

Weerom: het lustgevoel dat arbeidsschuw is, is een eigen werkelijkheid, die, zoals de droom gedrag bepalen kan,-- de werkelijkheid van het lustgevoel. De nare gevolgen zijn een andere ‘werkelijkheid’. Beide domeinen worden door het ‘zijn’ omvat,

3.-- “Een teken staat voor de werkelijkheid”.

Wij belanden hiermee in hetzij de semiologie van Ferd. de Saussure (1857/1913) of de semiotiek van Charles S. Peirce (1839/1914), d.i. de tekenleer.

Weerom: een teken of symbool bezit een eigen werkelijkheid, waardoor het een eigen bestaan en een eigen bestaanswijze vertoont,-- onderscheidbaar van de rest.

Een landkaart (metaforisch teken) en een wegijs (metonymisch teken) zijn er “op zich”, werkelijk. Dat waarnaar zij hetzij metaforisch (o.g.v. gelijkenis) hetzij metonymisch (o.g.v. samenhang) verwijzen, is een andere werkelijkheid die er analoog (deels identisch deels niet identisch) aan is.

Een taal - de natuurlijke, omgangstalige of de kunstmatige - is een verzameling, resp. systeem van tekens, op afspraak.

Denken wij aan een formule (een 'formule' is een stel tekens) als die van Einstein: $E = mc^2$ (Energie = massa x lichtsnelheid in het vierkant). Deze op het eerste gezicht wereld- en werkelijkheidsvreemde tekens "E, m, c, ²" liggen aan de oorsprong van de atombom, want zo een 'werkelijkheidsgetrouwe' formule geeft macht over de natuur (en desnoods over de mensen).

Zoals dromen en lustgevoelens, hoe 'onwerkelijk' ook, macht uitoefenen, zo ook de -- voor buitenstaanders onwerkelijke -- tekens van een formule.

Tekens,-- in taalvorm, in formulevorm, zijn een type van werkelijkheid d.i. van 'zijn'. Denken wij aan de geformaliseerde systemen (wiskundige, louter logistische) : zwart gemaakt papier, maar volgens logisch strenge regels, is niet niets maar werkelijkheid, onderscheidbaar van de rest.-- Dit alles is toegepaste ontologie want tekens zijn 'zijnden' zijnssoorten.

Opm.-- Wetenschap is gaan "van de nominale naar de reële definitie".

Een definitie of wezensbepaling omschrijft, zo nauwkeurig mogelijk, de begripsinhoud. En meteen de begripsomvang, natuurlijk.

a. De woordelijke of nominale definitie omschrijft binnen het systeem van een natuurlijke of kunstmatige taal: de andere woorden uit die taal verduidelijken een term. Maar men blijft binnen het tekenstelsel dat de taal is.

b. De zakelijke of reële definitie omschrijft ook maar binnen het systeem van de totale werkelijkheid,-- o.m. buiten het taalsysteem, nl. o.g.v. rechtstreeks of onrechtstreeks contact met de 'werkelijkheid' (= 'realiteit') of 'zaak' zelf.

Weliswaar om het resultaat van dat aftastende contact in woorden vast te leggen en zo, op zakelijke, 'reële' wijze binnen het bestaande taalstelsel te situeren. Zo dat de woorden niet enkel de andere woorden van de taal maar ook en vooral de zaak zelf weerspiegelen.-- Dat is echte wetenschap, nl. "theoretikè tou ontos" zoals Platon zei (het grondig ingaan op wat is),-- 'alètheia' (onthullen van wat 'apocalupsis', bloottrekken, van werkelijkheid.

Opm.-- Nemen wij een beroemd roman, nl. Heliodoros van Efesos, die leefde, in de late oudheid, tussen 300 en 400, Aithiopika (Ethiopische lotgevallen).

Het komt neer op een lang avonturenverhaal, waarvan de wezenskern een mooie, typisch antieke liefdesgeschiedenis is. De geliefden, immers, herleven een eros, minnedriftleven, van een vorige aards bestaan (reincarnisme).

De actanten (helden, acterende) zijn Theagenes en Charikleia.-- Voor b.v. een historicus die “een zakelijke definitie” zoekt van wat verteld wordt, rijst de vraag: “Wat juist is in de vertelling uitgevonden (fictief) en wat juist is weergave van vaststelbare feiten in de toenmalige leefwereld (historisch)”?

a. Een goed kunstwerk is altijd, op minimale en essentiële wijze, ‘fictie’ (ingebeelde werkelijkheid). Daarin hebben de ‘narrativisten’ (die ieder verhaal, zelfs het historische, trachten te herleiden tot een ingebeelde constructie), minstens gedeeltelijk, gelijk,

b. Maar zo goed als altijd weerspiegelt datzelfde kunstwerk niet-ingebeelde, ‘historische’ werkelijkheid.

M.a.w.: het is een ‘gemengd’ (deels fictief deels historisch verhaal. - Wat de weergave van buiten de tekst aanwezige gegevens betreft, hebben de verhaalsrealisten gelijk. Let wel: wij zeggen niet “inbeelding/ werkelijkheid” maar wel “ingebeelde werkelijkheid/ historische werkelijkheid”. Ontologisch gesproken immers is een inbeelding een type van niet-niets, ‘iets’.

Opm.-- Drie types van modern rationalisme.-- “Connubium mentis et rei”, huwelijk tussen geest (rede) en gegeven. Aldus Francis Bacon of Verulam (1561/1626), schrijver van het beroemde basiswerk der modern-rationele methode, nl. *Novum organum* (1620). In rationalistische geest definieert hij ‘wetenschap’ als “natuurbeheersing door de mens”. Ziehier hoe Bacon het rationele gedrag definieert.

a. De empiristische rationelen lijken op mieren: zij stapelen feitenmaterialen op doch zonder zich om logische samenhang te bekommeren.

b. De reine of a-priorische rationelen, echter, lijken op de spin die, uit eigen lijfje, webben spint,-- haarfijn en zelfs tot op zekere hoogte symmetrisch samenhangend, maar zonder zich om de toetsbaarheid aan de feiten of de bruikbaarheid in de praxis te bekommeren.

c. De experimentele rationelen lijken op de bij: de materialen betreft zij uit bloemen; de vormgeving (nectar) werkt zij zelf uit.-- “Zo kan men alles verwachten van de nauwe verbinding van ervaring (empirisme) en rede (apriorisme)”.

Zo wordt duidelijk dat - wat Ch.S. Peirce heet - “thought signs” (denkgedachtetekens, d.i. begrippen), op drie manieren kan gehanteerd worden. Met name:

- a. empiristisch eerder verwaarlozend,
- b. a-prioristisch eerder alleen vooropgesteld of
- c. zo evenwichtig mogelijk experimentalistisch verzorgd.

Meteen blijkt dat de Engelse vader van het zgn. “Engelse of liever Angelsaksische empirisme” eigenlijk experimentalist was.

Opm.-- “Positief denken”

Drie betekenissen, op zijn minst!

1.1. W. J. Schelling (1775/1854), een romantisch denker binnen de drie grote “Duitse idealisten” (Fichte, Schelling, Hegel), steunt zijn laatste filosofie - hij doorliep stadia - niet op ‘hersenspinsels’ (zoals de zgn. idealistische of a-priorisch-rationalistische rationalisten te werk gaan) maar op vooral door geschiedwetenschap - cultuurgeschiedenis op de eerste plaats - vaststelbare feiten. Het vooropstellen van dergelijke “positieve of stellige ‘materialen’” “bestempelt hij als “positive Philosophie”, waarin o.m. religies (mythen) een plaats krijgen.

1.2. A. Comte (1798/1857), de vader van “la philosophie positive” of ‘positivisme’, stelt vakwetenschappelijk vaststelbare feiten - uit natuurwetenschapper en vooral de sociologie (die hij als een soort basiswetenschap stelde) - voorop en niet a-priorische ‘ideeën’ (waarbij ‘ideeën’ niet in de platonische zin, maar in de modern- rationalistische zin gebruikt wordt, voor ‘denkbeelden’ of begrippen).

Comte zag drie hoofdstadia in de loop van de cultuurgeschiedenis: eerst religie (met b.v. mythen), dan ‘metafysiek’ (met vooral denkbeelden), tenslotte (vak)wetenschap, die de twee vorige stadia als ‘achterhaald’ stelt. - Dit laatste is een vooropstelling die noch Comte noch de positivisten ooit echt bewezen kregen!

2. New Age.-- Het “Nieuwe Tijdperk” (Frans: Nouvel Âge) stelt, op zijn wijze, “positief denken” centraal. Gesteld voor een taak stel u voor (met een denkbeeld of begrip) dat zij “goed afloopt”. Dat is de rol van denkbeelden (een soort zelfhypnose, als men wil). Dat heten de nieuw-tijdperkers “positief denken”. M.a.w.: onze denkbeelden of begrippen zijn lotsbepalend. Zij beslissen mede over de goede of slechte afloop van onze werkdadigheden.

In tegenstelling tot Schelling’s of Comte’s positieve filosofie is de nieuwtijdperkfilosofie de mening toegedaan dat vaststelbare feiten niet enkel in het verleden aangetroffen worden maar, in de toekomst,

4.-- “Sprookjes zijn onwerkelijk”.

De geslotenheid van geest der klassieke modern-rationalisten voor al wat sprookje (mythe, legende e.d.m.) is, is gekend.

Toch vertegenwoordigen sprookjes, legenden, zeer zeker mythen (indien godsdiensthistorisch begrepen) een werkelijkheid.

De reden van het “rationele onbehagen” is het bizarre. Het Spaans ‘bizarro’ b.v. leerde ons één type van zijn kennen. Is ‘bizar’ al wat:

a. voor de dagdagelijkse logica en haar toepassingen ‘grillig’ (fantastisch, niet te volgen, niet uit te maken en

b. bevreemdend (onheimelijk, vrees - , ja, angstaanjagend) is. Dit komt neer op één soort ‘verwonderlijkheid’.

Een sfeer, een werk, een gedrag enz. kunnen ‘bizar’ over komen.

Eén voorbeeldje.

Dr. E. Schertel, *Der Komplex der Flagellomanie* (in sommige alternatieve boekhandels), 90f.-- “Heel merkwaardig komt het over als men over Pierre Abélard (= Abailard) leest”.

Opm.-- Abelardus leefde van 1079 tot 1143 en was een der merkwaardigste middeleeuwse (scholastische) denkers.—“Kanunnik Fulbert vertrouwde hem zijn nicht Heloise (1101/1164; op latere leeftijd abdis) toe. Ter onderrichting. Hij behoorde al haar studies te begeleiden. Tot en met ‘tuchtigen’ toe’.

Opm.-- ‘Tuchtigen’, in de vroegmiddeleeuwse cultuurcontext omvatte slaan (met rietstok, roede (borstelvormige stok) e.d.m.,-- al of niet begeleid door ontbloting). “Dit indien zij “niet voldoende vlijt aan de dag legde”.

Heloïse was toen zeventien en al bijna een beroemdheid om haar geest en haar omvangrijke kennis. Zodat men er zich over verwondert dat, in zo’n geval, nog lichamelijke tuchtigingen als gebeurlijke noodzaak of zelfs maar als iets doelmatig konden in aanmerking komen. Maar de toenmalige tijd maakte zo’n geselingsroes door dat men zich nauwelijks een menselijk bestaan zonder ‘flagellatio’, geseling, kon voorstellen.

Voor Abélard is de zaak alleszins slecht afgelopen: hij verving de geseling door coïtale elementen. Gevolg: de woedende Fulbert liet hem ontmannen.

Overigens: dergelijke ‘flagellantische’ betrekkingen tussen man en vrouw waren, toentertijd, echt gewoonte. Zij golden als “volstrekt fatsoenlijk”. Zo dat zelfs een heilige als de H. Elisabeth van Thüringen (= van Hongarije: 1207/1231) zich als vast ‘flagellator’ de grootinquisiteur Conrad van Marburg (een vroom en geleerd priester) aanwierf en hem dus gewillig haar ‘keerzijde’ (achterwerk) blootgaf zonder zich daardoor, in haar kuisheid of haar schaamtegevoel, gekwetst te voelen.

‘Kuis’ was toen zoveel als ‘acoïtaal’ (zonder coïtus) en zolang dit aspect geëerbiedigd werd, was al de rest geoorloofd, zelfs bij heiligen”. Tot daar Dr. Schertel.

Opm.-- Wij onderstreepten ‘men’: ‘men’ betekent “wij, in onze twintigste eeuw”. Die, na de scholastische middeleeuwen, doorheen renaissance en humanisme, doorheen rationalisme en postrationalisme gepasseerd zijn. Wij hebben, onvermijdelijk, vooropstellingen. Deze fungeren als een ‘bril’ waardoorheen “de feiten” zien, d.i. (om)duiden. Het is niet doordat het bizar overkomt, zoals een mythe of een middeleeuws filosofenleven, dat er geen (historische) werkelijkheid in bevat zou zijn. Zoveel ‘kritische’ geest behoort men, ontologisch, nu toch wel aan de dag te leggen! M.a.w.: ‘bizar’ is nog niet per se ‘onwerkelijk’.

5.-- “God is het zijn zelf”.

Vergeeten wij het niet: wij zijn bezig met het onderscheid tussen het (transcendentele of alomvattende) zijn en de (categoriale) zijnstypes of -soorten. Men kan de zin “God is het zijn zelf” nogal eens horen.

a. Creationistisch.

De creationist gelooft dat God de rest, buiten God zelf, schept (‘creatio’, in het latijn, is ‘schepping’). En wel, zoals een geijkte uitdrukking zegt, “uit het niets” (wat betekent dat God schept uit zichzelf als oneindige werkelijkheids- of zijnsrijkdom).

‘Niets’ betekent hier niet “het volstrekte of absolute niets”. Daaruit ontstaat niets. Daaruit kan God zelfs niet een iets te voorschijn toveren! ‘Niets’ betekent, hier, “niets buiten god zelf”.

Dit behelst dat zeggen dat God het zijn zelf is, een metonymische uitdrukking is : “God is het zijn zelf” doordat

- a. hij zelf bron van alle mogelijk zijn is en
- b. door te scheppen zijn meedeelt.--

b. Pantheistisch.

De pantheïst(e) gelooft dat God en schepping, zeg maar: het heelal buiten God (voor zover ‘buiten’ God hier zin heeft), ergens ineen bestaan. B.v. door ‘ekroè’ (Latijn: ‘emanatio’, uitvloeiing). God, in die hypothese, is, in de grond, niet scheidbaar van de rest (voor zover ‘rest’ hier zin heeft, natuurlijk). Hoogstens is hij onderscheidbaar van die ‘rest’.

Ontologisch:

- a. het algemene of alomvattende zijn is iets en
- b. het goddelijke zijn, hoe dan ook gedacht, is slechts één type of soort van (algemeen) zijn. Ook al is God alom aanwezig.

B.-- Zijn en volstrekt niets.

Buiten het zijn bestaat er het absolute niets. Deze uitdrukking is eigenlijk een stijlfiguur... om gestileerd uit te drukken dat buiten al wat is, “er absoluut niets is”, - met de types van zijn bleven wij binnen het zijn. Nu: wat te zeggen over dat “absolute niets”?

Het ongerijmde (absurde).

Een andere stijlfiguur is “het ongerijmde”. Is ‘ongერიemd’ of ‘absurd’ “al wat onmogelijk is”, d.i. wat onder geen oogpunt zijn kan. Het ondenkbare.

“Er bestaat een alomvattend domein van ons bedoelend (‘intentioneel’) denken.-- Het is onbegrensbaar. Het omvat alles.

Werkelijkheid en onwerkelijkheid. Al wat mogelijk en onmogelijk is. Al wat reeds gedacht en al wat nog ongedacht is. Al wat contradictievrij en al wat contradictorisch is.

Immers niets ontsnapt aan ons bedoelend denken. Zelfs niet dat wat buiten het bedoelende denken ligt, want, door dat juist bedoelend te denken, is het reeds bedoelend gedacht”. (G. Jacoby, *Die Ansprüche der Logistiker auf die Logik und ihre Geschichtschreibung*, Stuttgart, Kohlhammer, 1962, 11).

Het ondenkbare kan bedoelend gedacht worden.

Denken van zijn en bedoelend denken zijn, blijkbaar, niet hetzelfde.-- Dit blijkt uit “het bewijs uit het ongerijmde”. -- Wiskundigen en over het algemeen logici of logistici werken daar regelmatig mee.

Vooropgesteld worden immers in zo’n geval slechts twee mogelijkheden en wel als model en radicaal tegenmodel. Ofwel.... ofwel .... In het Latijn ‘aut’ (niet ‘vel’).

Zo bewijst men dat de ene term of model onmogelijk (ondenkbaar), absoluut niets, is. Met als logisch streng gevolg dat de andere term of tegenmodel mogelijk, ja, noodzakelijk is.

Applicatief model.

Als voorbeeld van deze algemene regel het volgende.-- Beweren dat “ $2 + 2 =$ niet 4; Wij zien in - denken - dat dit onzin is, -- absolute onzin of absurdheid. “ $2 + 2 =$ niet 4” logisch-coherent denken, d.i. als logisch zinnig denken, is onmogelijk. Toch bedoelen wij denkend die onzin. En wel als onzin. Ons bedoelend denken omvat en zin en onzin, d.i. het denkbare en het ondenkbare.

Besluit.

De ware omvang van ‘zijn’ (en meteen van zijnsleer of ontologie) wordt onthuld - aletheia, onthulling van wat ‘is’ - niet in het logisch samenhangende alleen maar ook in het logisch onmogelijke.

Steekproef 3.-- Ontologische ontkenningsleer. (18/22)

A en niet-A. Of: "A is niet". Of nog: "Er is hier niets". En dergelijke ontkenningen.-
- Het thema is steeds: het zijnde en het niets.

Bibl. st.: D. Mercier, *Logique*, Louvain/ Paris, 1922-7, 107s.-- De term 'nihil' (Latijn voor 'niets') keert weer in de term 'nihilisme', d.i. de ontkenning van al wat is als (hogere) waarde. Zo - m.a.w. - dat alle mogelijke (hogere) waarde 'nihil' wordt. Dit is de sterkste ontkenning, natuurlijk.

Opm.-- Zoals juist hiervoor, EO 17, gezegd: ons louter bedoelend denken kan dit denken, nihilisme. Ons bedoelend denken immers omvat ook al wat niets is, al wat niet - zijn(de) is. Zelfs al wat pure onzin of onwaarde of uiteen zijn (veelheid) is, maar dan als pure onzin, onwaarde, veelheid.

1 -- Bibl. st.: R. Regveld, *Heidegger et le problème du néant*, Dordrecht, 1987.-- Martin Heidegger (1889/1976, nazi-gezind existentieel denker) staat bekend om zijn 'Fundamentalontologie', d.i. "fundamentele ontologie". Deze verwijt "de hele westerse traditie inzake metafysiek" (van Platen tot Nietzsche) ten voordele van het zijnde ('Seiendes') het zijn (Seine) vergeten te zijn.

Hij trachtte een 'nieuwe' grondslagenontologie te stichten. Zijn taal is dan ook een zo radicaal mogelijke breuk met de traditionele taal der ontologen. Niet zelden neemt hij zijn toevlucht tot dichterlijke taal, ja, tot 'diepzinnigheden'. Gevolg er ontstaat discussie inzake de juiste duiding.

"Das Nichts nichtet".

Het niets 'niet'. Traditioneel zei men: "Het niets is niet". Indien Heidegger daarmee wil zeggen dat, buiten het zijn(de), niets is, ja, volstrekt niets, dan kan iedereen dit verstaan.

Maar wanneer hij de uitdrukking invoert "Het niets is het gans andere van het zijn" ("das ganz Andere zum Sein") of "Het niets is het totaal andere ten overstaan van het zijn", moet eerst verduidelijkt wat juist hij daaronder, vernieuwend welteverstaan, aan degelijks verstaat.

Soms heeft men de indruk dat "het gans andere t.o.v. het zijn" iets ondernemends en actiefst is,-- een actieve ontkenning. Wat in geen enkel geval van het volstrekte niets kan gezegd worden. Indien zo iets iets zinnigs betekent, dan pas wanneer het uitgezegd wordt van het betreffende niets dat niet het absolute zijn ontkent maar wel een of ander type van zijn,-- een categoriale ontkenning.

Dr. J. Grooten/ Dr. G. Steenbergen, uitg., *Filosofisch lexicon*, Antwerpen /Amsterdam, 1958, 250, zegt: “Satanisme is de opvatting die de ontkenning van alle waarden tot enige waarde verheft”. O.c., 201: “Nihilisme is de leer die het niet-zijn - in absolute of althans in relatieve zin - huldigt”. Op kengebied wordt zo “de waarheid” geloofend. Op ethisch gebied wordt de geldigheid van waarden en normen ontkend.

Toegepast: op politiek terrein wordt nihilisme de rechtvaardiging van ieder verzet tegen iedere vorm van gemeenschapsleven (anarchisme, libertinisme).-- “Het niets niet”! Dit is: het nihilisme, een vrije keuze van de wil die het negatieve bedoelende denken beaamt met gedachte, woord en daad ‘niet’, d.i. ontkent holt uit al wat (waarde, norm,-- kenwaarde, echt gemeenschapsleven e.d.m.) is. In die zin in “het andere t.o.v. het zijn (als kenwaarde of waarheid, als (gewetensvolle beaming van) al wat waardevol is,-- als al wat waardevol gemeenschapsleven is enz.)” een actieve, ondernemende macht, tegelijk binnen al wat is en toch tegen al wat is in.-- De Duitse nazi’s onthulden dit.

2.-- Bibl. st.: D. Vernant, *Introduction à la philosophie de la logique*, Bruxelles, 1966, 92ss..

Bertrand Russell (1872/1970), bekend om zijn anarchisch-libertijnse mensenrechtenuitdaging, alsook om zijn vier huwelijken), in zijn *Principles of Mathematics*, London, 1937-2, betoogt dat, indien men beweert dat een object - ‘A’ - “geen enkel zijn” vertoont, dit “een overduidelijke inconsistentie” (innerlijke contradictie of tegenspraak) behelst.

“De uitdrukking “A is niet” b.v. moet altijd hetzij onwaar hetzij zinloos zijn. Russell geeft een bewijs uit het ongerijmde: “Gesteld dat A niets was (wat het tegenmodel van A is), dan zou de zin “A is niet” niet eens kunnen uitgesproken worden. Want “A is niet” behelst dat er 1. een term ‘A’ is, 2. waarvan ieder zijn ontkend wordt.

Besluit.-- “A is”. -- Vernant commentarieert: het over een gegeven ‘A’ hebben en er iets over zeggen is niet mogelijk tenzij dat gegeven “een minimum aan werkelijkheid” vertegenwoordigt.

Opm.-- Russell’s redenering stelt een afspraak voorop: zodra men het symbool ‘A’ neerpent (een zwartgemaakt stukje papier), is er al een teken. Dat teken is, als teken, iets. Van dat teken zeggen dat het “er niet is”, is het als teken loochenen. Als teken dat reeds op papier getekend is!

Opm.-- Wat gezegd van “A is niet”, indien ‘A’ het volstrekte niets of zelfs het volstrekte niets voor zover actief gewild (in het spoor van het negatieve bedoelende denken) betekent?

Dan is de uitdrukking “A is niet” geldig voor zover het over het volstrekte niets gaat, en is “A is niet” wellicht geldig, nl. voor zover er geen actief nihilisme bestaat.

Natuurlijk bevinden wij ons, met die duiding van “A is niet” buiten de louter semiotische of tekentaal van logistici en mathematici,-- in volle ontologie.

Tot daar wat betreft het volstrekte niets en wat daarmee in verband kan gebracht worden. - Keren wij ons nu naar het betrekkelijke of relatieve niets (dat categoriaal is).

Het transcendentale of alomvattende - absolute - zijn kan nooit ontkend worden: zodra er zijn is, moet zijn beaamd worden (“Wat (zo) is, is (zo)”).

Het relatieve of categoriale zijnde kan gebeurlijk ontkend worden.-- Dat het transcendentale zijn nooit kan ontkend worden, blijkt terloops gezegd - nog uit het feit dat het volstrekte nihilisme wel met de wil kan aangehangen ‘gehuldigd’ - worden maar nooit, voor zover die wil een feit is, ontkend: “Wat nihilisme is, is nihilisme”.

1.-- Het rein ontkennende niets.

“Nihil negativum” in de scholastisch, middeleeuwse taal.-- Het rein ontkennende niets ontkent (een loutere beschrijving van) een gegeven.

Appl. model.-- Iemand doet, uit nieuwsgierigheid, de deur van een kamer open. Hij/ zij ziet ‘niets’. Tenzij de muren, natuurlijk. Geen stoelen, geen kasten,-- zeker geen personen. Dit uit men in ‘negaten’, (ontkennende oordelen).-- Hij/ zij vat samen: “In die kamer is niets”. Dit is een relatief of betrekkelijk niets.

Eigenlijk een stijlfiguur waarin de restrictie of het voorbehoud verzwegen is: “In die kamer is, inzake meubelen of personen (= restrictief oordeel), niets”.

Streng ontologisch echter is er wel ‘iets’. a. materiele ruimte om in te wonen, b. ruimte om in te bergen, c. lucht met bacteriën en zo om in te ademen. Ontologisch is die ‘lege’ kamer vol allerhande werkelijkheden!

“Rassen bestaan niet”.

Een nummer van het vakwetenschappelijke blad Eos, in de loop van 192, zegt wat volgt.-- “Een van de argumenten tegen racisme is ongetwijfeld dat het begrip ‘ras’ voor de mens - biologisch gesproken - een volkomen zinloos begrip is”.

Eos toont aan dat de genetische verschillen tussen de ‘rassen’ onderling te gering, zijn om de klassieke indeling der mensen in ‘rassen’ - die biologisch niet bestaan - nog langer in leven te houden. Eos toont nog meer aan: de genetische verschillen binnen éénzelfde ‘ras’ zijn - in vele gevallen - groter dan die tussen de ‘rassen’ onderling.

Wat neerkomt op een wetenschappelijke reden om het begrip zelf, ‘ras’, zo snel mogelijk uit onze woordenschat te schrappen.

Ontologisch uitgedrukt: het begrip, ‘ras; inzake mensen, is ‘niets’. Onwerkelijk, d.i. geen weergave van realiteit.

Opm.-- Het begrip ‘ras’ komt uit de voorwetenschappelijke taal. Wat mensen betreft (merk het restrictieve of voorbehoudende op), is dit begrip dus dermate uitgezuiverd dat het geweerd wordt! Het is - om met Platon te spreken - als een lemma (een nader te bepalen begrip) ingevoerd en, na analyse, afgevoerd (‘gefalsificeerd’ zou men met Karl Popper (1902/1994) *Logik der Forschung* (1934) zeggen).

God scheidt absoluut en relatief.

Cfr. EO 16 (Creationisme). -- In de creationistische hypothese scheidt God ‘absoluut’ wat betreft de schepping (het feitelijke heelal met al zijn mogelijkheden) als totaliteit.. - - Maar hij scheidt ook relatief.

Vladimir Soloviev (1853/1900: Ruslands grootste denker) zet dit als volgt uiteen.

Hij duidt de door Darwin en anderen vooropgestelde hypothese der evolutie (de ontwikkeling der levenssoorten de ene uit de andere) radicaal Bijbels. Na de schepping der materie-zonder-leven voert God, op gegeven moment, de verwerkelijking van een (van alle eeuwigheid in Gods geest bestaande) idee (versta: objectief grondpatroon) ‘leven’ in. Meteen ontstaat, binnen een louter anorganische biotoop, leven.

Zo ook wanneer hij, binnen de wereld der levende (plantaardige en dierlijke) wezens, de idee ‘mens’ (van alle eeuwigheid in zijn geest aanwezig) verwerkelijkt.

Besluit.-- Binnen de totaliteit der schepping voert God, d.m.v. relatieve schepping, leven (plantaardig, dierlijk) en mens-zijn in.-- Gods ‘creativiteit’ sticht, vernieuwt,-- hersticht. In die creationistische perspectief is onze creativiteit een ‘deelname’ aan Gods scheppende macht.-- Waar eerst ‘niets’ was, sticht creativiteit ‘iets’.

2.-- Het beroving- of gemisuitdrukkende niets.

“Nihil privativum”, in scholastisch Latijn.-- Zijnde, werkelijkheid, die er, normaal, had moeten of behoren te zijn, wordt ontkend als afwezig. Hier wordt, minstens bedekt, een waardeoordeel uitgesproken.

Appl. model.

Iemand is gestorven. Naastbestaanden openen een kamer, waar - zo schijnt het - vader/ grootvader waardepapieren, gelden, juwelen en dergelijke heeft nagelaten.-- Men treft niets aan! Teleurstelling!

“Het leven,-- dat is driemaal niets”.

De gefrustreerde mens kan men dit zinnetje horen zeggen.- ‘Driemaal’ is een stijlfiguur voor “heel en al”. De axiologische of waardeleerstellige slotsom van het leven is daarin verwoord.-- In de mentaliteit van New Age (EO.14) is zo’n denken dat het nietige onderstreept, ja, overdrijft, een soort “negatief denken” dat de toekomst nog verzwaart.

Fysisch en ethisch kwaad.

Een natuurramp is een voorbeeld van fysisch kwaad. Zonde, cynisme tegenover anderen b.v. zijn voorbeelden van ethisch kwaad.-- ‘Fysisch’ (van ‘fusus’, Latijn: natura) is “al wat in de natuur zelf gelegen is”. ‘Ethisch’ (van ‘èthos’, geesteshouding) of ‘moreel’ (van het Latijn ‘mores’, zeden) is “al wat in de wil zelf zijn oorsprong vindt”. Geconfronteerd met natuurlijk of zedelijk kwaad, reageren wij met de vaststelling dat een goed of waarde er niet is. Inzake goed is er niets (dat verwacht werd).

De drie tijdsextases.

Bibl. st.: B. Kuznetzov/ C. Fawcett / R.S. Cohen, ed., *Reason and Being*, Dordrecht, 1986.-- “Het verleden is niet meer; de toekomst is er nog niet; het nu is een soort nulgrens tussen beide”. -- Deze uitspraak herleidt de drie tijdsextases (Heideggeriaanse term) tot ‘niets’.

Opm.-- Op de keper, d.i. de werkelijkheid erin aanwezig, beschouwd is het ‘nu’, dat wij van ogenblik tot ogenblik beleven, meer dan louter ‘nulgrens’. Op cartesiaanse coördinaten geprojecteerd lijkt het ‘nu’ wel enigszins op een nulgrens. Maar dat is slechts een analogie (deels gelijk deels verschillend). Maar als stijlfiguur ter overdrijving (waarin frustratie wel doorklinkt) is het niet slecht.

God herschept.

De Bijbel - o.m. S. Paulus - zegt dat, n.a.v. de zondeval (ethisch en fysisch kwaad), God herscheppend optreedt. Waar eerst gemis - niets, dat niet verwacht werd - is, daar sticht hij iets.

Steekproef 4.-- De ontologie der zijnswetten (23/28)

1. Een wet is, in dit verband, een oordeel dat geldt voor alle (mogelijke) gevallen. Restrictieloos! Zonder voorbehoud. Overal en altijd. Onvoorwaardelijk.-- Is er zo minstens één enkele wet die geldt voor al wat (zo) is?

2. **Oordeelsleer.**-- Na de begripsleer (EO 08v.), een stukje oordeelsleer.

Begrippen, in termen uitdrukbaar, zijn stukjes werkelijkheid voor zover zij in onze geest zijn. Behalve natuurlijk het begrip 'zijn' want dat omvat alle mogelijke "stukjes werkelijkheid". Het 'zijn' is, immers, transcendentel of alomvattend, terwijl de niet het zijn als dusdanig uitdrukken de begrippen 'categoriaal' zijn.

De identitieve structuur van ieder oordeel.

De term 'identitief' betekent "al wat met eenzelveheid of identiteit uitstaans heeft". Dit leggen wij uit aan de hand van voorbeeldjes.

1.-- Oordelen waarin het werkwoord 'zijn' verwerkt is.

a. "De waarheid is de waarheid".

a.1. Onderwerp en gezegde (modeltheoretisch: origineel (= subject) en model (= predicat)) zijn schijnbaar hetzelfde. Als loutere begripsinhoud, ja! Maar niet als functie of gespeelde rol.

De 'propositie' (= oordeel, uitspraak, bewering) omvat iets dat om toelichting (informatie) vraagt d.i. een 'origineel'. Dat is in ieder oordeel het onderwerp.

Diezelfde propositie omvat iets dat inlichting of informatie verschaft, d.i. een 'model'. Dat is in ieder oordeel het gezegde.

a.2. Hier is het tweemaal hetzelfde begrip, nl. 'waarheid'.

Inhoudelijk leert men, inzake het onderwerp als afgezonderde werkelijkheid binnen het zijn, niets bij. Maar wat men wel bijleert, is het feit dat, indien er waarheid is, er waarheid is. Het origineel, in dit geval, is de identiteit van 'waarheid' als werkelijkheid.

Tegenmodel: "Waarheid is niet waarheid"! Wie dat bewust uitzegt, liegt. Is oneerlijk met de werkelijkheid die b.v. de waarheid is. Meteen getuigt die leugen van gebrek - gemis (EO 22) - aan eerbied die er had moeten zijn. M.a.w.: ontologie is onscheidbaar van ethiek of geweten.

Logisch gesproken zegt men dat, onder identitief oogpunt, in genoemde zin sprake is van totaalidentiteit of algehele identiteit. Waarheid, immers, valt heel en al samen met waarheid. Wat ook wel 'tautologie' heet.

b. “Die uitspraak is gedeeltelijk waar”.

a. Hier zijn onderwerp en gezegde onderscheidbaar.- “Die uitspraak” en “is gedeeltelijk waar” zijn tegenover elkander als origineel (wat om toelichting of informatie vraagt) en model (wat informatie verschaft).

b. Identitief zijn zij een voorbeeldje van analogie. of gedeeltelijke identiteit of deelidentiteit. Is immers ‘analoog’ al wat deels identisch deels niet-identisch of verschillend is.

Terloops: het gezegde behelst een restrictie of voorbehoud: er wordt niet gezegd “is waar” maar wel “is gedeeltelijk waar”. Deze schakering of nuancering ontsnapt gemakkelijk aan zonder akribie of nauwkeurigheid te werk gaande mensen.

c. “Zoiets beweren is liegen”.

“Zoiets beweren” staat voor “deze uit spraak” en “is liegen” staat voor “is onwaar”. In ontologie gaat het allereerst om de begripsinhoud,-- niet om symbolen of tekens staande voor mogelijke werkelijkheden (zoals in de abstracte of letterwiskunde of zoals in de symbolische logica of logistiek).

‘Onwaar’ is een ontkenning. Hiermee staan wij, identitief gesproken, voor een geval van totale niet-identiteit of totaal verschil.

In dit geval: die bewering is zonder meer (restrictieloos, onvoorwaardelijk, voorbehoudloos) onwaar.

Identitief besluit.

“Totaal identisch/ deelidentisch (analoog)/ totaal niet-identisch” is een differentiaal die gaat van “geheel en al wel” naar “geheel en al niet”. Met juist één middenterm “deels wel deels niet”.

2.-- Oordelen zonder (uitdrukkelijk) ‘zijn’.

Zo b.v. “Jan loopt”. Het onderwerp, origineel dat om informatie vraagt, wordt door het gezegde, model dat informatie verschaft, toegelicht onder juist één oogpunt, nl. ‘lopen’: “Jan loopt”. Er is over Jan veel meer dan dat te zeggen maar, binnen de perken (restricties) van de zin in kwestie, beperkt men zich tot een gedeelte.

Identitief is er dus sprake van analogie: de werkelijkheid ‘Jan’ is slechts gedeeltelijk identificeerbaar met de werkelijkheid ‘lopen’. Beide termen kunnen in vele zinnen die andere begrippen omvatten, aangewend worden.

Terloops: een aantal traditionele ontologen - niet zonder ernstige reden - vertalen toelichtend: “Jan is lopend”. Om toch maar te insinueren dat het werkwoord ‘zijn’ - tegen alle schijn in - ongemerkt meegedacht wordt wanneer men andere werkwoorden ‘zijn’ in het gezegde laat functioneren.

Parmenides' leer.

Zie hoger EO 03.-- “Noodzaak is het te zeggen en te denken dat zijnde is” (6:1).- Want de identiteit der werkelijkheid staat op het spel: “Zijnde is zichzelf en blijft zichzelf en het is er volgens zichzelf” (8:21).-- “Kath ‘heauto’, volgens zichzelf (en niet volgens iets anders, d.i. o.m. volgens ons). Of : ‘objectief’.

Een zijnsaxioma (in drie verwoordingen).

‘Axioma’, in antiek Grieks, is “al wat, door zijn intrinsieke waarde, tot gevolgtrekkingen noopt”. -- Vertaald: ‘(basis)vooropstelling’.-- Wij leggen uit.

1.-- De eenzelveigheids- of identiteitswet.

‘Eenzelveigheid’ is “het feit dat iets met zichzelf samenvalt”. -- In het spoor van Parmenides van Elea zegt Platon (Sofistesdialoog 254d): “Auto d’ heautoi tauton”. De vreemdeling, in wiens mond Platon deze uitdrukking legt, zegt daarmee: “Iets, voor zover met zichzelf geconfronteerd, is hetzelfde (= valt samen)”.

Met G.Jacoby, *Die Ansprüche der Logistiker auf die Logik und ihre Geschichtschreibung*, Stuttgart, Kohlhammer, 1962, kan men zeggen: “Iedere werkelijkheid als werkelijkheid valt met zichzelf samen,-- is met zichzelf totaal identisch”.

De traditionele verwoording van het identiteitsbeginsel luidt: “Al wat is, is” (existentieoordeel) of “Al wat zo is, is zo” (essentieoordeel). Ineen: “Al wat (zo) is, is (zo)”. Want essentie en existentie zijn wel onderscheidbaar maar in geen enkel geval scheidbaar. Cfr. EO 09.

Opm.-- Tautologie.

De term ‘tautologie’ heeft meer dan juist één betekenis.

a.1. “Ik ben blij en tevreden”. -- Dit is een stijfijguur: een benadrukkende herhaling (denk aan “Ik ben blij, blij!”).

a.2. “De man was moe. De man was moe,. Want .... Hij was moe”. Dit is een ‘overtollige’ of ‘redundante’ stijfijguur. Men vervalt in vervelende herhaling (i.p.v. in onderstrepende herhaling b.v.).

b. In de logistiek (wiskundig geconstrueerde logica) is een ‘tautologie’ een wet: “Een uitspraak die in alle gevallen waar is (ongeacht het waarheidsgehalte van de onderdelen”.

Zo b.v.: “ p en q ---> p ”(semantisch vertaald: “Indien p en q (on)waar zijn, dan is p (afzonderlijk genomen) ook (on)waar”).

Ontologisch verstaan is de identiteitswet een ‘tautologie’.

“A is A” -- Let op: de eerste ‘A’ is onderwerp (origineel); de tweede ‘A’ is gezegde (model).-- Het is één toepassing van onze wet!

De reden van deze wet kan als volgt verwoord: over de totale identiteit van het begrip (en de werkelijkheid die erdoor aangeduid wordt) 'zijn(de)' - het origineel - kan enkel gesproken worden in termen van 'zijn(de): Met iets anders dan 'zijn(de)' kan 'zijn(de)' niet uitgelegd (toegelicht) worden.

Wanneer een Heidegger zegt "Das Sein - sein lassen", dan moet die zin in zoiets als die betekenis geduid worden.-- Wanneer de positivist Comte zegt "Feiten zijn feiten", dan past hij, op stellig (= positief) vlak - het domein der vakwetenschappen - , toe wat de ontologische identiteitswet zegt.

Opm.-- Wij zagen zo-even dat eerlijkheid en eerbied vooropstellingen zijn van het beamen van al wat (zo) is.

Dit behelst dat de ontologie de grondslag - het 'funderende' - is van de ethiek (moraal). Zonder de eerbied voor al wat is, voor zover het is,-- zonder het eerlijke erkennen daarvan is moraal niet denkbaar.-- Er steekt, m.a.w. meer in het meer beamen van al wat is voor zover het is, meer dan pure kritische afstandigheid.

Meteen erkent degene die beaamt, dat het identiteitsaxioma "het zijne/ het hare" is. Er steekt inzet of betrokkenheid in, -- althans wanneer die beaming oprecht en eerlijk is.

Opm.-- Niet alleen 'fundeert' de ontologie de ethiek. Zij fundeert ook de logica. Iedere logica of logistiek neemt in haar axiomata de identiteitswet op. Zonder dewelke zij niet eens kan functioneren!

Stel u voor dat, in de loop van de logische theorieën of praxis, 'a' plots identisch, totaal identisch zou zijn met 'niet-a'! Geen enkele redenering, de kern van logica en logistiek, is nog mogelijk.

2.-- De ongerijmdheids- of contradictiewet.

Wij zagen het al, EO 17 (Het volstreckte niets): ons bedoelend denken - onze bewustzijnsintentionaliteit - omvat én model (volstrekt zijn) én tegenmodel (volstrekt niets).

Het absurde (onzinnige, onmogelijke, ondenkbare) kan als absurd of ongerijmd toch bedoeld worden.-- De identiteit van 'zijn(de)', heeft een tegenidentiteit die niet bestaat!

Reeds Parmenides van Elea trachtte het als volgt uit te drukken: "Het is of het is volstrekt niet (8:11); "Het is of is niet" (8:16).--

De verwoording.

"Al wat is, is en kan niet tegelijkertijd en onder hetzelfde oogpunt niet zijn" (existentieoordeel). -- "Al wat zo is, is zo en kan niet tegelijkertijd en onder hetzelfde oogpunt niet zo zijn" (essentieoordeel).

Ineen: "Zijn en zo zijn kunnen nooit, tegelijkertijd en onder hetzelfde oogpunt niet zijn en niet zo zijn".

Het oer- of eerste dilemma.

“Is Jan daar of is hij er niet?”. Zo spreken is een dilemma (twee en enkel twee mogelijkheden) formuleren. Men ziet onmiddellijk in dat dat zinnetje een toepassing is van wat zo-even als contradictiewet verwoord werd.

Algemener: “Model of tegenmodel”, in de contradictorische zin verstaan.

“Wit-en-niet-wit”.

Twee huisschilders staan voor een ‘witte’ muur. Aandachtig bekijken zij de witheid ervan. Eén zegt: “Tja, die muur is wit-en-niet-wit”-- Dit is blijkbaar een stijlfiguur om het gemengde karakter van het ‘wit-op-eerste-gezicht’ weer te geven: “De muur, indien nader bekeken (= restrictie, voorbehoud), is (op het eerste gezicht’ wit en (bij nader toezien) niet wit”. Kort : “wit-en-niet-wit”. Als niet zuiver-wit.-- Dat heeft met het contradictieprincipe niets te zien.

Opm.-- De nihilist(e) kan, natuurlijk, doen alsof de contradictiewet hem/ haar niet aangaat! Maar dan erkennen zij logisch-epistemologisch (naar de werkelijkheid, voor zover eerlijk en eerbiedig beaamd, gekeerd) het beginsel, terwijl zij met de wil, oneerlijk, oneerbiedig, de wet miskennen. Dat is steevast de grondige vrijheid van de menselijke geest.

Opm.-- Er zijn logische (logistische) en wiskundige systemen denkbaar die wel het identiteitsaxioma aanvaarden (uitdrukkelijk stellen) doch niet het contradictieaxioma.

In dat geval passen zij het in feite toe zonder het uitdrukkelijk in de axiomata van het begin te stellen.

Opm.-- Marxisten, o.g.v. het ‘dialectische’ (met tegengestelden werkende) denken, spreken geregeld van “intermenselijke contradicties”. Daarmee bewijzen zij dat het contradictieaxioma een meer dan louter levensvreemd iets is.

Een applicatief model.

Het Europees muntstelsel maakte in de loop van de zomer van 1993, een crisis door.-
- Specialisten beweren dat de kern ervan “een tegenspraak” was. Met name: tussen de Duitse en de Franse economie.

Duitsland, onder de druk van de financiële lasten van de eenmaking van West- en gewezen Oost-Duitsland, wil het budgettaire deficit o.m. goedmaken door de rentevoeten hoog te houden. Frankrijk daarentegen heeft, niettegenstaande een fundamenteel gezonde economie, nood aan verlaagde rentevoeten (die kunstmatig hoog gehouden worden).

Dit om zijn economie (in recessie) aan te wakkeren en meteen o.m. de werkloosheid te bestrijden.

Besluit.-- Binnen éénzelfde economisch (munt)systeem is er dus een minstens beperkte ‘contradictie’. - In die welomschreven zin hebben de marxisten gelijk: zoiets als een economische (en meteen politieke) ‘tegenspraak’ bestaat werkelijk.

3.-- De wet van het oerdilemma (uitgesloten derde).

Het basisdilemma zegt: er is enkel keuze tussen model (zijn) en tegenmodel (niet-zijn), Welnu, een dilemma (‘dis’ (tweemaal) + lemma) dat een derde (of meer) keuze (hypothese) zou insluiten, vernietigt zichzelf. Het is immers enkel en alleen “ofwel ofwel”.

De verwoording: “Ofwel is iets (zo) ofwel is het niet (zo): een verdere mogelijkheid is er niet”. Dat heet men gewoonlijk: “de wet van het uitgesloten derde”.

Wij besluiten.

Met dit laatste kapittel over de basisoordelen (axiomata) die zijn (en niet-zijn) beheersen, is de grondslag van de ontologie gelegd. Aangezien, in onze duiding die de klassieke is, filosofie wezenlijk ontologie is, is hiermee het voetstuk van wat volgt, drie jaren lang, gelegd.

Dat dit zo is, blijkt uit wat volgt.

O. Willmann, *Abriss der Philosophie*, Wien, 1959-5, 453, haalt Aristoteles aan (Metaph. 10:2; De intrerpret. 3, in fine).

‘Einai’, zijn, is geen ‘semeion’ (wezenseigen kentrek) van een of ander afzonderlijk gegeven.

Gevolg: wanneer men van iets (bijzonders) zegt dat het ‘on’ (zijnde) is, dan is dit een ‘pilon’, een lege term, want daarmee zegt men over dat iets niets dat enkel op dat iets slaat. Pas in verbinding met een andere term krijgt ‘einai’ (zijn) betekenis”.

Appl. model.

a. Indien ik zeg “Dat meisje daar is”, dan houdt dit, m.b.t. dat concrete meisje, wel in dat het er is maar daarmee weet ik niets bijzonders dat haar kenmerkt (onderscheidbaar maakt) t.o.v. de rest. Van iets zeggen “dat het is”, kan men van alles zeggen (als het maar iets is).

b. Maar wanneer ik zeg : “Dat meisje daar is -- Mieke en zij staat op trouwen” dan pas deel ik iets bijzonders (categoriaal) mee dat ‘semeion’, wezenskentrek, van haar en enkel van haar is. Dan pas zeg ik echte informatie uit die Mieke betreft.

Besluit: ‘Zijn’ is dus een categoriaal lege term.

Steekproef 5.-- Namen: ontologie, metafysiek. (29)

Staan wij toch maar eventjes stil bij de namen van het vak dat wij nu in zijn grondslagen beginnen te doorzien.

1.-- Eerste filosofie.

Aristoteles van Stageira (-384/-322), Platon's leerling, noemde wat wij nu ontologie of metafysiek heten, "eerste filosofie". Zijn definitie: "het zijnde als zijnde" bestuderen! Dit is: werkelijkheid voor zover werkelijkheid doorgronden.-- Niet dit of dat zijnde, niet één of meer soorten werkelijkheid! Nee: al wat zijnde is zonder meer.

Aangezien: werkelijkheid het basisbegrip is dat alle andere begrippen mogelijk maakt, gaat het steevast voorop. Ook wanneer men niet daaraan denkt.

De studie van werkelijkheid als werkelijkheid is, in de grond van de zaak, de vooropstelling van alle mogelijke vormen van weten en studie. Immers - zo redeneerde Aristoteles - wat is een wetenschapper waard indien zijn begrip van werkelijkheid zonder meer verward, ja, soms grondig verkeerd zou zijn?

Daarom ook heette hij die "eerste filosofie" ook 'wijsheid' (d.i. inzicht in menselijke en goddelijke dingen, d.i. in alle dingen), want de godheden weten 'alles' ('panta') en mensen delen in dat goddelijke weten.

2.1.-- Metafysiek (metafysica).

Andronikos van Rhodos (tussen -100 en 0), een peripatetisch of aristotelisch denker, rangschikte de werken van Aristoteles in een bepaalde volgorde.

Eerst wat men toen de 'fysische' (natuurfilosofische) werken heette. Daarna, om reden van de moeilijkheid, de ontologische. Titel: "meta to fusika", "na de fysische". -- Deze naam die eerst een pure volgorde aanduidde, werd door een woordspeling - 'meta', in het antieke Grieks, kan ook 'boven' betekenen - de naam voor de werken die niet enkel na het fysische (zicht- en tastbare e.d.m.) uitreikten maar er boven uit reikten.

Aangezien 'alles' boven al wat niet-alles is uitrekt, kan men de ontologie zo noemen.-- In het Latijn: 'trans.physica', wat boven de 'physica' uitrekt.

2.2.-- Ontologie.

Deze is de beste der drie! Maar, zoals dat nog gebeurt, kwam hij laat. Johan Clauberg (1622/1665), een cartesiaans rationalist met platonische invloeden, voerde als eerste die naam in.

Hij geeft het beste weer. Waardoor? Doordat hij de term 'on(t)' vermeldt, die, in antiek Grieks, 'zijnde' betekent.

Steekproef 6.-- Transcendentele ontologie. (30/35)

Men kan ook spreken van “algemene ontologie” maar, doordat ‘algemeen’ hier “radicaal algemeen” of ‘transcendenteel’ is, is de term “transcendentele ontologie” de beste.

Nu de basisbegrippen (existentie/ essentie) en de basisoordelen (zijn is zijn) verduidelijkt zijn, gaan wij dieper op het alomvattende aspect in.

Wij stellen daarbij, weerom, vast hoe de religie de weg baande.

1.-- ‘Panta’ (alles).

Alle zijnden. Alle dingen (in de ontologie is de term ‘ding’ hetzelfde als ‘iets’. Met misschien de nadruk op de denkbaarheid (bij sommigen)).

a.-- ‘Panta’ bij Homeros.

Men vermoedt dat Homeros - in Ionië (Klein Azië) wellicht - leefde tussen -900 en -700. Zijn naam is “de blinde”. Toch gedroeg hij zich, minstens als dichter, als een ziener. ‘Mantis’, degene die ziet, -- veel grondiger en veel meer dan de niet-ziende medemens die niet zo begaafd is, is - met medewerking van de godheid - in staat tot ‘a.lèheia’, het aan vergetelheid ontrukken of ‘onthullen’ van al wat is (‘waarheid’),-- tot ‘apokalupsis’, openbaring. Dankzij zijn “verruimd bewustzijn” (‘mnèmosune’ of ook nog ‘anamnesis’).

Ilias 2:485.-- “Zegt mij nu, Muzen - Mousai - die de olympische woningen betreft, want gij zijt godinnen. Steevast aanwezig. Gij weet panta, alles. Wij echter vernemen slechts een ‘kleos’, een ongetoetst gerucht, en weten niets (...)”. Tot daar de tekst.

a. Muzen, als godinnen, d.i. hogere en zeer begaafde wezens, zijn gekenmerkt door ‘parousia’, alom aanwezigheid. “Pareste”, zegt letterlijk de tekst.

b. Juist door die parousia, aanwezigheid bij de werkelijkheid, beschikken zij over een geïnformeerd “verruimd bewustzijn” en “weten zij alles”.

Gebed.

Het fallibilisme of feilbaarheidsbesef der archaïsche mensheid - wij vernemen slechts kleos, ongetoetst gerucht - zet tot zich tot de godheid, die alwetend is, wenden aan.

De “blinde ziener” (d.i. blind als sterveling maar ziener als door de Muzen verlicht) bidt dan ook van in de aanvang van “een goed werk” (d.i. een degelijk werk). Een archaïsch dichter maakt niet enkel “mooie verzen” (zoals de huidigegen). Hij is in dat verzen maken als ziener aan het werk.

b.-- De ontologie als theorie omtrent al wat is.

(versta : al wat hoe dan ook 'iets' is), heeft het, zakelijk, d.i., naar het object, over juist dezelfde 'panta', alles, waarover een dichter als Homeros het had. Want als methode, vertoont de ontologie - voor zover zij nog werkelijk 'ontologie' gebleven is zoals bij een Parmenides b.v. - juist dezelfde methode, nl. de ontoloog 'ziet' de zijnden als zijnden. Hij onthult wat hij 'ziet'.

Hij pleegt - om het zo te zeggen - 'a.làtheia', waarheid omtrent de zijnden. Hij haalt de zijnden uit hun verborgenheid ('lethè' is 'vergeten', 'vergetelheid'). Net zoals de dichtende ziener de lotgevallen van mensen en godheden, van het heelal, bloottrekt.

En toch: het verschil valt op.- Wij zegden zo-even "de lotgevallen van mensen en godheden, van het heelal". Poëzie, in de archaisch-sacrale ('sacraal' betekent 'gewijd') zin, staat allereerst gericht op het lot. Het lot is al wat ons overkomt. Al wat mensen overkomt. Al wat godheden overkomt. Al wat het onmetelijke natuurkader waarin mensen en godheden zich situeren, overkomt. Het lot is de geschiedenis die wij - mensen, godheden, heelal - doormaken. Het lot is een tijdgebonden iets.

De ontologie van een Parmenides is allereerst "toegepaste logica". Logica is denkweer. I.p.v. dichtwerk te maken, 'denkt' de ontoloog. Hij denkt de mensen, de godheden, de kosmos.

Resultaat: abstracte begrippen om de mensen, de godheden, alle dingen die de 'fisis', lat.: natura, de natuur als totaliteit van al wat is, uitmaken, weer te geven. Resultaat: bij Parmenides blijft nog wel de dichtvorm, de pure vorm, over maar de inhoud is geen epos, een machtig aansprekend verhaal, zoals bij Homeros, maar een verhandeling, een 'theorie'.

Het abstract-logische denken is meteen - en voorgoed in het westen - geboren!

'Panta', alle lotgevallen. Ja! Maar de ontoloog ziet ze als 'panta', alle zijnden. Als al wat gegeven is ... voor de denkende geest. Die de gelijkenissen en de samenhangen opspoort. Die m.a.w. allereerst logische verbanden (gelijkenissen, samenhangen) zoekt. En ze niet in een (machtig) verhaal maar in een 'uiteenzetting' (theorie) vertaalt.

Wij zeggen: 'vertaalt'. Ja, want het machtig verloopende van de lotgevallen verstart tot het gestolde denkkader waarin de lotgevallen zich moeten afspelen.

Een vraag dringt zich op: waar blijven nu de lotgevallen?

2.-- “Al wat was, is, zijn zal”.

Neen: de lotgevallen werden al te voren bij de dichters -- in een abstract-logische vorm gegoten.

Een J.P.Vernant, *Mythe et pensée chez les Grecs*, I, Paris, 1971, 82, zegt: “Dezelfde termen dienen, in de werken van Homeros (Ilias, Odusseia), om de zienersvaardigheid van Kalchas, de ziener, weer te geven en, in de werken van Hesiodos van Askra - Werken en dagen, Theogonia - om de rol van Mnèmosune; Gedenken, weer te geven”.

Terloops: de beste vertaling van ‘Gedenken’ zou zijn ‘bewustzijnsverruiming’. Verruimd bewustzijn van degene die meer en anders ziet dan de gewone sterveling. Gedenken is meteen ook de godin-veroorzaakster van al wat bij mensen, stervelingen dus, één of andere vorm van verruimd bewustzijn is. Zo b.v. een voorgevoel dat uitkomt. Zo ook de intuïtieve contacten tussen moeder en kind. Zo ook de soms uiterst ware woorden van een - verschiet niet kaartlegster die - soms - uiterst nauwkeurige informatie verschaft,-- god mag weten hoe.

M.a.w.: wat Gedenken is, dat veroorzaakt zij. Zodoende is zij niet enkel een ‘Urheberin’ (veroorzaakster, zoals Nathan Söderblom ooit zei), maar ook een ‘Funktionsgöttin’ (Usener), een godin die een ‘functie’ uitoefent m.b.t. een of ander domein (hier: het verruimen van het dagdagelijkse stervelingenbesef).

Vernant: “Gedenken weet - en drukt in liederen uit al wat was, al wat is en al wat zijn zal”.

Lees Homeros, Ilias 1:70 en Hesiodos, Theogonia 32 en 38, en gij zult het zeer nadrukkelijk gezegd zien.

Mnèmosunè, een term die gelijklopend is met ‘anamnesis’, lat.: reminiscentia, ordentelijk geheugen, beschikt dus over een kennen van “zijn-in-de tijdsdimensies” nl. verleden zijn, huidig zijn, toekomstig zijn.

Hier tasten wij de lotskunde. Het kennen van het lot komt neer op het kennen van zijn als verleden zijn - niet meer zijn -, als huidig zijn - nu eventjes zijn - en als toekomstig zijn - nog niet zijn - . De ‘tijd’ is als een soort stromend ‘zijn’. De tijd vloeit heen. Dat is: het zijn vloeit heen!

Mnèmosunè gold als de leidster van de Muzen.-- Muzen en Gedenkers zijn een groep van ingeefsters van ‘verlichtingschenkende’ godinnen. “Urheberinnen des Gedenkens” om met de godsdienstwetenschapper Söderblom te spreken.

Gevolg Homeros, Hesiodos e.a. krijgen ingevingen door van de hoofdgodin en / of van haar Muzen.

Het uitwissel is: de dichter/ ziener doorleeft - gedragen door, omvat door, gestuurd door de godinnen - met de godinnen, een directe waarneming - 'theoria', doorgrondend waarnemen - van al wat te voren was ("ta pro t' eonta"), al wat nu is (ta nun t'eonta"), al wat zal zijn ("ta t' essomena"). Meteen hebben wij de echt antiek-Griekse termen.

Vernant: "De dichter kent het verleden doordat hij over het vermogen beschikt er zelf in het verleden bij te zijn als een ooggetuige". (O.c., 83). Dat komt doordat de godinnen hem 'bezielen' (dragen/ omvatten/ sturen) die zelf 'parousia', aanwezigheid zijn.

Wat het verleden zijnde betreft, is zich herinneren - één van de betekenissen van 'Gedenken' - , zien, weten in de grond juist hetzelfde. Wat het heden betreft: van op afstand beseffen, zien, weten. Wat betreft toekomst: te voren (voor)zien en voorspellen, zien (in de toekomst), (reeds te voren) weten.

Dat is Gedenken en haar Muzen: verruimd bewustzijn. Een bewustzijn dat dermate 'pante', alle lotgevallen, alle in de tijd verlopende zijn,-- al wat te voren was, al wat nu is, al wat zal zijn, als een ooggetuige 'nabij' is - parousia, anamnesis -, dat uitgerekend is in een archaisch-sacrale cultuur dichtkunst. Zo begon ook, maar i.p.v. lotsbeschrijving (verhalend) te zijn, lotskunde (uiteenzettend, verhandelend), de ontologie.

Zodat onze vrees - dat nl. het vloeiende tijdsverloop van de epische letteren zou verloren gaan in het verstollende zijnsverhandelen - eigenlijk ongegrond is, -- indien althans wij bij de oorsprong zelf van het westerse denken blijven, nl. daar waar lotsverhaal uitgroeit tot lotskunde.

Wij willen in deze cursus pogen die twee samen te houden. Zo dat de theorie nooit het gebeuren loslaat. Maar ook zo dat het gebeuren nooit zijn passende theorie loslaat. Een lot zonder begrip dat dat lot doorzichtig maakt, is een dof lot. Een begrip dat niet een lot weergeeft, is een leeg begrip. Lot-en-lotsbegrip gaan hand in hand. Dat is echt levende ontologie. Zij is ontologisch doorgevoerde lotskunde.

De noodzakelijke voorarbeid.

Mensen die geen contact meer hebben met al wat verruimd bewustzijn is, menen vaak dat 'geïnspireerd' leven van iedere inspanning ontslaat. De dichter zou zich maar moeten laten "dragen, omvatten, besturen" door een of andere godin! (= naïef).

In archaisch-sacrale beschavingen gaan noch zieners of ziensters noch dichters zo te werk! Ook Vernant is uitdrukkelijk. “Ooggetuige zijn van het verleden, directe onthulling, goddelijke begaafdheid, -- al die kentrekken die de ingeving der Muzen en van Mnemosune, Gedenken, vertoont, sluiten niet uit dat de dichter zich daarop keihard voorbereide: ziener zijn wordt aangeleerd, inge oefend”.

Het is evident dat aan ontologie doen wordt aangeleerd, inge oefend. Dat is ware filosofie altijd geweest..

Traditiegetrouw actualiseren.

Dit sluit de betrekking “leermeester, leerling” in.-- De term - gangbaar o.m. bij de retoren of welsprekendheidsleraars - ‘parafrasis’, herzegging, komt hier van pas. In antiek Grieks kan dit twee betekenissen behelzen:

- a. met andere termen zeggen (o.m. de eigen termen), waarbij men wet anderen zeggen, toelicht (commentaar, duiding);
- b. de zin van wat anderen zeggen, verdraaien.

In model-theoretische termen: een origineel (wat anderen beweren) wordt in termen van een (ander) model (wat men zelf beweert) verwoord.

Vernant, p.c., 83 : wanneer de dichter - terwijl hij ‘zingt’ (d.i. dichtwerk sticht) - improviseert, dan sluit dit niet uit dat hij dat doet op basis van een nauwkeurige weergave van een poëtische traditie die van geslacht tot geslacht overgeleverd werd”.

Dit heten wij “traditiegetrouw actualiseren”. ‘Actualiseren’ is, in dit verband, al wat overgeleverd is, binnen de actuele of huidige situatie duiden (interpreteren),-- echter zo dat men binnen de basisvooropstellingen van de traditie blijft. Wel herzeft men, desnoods met eigen, ja, nieuwe woorden, maar men eerbiedigt wat gevestigd is aan ‘principia’, vooropstellingen.

Het is meteen evident dat de ontoloog een analoge, deels gelijke deels andere, weg opgaat: hij spreekt de taal der traditie maar aangepast aan, ingepast in een nieuw - b.v. ons postmodern - tijds kader. Dat heten wij “ontologische parafrasen”.

Opm.-- Er zij verwezen naar:

- C. Rehdantz, Hrsg., *Demosthenes (Acht philippische Reden)*, I, Leipzig, Teutner, 1865-2, 109/133 (Rhetorischer und stilistischer Index);
- E.Amon/ Y. Bomati, *Vocabulaire du commentaire de texte*, Paris, 1993;
- id., *Vocabulaire pour la dissertation*, Paris, 1992.

Het 'grote' (transcendentele) verhaal.

De totale inhoud van iedere bewustzijnsverruiming is - wat wij met de postmodernist François Lyotard (1924/1998) kunnen heten - het alomvattende of grote verhaal.-- met name: het begin van de kosmische (de geschiedenis der godheden en der mensen) geschiedenis is de inzet - 'archè', hier verstaan als "de allesbeheersende oorsprong" - van een zich ontplooiend 'zijn', waarin wij met onze lotgevallen gesitueerd zijn. Naar een toekomst toe.

1.-- Homeros, 2: 484v..

"En nu zegt mij, Muzen, die de goddelijke woningen van de Olumposberg bewoont - want gij zijt godinnen, alom aanwezig bij alles, terwijl wij enkel gerucht vernemen en niets weten - , zegt mij dus wie de gidsen, de leiders der Danaërs waren".

2.-- Hesiodos, Theogonia.

1/5. "Beginnen wij ermee de helikoniadische (de Helikonberg bewonende) Muzen te bezingen, die de Helikon, de grote en goddelijke berg, bewonen. Vaak - rond de bron met de sombere water en het altaar van de oermachtige Kronoszoon (de oppergod Zeus) - dansen zij met de mooie voeten (...)"

22/23.-- "Zij zijn het die ooit Hesiodos een mooi lied bijbrachten toen hij de schapen hoedde aan de voet van de Helicon".

27/32.-- "(...) "Wij kunnen ingebeelde, heel en al werkelijk lijkende dingen vertellen. Maar wij kunnen ook, indien wij dat willen, ware dingen verkondigen". Zo spraken de hier-en-nu de waarheid sprekende dochters van de grote Zeus (de Muzen). Als scepter boden zij mij, Hesiodos, een prachtige tak, van een laurier in bloei afgerukt, aan.

Daarop gaven zij mij een door de godheden ingegeven lied in opdat ik zou verheerlijken "ta t' essomena pro t' eonta", al wat zijn zal en al wat te voren was".

Besluit.-- Alle zijnden, 'panta', "ta pro t' eonta, ta nun eonta, ta t' essomena", al wat was, is, zijn zal.

Dat is, in feite, de totaliteit in haar synchronische en haar diachronische dimensie.-
- Wanneer de filosofie de pretentie kweekt, alles te kunnen denken, dan is dit een parafraze van het dichterlijk-mantische spreken. De godinnen staan aan de oorsprong van het transcendentele of alomvattende aspect van het filosoferen zoals sinds Parmenides vooral het westerse denken dit opvat. Diachronisch betekent dit dat men een 'groot' verhaal kan construeren waarbinnen alle 'kleine' verhalen - onze lotgevallen b.v. hun plaats krijgen. Voorwaar een grote pretentie!

Steekproef 7.-- Modale ontologie (36/43)

Eigenlijk is de term “modale ontologie” onjuist: “ontologie inzake modaliteiten” zou een juiste term zijn.

Ter inleiding.

De term ‘modaliteit’ vertoont een veelduidigheid.

a. Fenomenologisch

(b.v. in Hegel’s zin) betekent ‘modaliteit’ de vorm of gedaante waarin iets verschijnen kan: wie de ‘vormen’ of verschijningswijzen van de menselijke rede, in de loop der cultuurgeschiedenis, weergeeft, vermeldt de verschillende ‘modaliteiten’ van die rede.

b1. Spraakkundig.

De ‘vorm’ waarin het uitzeggen van een gezegde binnen een zin of oordeel- (uitspraak) kan gegoten worden. Zo: a. “Het regent”. b. “Het regent misschien”. Het eerste zinnetje is modaliteitsloos; het tweede vertoont de modaliteit ‘potentialis’ (mogelijkheid), uitgedrukt in de term ‘misschien’

b2. Juridisch.

Een rechtsgeldige daad kan een modaliteit vertonen, d.i. een of ander voorbehoud. In de grammaticale en de rechtskundige zin is een voorbehoud of restrictie aan het werk. Een uitspraak (spraakkunst) of een oordeel (rechtskunde) geldt niet onvoorwaardelijk of ‘absoluut’ (volstrekt) maar “onder voorbehoud of restrictie”. Zo: een huwelijkscontract geldt “onder beding” (een bijkomende afspraak), d.i. voorwaardelijk, niet zonder meer.

Herlees in dit verband EO 23.-- Een wet geldt restrictieloos! Zonder meer. Zonder enige voorwaarde.-- Zodat, in de oordeelsleer, een modaliteit aanwezig is in een uitspraak, wanneer van het onderwerp het gezegde uitgezegd wordt met voorbehoud.

Ontologie der modaliteiten.

Hier volgt onmiddellijk de lijst: noodzakelijk - niet-noodzakelijk (onder voorbehoud, mogelijk) - noodzakelijk niet. “Niet-noodzakelijk” heet ook ‘toevallig’ of ‘contingent’.

Modellen.

- a. Het is noodzakelijk dat a, a is (wegens totale identiteit van a met zichzelf).
- b. Het is mogelijk dat a aan b gelijk is (wegens deelidentiteit),
- c. Het is noodzakelijk dat a en niet-a niet samenvallen. Of herschreven: “Het is onmogelijk dat a en niet-a samenvallen”: Men kan ook herschrijven: “Het is absurd dat ...”.

Bibl. st.:

-- G. Jacoby, *Die Ansprüche der Logistiker auf die Logik und ihre Geschichtschreibung*, Stuttgart, 1962;

-- O. Willmann, *Abriss der Philosophie*, Wien, 1959-5, 73 (Modalität), 76/80.

Logische modaliteiten.

‘Logica’ verstaan wij hier als ‘redeneringsleer’, d.i. de leer omtrent de gevolgtrekking.-- Platonisch gezien bestaan twee hoofdtypes:

a. de deductie of ‘sunthesis’ en b. de reductie of ‘analisis’.

Nemen wij het schema van beide volgens Jevons-Lukasiewicz.

A.-- De deductieve redenering.

Indien A, dan B. Welnu, A. Dus B.

Appl. model.-- Indien alle meisjes mooi zijn, dan ook dit en dat meisje. Welnu, alle meisjes zijn mooi.. Dus dit en dat meisje o.m. zijn mooi.-- De gevolgtrekking B volgt noodzakelijk uit de voorzinnen “Indien A, dan b” en “Welnu, A”.

Verzamelingsleerstellig: indien alle (universele verzameling), dan sommige (particuliere verzameling). Of : van generisch naar specifisch (in de oude taal).

B.-- De reductieve redenering.

Indien A, dan B, Welnu, B. Dus A.

Appl. model.-- Indien alle meisjes mooi zijn, dan o.m. dit en dan dat meisje. Welnu, dit meisje zijn - meisje zijn mooi. Dus alle meisjes zijn mooi.

De gevolgtrekking A volgt niet noodzakelijk uit de voorzinnen “Indien A, dan B” en “Welnu, B”. M.a.w.: het is niet doordat twee meisjes mooi zijn dat daaruit met noodzaak volgt dat alle meisjes mooi zijn!

Terloops: dit schema is het schema der inductie of veralgemening.-- Men ziet de ontologische modaliteiten in het hart zelf van de logica als redeneringsleer opduiken.

Opm.-- De drieledigheid van I. Kant (1724/1804; topfiguur der Duitse Aufklärung).

a. Assertorische oordelen.

“Het regent” Men stelt neutraal vast dat iets - regenen - een feit is (‘assertio’ is pure bewering).

b1. Apodictische oordelen.-

“Na regen wordt het landschap nat”. Zelfs indien de noodzaak niet letterlijk verwoord wordt maar onder verstaan is, zoals in dit zinnetje, toch is er (hier: natuurgegeven) noodzaak (‘apodeixis’ is bewijs(kracht)).

b2. Problematische oordelen.

“Wellicht regent het”. -- In Kant’s taal betekent ‘problematisch’ (van ‘problèma’, het gevraagde) een mogelijk feit.

Besluit: Feit, noodzakelijk feit, mogelijk feit. Men herkent, enigszins, de aloude ontologische ‘tropoi’ (Grieks) of ‘modi’ (latijn), d.i. modaliteiten.

Mogelijkheid.-- Bibl. st.: John Cohen, *Kans, kunde en geluk (De psychologie van het gissen en gokken)*, Utr./ Antw., 1965, 165v.;

-- Ton Maas, *Dwarsgebakken wetenschap*, Amsterdam, 1988, 121 (Gestochastiseerde wereld).

Terloops: ‘stochastisch’ (van het antiek-Griekse ‘stochastikos’ dat o.m. betekent “op gissingen berustend”) is al wat door toeval bepaald is en dus slechts op grond van gissingen kenbaar is.

In dit verband: “at random”, in het Engels, betekent “at haphazard” of “op puur toeval berustend”, terwijl ‘randomiseren’ o.m. betekent “willekeurig indelen in een groep”. Inderdaad: een wereld of heelal waarin “het toeval” de fenomenen beheerst, is een wereld van de modaliteit ‘mogelijkheid’. Het onberekenbare, het onvoorspelbare behelst dat men een veelheid van mogelijkheden of “stochastische variabelen of factoren” voorop stelt.

De term ‘waarschijnlijk’.

J. Cohen, *Kans, kunde en geluk*, vermeldt een boeiende proefneming.-- Een duidingsproef, nl., uitgevoerd door tienjarige meisjes.

Gegeven: “Wat betekent de zin “Het zal waarschijnlijk regenen”?”

Gevraagd: de juiste zingeving, vooral van het woordje ‘waarschijnlijk’.

Het is duidelijk, meteen: de meisjes moesten de gegeven zin aftekenen tegen de achtergrond van het zinnetje “Het zal regenen” (een restrictieloze bewering).

Resultaten.-- Zie hier enkele antwoorden.

Meisje 1.-- “Het woord ‘waarschijnlijk’ betekent dat het zou kunnen of misschien zal regenen”. Of : dat het zeer aannemelijk is ofwel dat het ook niet zal regenen”.

Men stelt het tastende van dit meisje vast: ‘misschien’ is minder waarschijnlijk dan ‘waarschijnlijk’; “zeer aannemelijk” is te waarschijnlijk.

Meisje 2.-- “Het is erg aannemelijk dat het zal regenen. Ik veronderstel dat het zal regenen (...). Ik ben er niet zeker van dat het zal regenen (...). Ik weet niet of het ja dan neen zal regenen. Ik geloof dat het zal regenen”. Weerom: zoekend - tastend naar een juiste taalweergave van de term ‘waarschijnlijk’.

Meisje 3.-- “Het zou kunnen regenen. Ik denk dat het zal regenen. Ik ben er zeker van dat het zal regenen. Ik twijfel eraan of het zal regenen”. -- Hoe tastend! “Ik ben er zeker van” en “ik twijfel eraan” tegelijk!

Tot nog toe: 1 is objectief ingesteld (het fenomeen ‘regenen’ wordt vermeld); 2 en 3 zijn subjectiever: “Ik, ik, ik,...”

Nu meisje 4. -- “Het zou zwaar kunnen regenen. Er zou donder en bliksem kunnen zijn. Het zou leuk zijn. Gij zult er waarschijnlijk veel genoeg aan beleven. Hij zal u waarschijnlijk komen halen”.

Hier is alle objectgerichtheid weg,-- pure subjectieve doorlevingen!

Besluit.-- De vier types van duiding of interpretatie van het zinnetje-met-voorbehoud geven een differentiaal of waaier die van objectief over half subjectief naar rein subjectief gaat. Meteen zien wij drie types van ‘werkelijkheid’ (in de zin van “op de werkelijkheid afgestemd zijn”).

Opm.-- De proeforganisatoren hebben misschien vergeten erop te wijzen dat de opgave veelduidigheid behelst.

a. Wat betekent het zinnetje op zich?

b. Wat denkt gij persoonlijk, n.a.v. dat zinnetje?

Die twee aspecten van de vraag lopen wel ineen maar zijn wel degelijk onderscheidbaar of discrimineerbaar!

De enen - 1 - verstaan: “Wat betekenen de woorden?”; de anderen - 2, 3 en zeker 4 - verstaan: “Wat denkt gij ervan?”.

‘Rumores’, geruchten.

Men weet wellicht dat de antieke geschiedschrijver Cornelius Tacitus (55/119; Annales) zeer veel belang hechtte aan wat in het toenmalige Latijn ‘rumor’ (mv.: rumores), gerucht - al wat op de pleinen en in de woningen verteld wordt over mensen, feiten - heette.

Dat is nu nog zo: een beeldindruk, gewekt door een tv-verslaggever, over b.v. een zakenman of een politicus kan beslissend zijn voor de opinievorming! Als men daarbij weet hoe gewetenloos of verkocht aan belangengroepen journalisten kunnen zijn! Welnu, zeer veel mensen die zo een beeldindruk opdoen - bij tv kijken b.v. - reageren zelden volgens het objectieve type (meisje 1),-- reageren veeleer volgens eigen subjectieve of zeer subjectieve wensdromen (meisjes 2, 3 en 4). Deze laatsten vergeten dat geruchten tot de categorie “modaliteit mogelijkheid” behoren. De gewekte beeldindruk b.v. is mogelijkterwijs waar. M.a.w.: “De beeldindruk of ‘rumor’ is waar-met-voorbehoud-van-verder-toetsen-op-de-waarachtigheid-van-de-waarmaker”.

De modale ontologie is dus niet zomaar een theoretisch gevalletje van niemendal alle dagen is zij actueel.

Contingentisme.

Richard Rorty (1931/2007) was een Amerikaans succesfilosoof, de laatste jaren. Zijn *Philosophy of the Mirror of Nature* (1979) een succesboek, maakte van hem een gevraagd conferencier,-- naast een J. Derrida (1930/2004, deconstructionist) en Stephen Toulmin (1922/2009; *The Uses of Arguments* (1958)). Als “liberaal ironicus” neemt hij zijn eigen ‘theoretiseren’ niet erg au serieux: hij wil wel andere medeburgers - liberalen toelichtingen verschaffen maar hun geen theorieën opdringen.-- Pretentieloos denker!

In 199, verscheen van zijn hand *Contingency, Irony and Solidarity*.-- Solidariteit of samenhangigheid geldt voor hem, maar zo dat ieder singulier subjectje zich in zijn eigen nestje kan inwikkelen,-- met nietzscheaans, Bijbels (godgelovig), sartriaans, heidedegeriaans of wat ook ideaal voor zijn oogjes. Als men maar de medemens, in onze wereld van eindeloos vele duidingen inzake leven en kosmos, in onze postmoderne wereld m.a.w., niet de eigen, al te individuele opinie opdringt. Typisch Amerikaans.

‘*Contingentisme*’ luidt de titel van zijn allerindividueelste zienswijze: ‘contingent’ of “louter mogelijk; -- toevallig. - De wijsgeren van vroeger zijn allemaal louter contingente, voor ieder van ons, individueel genomen, vrijblijvende denkproductmakers. Niet dat die denkproducten zonder - soms diepgaande - nawerking (‘onthaal’ of ‘receptie’ zeggen de retoren van heden) - gebleven zijn, Wel integendeel. Maar de algemene geldigheid, de universaliteit, ervan is “af te bouwen” tot louter toevallige, zeer subjectieve constructies.

De “grote verhalen” - denken wij aan de Bijbelse visie omtrent begin, midden (Christus) en einde (terugkeer van Jezus),-- aan de vooruitgangsgedachte der Modernen - maken op de meeste tijdgenoten van heden, indien zij er al iets van vernemen, veelal weinig indruk. Ieder nestelt zich in zijn eigen wereld- en levensbeschouwing in. En leeft zo, zo solidair mogelijk, in de samenleving.

Zodat ‘contingentisme’ of ‘toevalligheids-denken’ staat voor het vooropstellen van een eindeloze veelheid van subjecten-met-individuele-zienswijzen die aan het toeval te danken of te wijten zijn.

Weerom: één der mogelijke toepassingen van de modaliteit ‘mogelijkheid’. Contingentisme: een eindeloze reeks mogelijke zeer individuele subjecten-met-eigen-individuele-denkproducten.

Wat in de grond een zeer juiste weergave is van wat de planeet Aarde nu te zien geeft,-- in dit postbijbelse en postmoderne tijdvak.

Zie: -- R. Ronty, *Contingentie, Ironie en Solidariteit*, Kampen, Kok - Agora/Deurne, Denis, 1992;

-- id., *Solidariteit of objectiviteit (Drie filosofische essays)*, Meppel - Amsterdam, Boom/ Deurne, Denis, 1990.

Deze filosofie is ja één der mogelijke filosofieën. Niet de enig mogelijke!

Onmogelijkheid.

Bibl. st.: Charles Lahr, S.J., *Logique*, Paris, 1933- 27, 495.-- Het onmogelijke, het absurde of ongerijmde, ontmoeten wij al EO 26 (Ongerijmdheidswet). Wij gaan daar nu, onder oogpunt van modaliteit, nader op in.

1.1-- Rond vierkant.

De stelling die wij verdedigen, is: nominaal, d.i. naar reine woordklank (uitspreekbare termen), kan dit, maar reëel of zakelijk, d.i. voor zover de werkelijkheden door de termen aangeduid, op zich gedacht worden, kan dit hoegenaamd niet. Is dit, m.a.w., onmogelijk.

C. Lahr, gevoed door de Franse cartesische traditie, bewijst dit als volgt.

a. Analyse.-- Let op: ‘analyse’ is hier (niet in platonische zin van “reductieve redenering” maar) in cartesische zin te verstaan als opdeling in, afzonderlijke elementen van een totaliteit (wat Platon eerder ‘stoicheiosis’ (elementatio) of factorenanalyse zou heten).

1. Oppervlak.

Indien men van ‘oppervlak’ uitgaat, dan stelt men vast dat in ‘rond’ en ‘vierkant’ beide een type van oppervlak zijn. “In die zin” - let op de restrictie of voorbehoud - gaan zij perfect samen. Zijn zij ‘mogelijk’ en ‘denkbaar’.

1.1. Meetkundige vorm der lijnen.

Een ronde lijn kan onmogelijk met de vier rechten van een vierkant samenvallen. Zo’n samenvallen is perfect ondenkbaar,-- onmogelijk, absurd, ongerijmd.

1.2. De lengte der lijnen vanuit het middelpunt.

In het geval van een cirkel – rond - zijn deze, als stralen alle even lang, terwijl zij bij het vierkant in lengte verschillen.

Gevolg: zij kunnen onmogelijk samenvallen en - als een entiteit of ‘zijnde’ - zijn zij ondenkbaar.

b. Synthese.

Weerom (niet in de platonische zin van deductieve redenering maar) in de cartesische zin van samenvattend zicht op de analyse of opdeling in factoren: zakelijk gezien - niet woordelijk - toont de totale analyse in de termen “rond vierkant” niet één werkelijkheid of zijnde maar minstens twee, onmogelijk ineen bestaande dingen.

Opm.-- In de taal van Bertrand Russell - in 1905 -: “Het is onwaar dat er een en slechts één x bestaat die tegelijk rond en vierkantig is”. Zo’n verwoording zegt uitdrukkelijk althans niets over de onmogelijkheidsmodaliteit - het is noodzakelijk omwaar - maar deze is erin impliciet aanwezig. Wat uit de bewijsvoering moet blijken.

1.2.-- “Twee plus twee is vijf”.

Nominaal mogelijk, zakelijk of reëel ondenkbaar.-- Men kan wel de afzonderlijke elementen - twee + twee en vijf nevens elkander denken maar als som of totaliteit zo dat die twee elementen samenvallen, zijn zij ondenkbaar.

2.-- Niet-gevoelde pijn.

Hier kan uitgegaan worden - van een op de ervaring gesteunde definitie zowel van het begrip ‘pijn’ als van het begrip ‘ongevoeld’. Het behoort tot de definitie of de wezensvorm zelf van pijn dat men ze voelt! Weerom: het ongevoelde en pijn kan men nevens elkander -(uiteen) denken, maar niet ineen.

Opm. -- ‘Harmologie’ is orde(nings)leer. Dit is de theorie omtrent de betrekkingen (verhoudingen), waaronder de structuren.

Harmologisch bekeken het ondenkbare of onmogelijke, in bovenvermelde gevallen, is toepassing van het begrip systeem (stelsel).

Zo b.v. de getallen ‘twee’, (twee + twee) ‘vier’ en vijf. De getallen vormen één samenhangend systeem waarin ieder afzonderlijk element een en wel één enkele identiteit (totaalidentiteit met zichzelf) vertoont zo dat, binnen dat systeem, de andere getallen wel meegedacht zijn maar er naar identiteit wezenlijk van verschillen. Welnu, indien één element uit een stelsel, - hier: één getal, b.v. “twee + twee = vier”, zijn identiteit verliest en b.v. met ‘vijf’ verward wordt, dan verliezen alle andere (het complement of ander gedeelte der tweedeling) ook meteen hun identiteit.

Zo is het ook met de woorden van een taalsysteem: verliest een woord zijn identiteit (betekenis), dan komen alle andere woorden van die taal in het gedrang. De synoniemen bewijzen dat maar dan paarsgewijze. Of althans gezamenlijk (want gezamenlijk hebben zij één enkele betekenis (identiteit)).

Harmonie.

Werner Jaeger, indertijd op Harvard, stelde dat vooral vanaf de Paleopythagoreeërs (-550/-300) het begrip ‘harmonia’, letterlijk: (geordende en dus schone) ineen-voeging, - wat contradictieloze ineenvoeging behelst, een der basisbegrippen - categorieën - was van het antiek-Griekse leven en denken, vooral inzake kunst (denken wij aan de prachtige bouw- en beeldhouwwerken).

Het absurde past daar niet in, tenzij als element binnen een harmonieus geheel.

Zo dat tenslotte de term ‘onmogelijk’ een kwestie van harmologie (en dus van op zijn antiek-Grieks verstante harmonie) is.

Opm.-- Logistische modaliteiten.

Er is een wezenlijk verschil tussen de traditioneel-klassieke logica of denkleer (die wij hier vertegenwoordigen) en de recentere (ofschoon o.m. in de stoïsch-antieke denkleer al voorafgebeelde) logistiek of geformaliseerde, wiskundig-symbolische logica. Deze laatste ‘rekent’.

a. De ‘klassieke’ logistiek

Deze heet men tweewaardig, want zij ‘rekent’ slechts met twee ‘waarden’ inzake proposities (= oordelen), nl. ware en onware(valse) oordelen (realis en irrealis in de grammatica). Zo’n logistiek - die zichzelf geregeld ‘logica’ heet - heet dan ‘tweewaardig’. De antieke stoïci (in het zog van Zenon van Kition (-338/-264)) hebben zo’n logistiek uitgewerkt.

b. De modale logistiek

Deze kent, behalve ware en valse zinnen, ook zinnen waar mogelijk/ onmogelijk/ noodzakelijk ware of - onware uitdrukkingen in voorkomen.

Reeds Aristoteles van Stageira (-384/-322; Platon’s geniaalste leerling) kende dit. In de grammatica komt dit voor als de potentialis en de irrealis.

Opmerking.-- In de traditionele logica zijn de termen ‘waar’ en ‘onwaar’ niet een logisch maar een epistemologisch gegeven want zij betreffen niet de afleiding uit voorzinnen van nazinnen maar de graad van weergave in het oordeel van de door dat oordeel bedoel de werkelijkheid (iets wat de traditionele logica buiten beschouwing laat).

Opm.-- G. Jacoby merkt op dat - b.v. in platoniserende anthologieën - modaliteiten ter sprake komen maar dan niet in transcendentele maar in categoriale zin.

a. God “is noodzakelijk” (een noodzakelijk zijnde).

bl. Gods ‘ideeën’ (dit zijn zijn denkbeelden betreffende de (te scheppen) werkelijkheden) zijn “niet-noodzakelijk”, -- mogelijk.

b2. De feitelijke wereld - Bijbels gezien: de schepping - is, als verwerkelijkte ideeën, ‘feitelijk’.

Lotsanalyse.

Lotsanalyse is de theorie omtrent de lotgevallen.

Het is duidelijk dat er een modaal aspect is aan lotsanalyse. Hoort men niet zeggen dat een noodlot “een niet te ontlopen en dus noodzakelijk kwaad” is? Platon kent, behalve de ‘nous’ (lat.: intellectus), d.i. geest, wat hij heet ‘ananke’, d.i. noodlot. Dit is al wat, in het heelal, voor onze menselijke geest ondoorzichtig is maar als een niet te ontwijken noodzaak “erbij te nemen” is. ‘Lot’ maar dan in de zware, ondoordringbare zin.

Steekproef 8.-- De transcendentaliën. (44/72)

Bibl. st.:

-- E.W. Beth, *De wijsbegeerte der wiskunde van Parmenides tot Bolzano*, Antw. / Nijmegen, 1944 (11/28 (De praesocratici), 29/56 (Plato));

-- O. Willmann, *Die wichtigsten philosophischen Fachausdrücke in historischer Anordnung*, Kempten/ München, 1909, 61f.;

-- id., *Abriss der Philosophie (Philosophische Propädeutik)*, Wien, Herder, 1959-5, 382/388 (Die Transzendentalien);

-- id., *Geschichte des Idealismus, III (Der Idealismus der Neuzeit)*, Braunschweig, 1907-2, 1036.

De latere middeleeuwse scholastici kenden een reeks 'transcendentele' of - zoals het zijn(de) - alomvattende begrippen: behalve 'ens' (zijnde) zijn daar, volgens hen, 'unum', het ene,-- 'verum', het ware, -- 'bonum', het goede (waardevolle).

Wij houden ons aan deze beperkte lijst, omdat zij blijkbaar volstaat.

Zoals O. Willmann beweert: de transcendentaliën zijn de reeks begrippen die gevormd werden door de bijeenvoeging, ja, ineenvoeging, van de Paleopythagoreïsche (en eleatische) vooropstellingen het ene en ware, en de platonische (reeds socratische) vooropstellingen het zijnde en goede (waardevolle).

De microsocratieker (kleinsocratieker) Eukleides van Megara (-450/-380) - één der zeldzame denkgoten van de ter dood veroordeelde Socrates die deze, in zijn laatste, tragische ogenblikken, met anderen, zeldzamen ook, bijstond - stelde het eerst de lijst der transcendentaliën op: zijn(de), d.i. al wat werkelijk is in de breedste zin van dat woord,-- waarheid d.i. onthuld zijnde of bloot gelegde werkelijkheid ('a.letheia', apokalupsis),-- goedheid, d.i. zijnde voor zover voor waardeoordelen vatbaar en dus als waardevol, waardeerbaar, inschatbaar,-- eenheid, d.i. zijnde voor zover bestaande uit punctuele eenheden en insluitende, omvattende eenheden of verbanden (denk aan de vier, die de omvattende eenheid of verband uitmaakt van vier afzonderlijke of punctuele eenheden).

Eukleides - aldus Willmann - baande aldus de weg voor de 'synthese' of lijst der transcendentaliën zoals, in Socrates' spoor, Platon ze gaandeweg opvatte.

Beth, o.c., 36, staat, in het verband der eenheid, stil bij Platon's stoicheiosis of factorenontleding, zoals de platonische taal filosofie ze opvatte.

Ziedaar wat men globaal onder transcendentaliën verstaat.

Steekproef 9.-- De transcendentele eenheid. (45/48)

Beginnen wij met een actuele voorstelling van zaken.

A.-- Onze categoriale begrippen.

a. Het singuliere begrip.

Dit valt samen met de ‘punctuele’ (tot niets kleiner meer herleidbare) eenheid.

Zo: de actrice Marilyn Monroe. Als actrice is zij enig, uniek, individueel. De individuologie behandelt dergelijke ‘eenheden’.

b.1. Het particuliere begrip.

Marilyn Monroe is één lid - element, zamel - van de particuliere (specifische, soortelijke) verzameling van actrices die de Amerikaanse actrices uitmaken.

In antiek-middeleeuwse termen: de Amerikaanse actrices zijn één soort actrices die tot het geslacht (de universele verzameling) der actrices zonder meer behoren.

b.2. Het universele (algemene) begrip.

Al wat actrice is (zonder meer), maakt -- in antiek-middeleeuwse termen: het geslacht (genus) der actrices uit. Wij zeggen nu, sedert G. Cantor vooral, “universele verzameling”.

B.-- Onze transcendentele of alomvattende begrippen.

Het begrip ‘pante’, alles (EO 30),-- in de diachronische vorm: “al wat was, is, zal zijn” (EO 32),-- kortweg: zijn(de), is alomvattend.

Dat is een uitzonderlijke vorm of modaliteit van algemeenheid of universaliteit. Het betreft een algemeenheid en algeheelheid die radicaal alles, wat was, is; zal zijn, wat nooit was, is, zal zijn maar kon zijn (al wat mogelijk is), omvat.

M.a.w.: een radicale algemeenheid en algeheelheid. Geen categoriale.

Ziedaar het voetstuk. Kijken wij nu hoe de antieken dit begonnen in te zien.

De paleopythagoreïsche eenheidsleer (henologie).

“To hen”, unum, het ene (in de punctuele en in de omvattende zin). Dat is het basisbegrip.

Let op: de henologie der paleopythagoreeërs is, in feite, een harmologie of ineenvoegingsleer. Antieke Grieken die rekenden b.v. gingen ervan uit dat “to hen”, de (punctuele) eenheid, onze ‘1’ geen ‘getal’ (versta: een tot eenheid gebrachte veelheid van punctuele eenheden) was. Wel werden ‘getallen’ opgebouwd vanuit die eenheid: pas het getal 2 was een ‘getal’, d.i. een verzameling en systeem van twee eenheden. Een getal, in antiek-Griekse zin, is dus een (omvattende) eenheid van punctuele eenheden.

Indien men dat goed onthoudt, zal men de oud-Griekse denkbelden omtrent “het ware en ene” veel beter verstaan.

Combinatoriek.

‘Combineren’ is paarsgewijze dingen koppelen en ontkoppelen,-- tot ‘configuraties’, d.i. vormen van aaneen - en zelfs ineenvoegen.-- Wanneer de antiek-Griekse kinderen leerden rekenen, dan geschiedde dit o.m. met b.v. keitjes. Twee keitjes, op een rijtje, vormen een lijn, hoe denkbeeldig ook. Dat is de configuratie van de lijn op-grond-van-twee-keitjes. Drie keitjes maken een driehoekje uit b.v. (wij zeggen “b.v.”, want men kan zo ook ‘combineren’ zo dat zij op een lijn-op-grond-van-drie-keitjes liggen). Vier keitjes maken een vierkant uit.

Ga zo maar door met ‘combineren’. Zodat combinatoriek eigenlijk ‘configuratiekunde’ is.

Opm.-- Zo is misschien - misschien - te verstaan dat, bij de antieke Grieken, een keitje - een punctuele eenheid - geen ‘getal(vorm)’ of ‘configuratie uitmaakte doordat zij te danig met combineren - dat is: met meer dan juist één keitje (punctuele eenheid) werken - bezig waren. Twee keitjes zijn voor combineren vatbaar. Dat is dan ook de spelende basis van het “eerste getal”, versta: “de eerste combinatie”.

Gelijkenis (verzameling)/ samenhang (stelsel).

‘Eenheid’ is verband. Verband is ofwel gelijkenis (“totum logicum”, o.g.v. louter vergelijkend denken ontstaan geheel, - zo zegden de middeleeuwers) ofwel samenhang (“totum physicum”, in de ‘fusus’, natuur, zelf gelegen verband, -- zo zeiden dezelfde middeleeuwse scholastici).

Dit is - nog steeds - de vooropstelling bij uitstek van de verzamelingsleer en van de systemenleer.

Nadere uitleg.

Bij het combineren keken de antieke Grieken naar de (omvattende) eenheid (= verband) van (punctuele) eenheden.

A. De omvattende eenheid kan gelijkenis zijn: een verzameling steunt immers op “een gemeenschappelijke eigenschap” (= gelijkenis, gespreid over een reeks exemplaren).

B. De omvattende eenheid kan samenhang zijn: een systeem steunt op één enkele, opmerkelijke “gemeenschappelijke eigenschap” (= gelijkenis), nl. het feit dat de onderdelen ervan - hoe verschillend ook - tot eenzelfde geheel (totaliteit) behoren.

Gezamenlijk dus maken exemplaren - elementen - door gelijkenis een verzameling uit en maken onderdelen - subsystemen desnoods - door samenhang een stelsel (desnoods: supersysteem) uit.

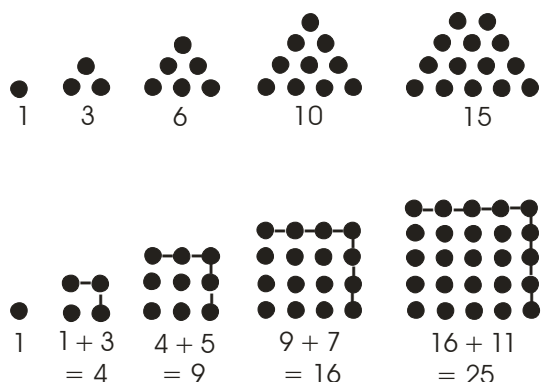
Dit zgn. recente inzicht bezaten en manipuleerden b.v. de paleopythagoreeërs perfect.

Het ware en ene.

‘Zijn(de)’ was dus voor paleopythagoreeërs steeds “eenheid/ eenheden; Wie dat bloottrok - a.lètheia, uit de verborgenheid halen,-- apo.kalupsis, letterlijk: uit de verhuldheid halen, onthullen -, deed de waarheid omtrent de werkelijkheid te voorschijn komen. De ware eenheid,-- ziedaar wat de paleopythagoreeërs eigenlijk zochten. Versta: de onthulde, blootgetrokken eenheid/ eenheden.

Appl. model.

Een gedeelte van het paleopythagoreïsme kan samengevat als ‘arithmo.logie’, (configuratiekunde, combinatoriek; Latijn: numero.logie). Vertalen door ‘getallenleer’ is dus zeer misleidend, want ‘arithmos’, bijeen- en ineenvoeging, betekent configuratie.

Zo verstaan wij de zgn. ‘driehoeksgetallen’ en ‘vierkantsgetallen’, waarbij onze afgezonderde meetkunde en onze even afgezonderde getalkunde (rekenkunde) nog ineen waren. Kijk goed: de ‘getallen’ 1, 3, 6, 10, 15 (driehoeksgetallen) zijn het origineel, -- net zoals de getallen 1, 4, 9, 16, 25 dat zijn. De modellen (waarin de getallen zijn ‘afgebeeld’) zijn de configuraties.-- Van modeltheorie gesproken!

Appl. model.-- De ‘choreia’.

Dit woord is moeilijk te vertalen. Choreia omvat - combineert - ... door getalvormen of -configuraties beheerste danstypes, instrumentele muziek (die klanken combineert), lied (poëtisch combineren van woorden-en-denkbeelden),-- in het kosmische kader van de hemellichamen (astrologisch aspect) met hun combinaties (standen onderling).

Dat is de grondslag van de paleopythagoreïsche vierledigheid - de middeleeuwen heetten ze ‘quadrivium’ -: getalwiskunde, ruimtewiskunde, muziek (versta: choreiologie), astronomie. Let op: deze vierledigheid is een bijeen- en ineenvoeging!

Appl. model.

Eenheid/ eenheden. Eenheden/ eenheid.-- De onsterfelijke ziel, middelpunt van het paleopythagoreïsme (zoals, later, van het platonisme), wordt als een ‘arithmos’, een (omvattende) eenheid van (afzonderbare, onderscheidbare) eenheden (vermogens b.v.), geduid.-- Weerom: de ziel is bijeen-, ja, ineenvoeging!

Appl. model.

Al wat schoon, kalon is.-- Volgens de paleopythagoreeërs was schoonheid, d.i. dat wat als niet-alledaags be- en verwondering afdwingt, een kwestie van “eenheid-in-veelheid (van punctuele eenheden).

Schoonheid, in de zo-even gedefinieerde zin, was overigens een, algemeen Griekse bezorgdheid. Kenden zij niet de term ‘kalokaigathia’, dat wat schoon en goed (waardevol) is? Iets kon niet onder alle oogpunten goed, degelijk, waardeerbaar, zijn zonder dat het tegelijk schoon was.

‘Harmonia’

Het samenvattend woord luidt: ‘harmonia’, bijeen- en ineenvoeging.

Een getuigenis.

O. Willmann, *Geschiede des Idealismus*, I, 272.- Willmann was kenner van pythagoreïsme. Ziehier wat hij schrijft: “De (punctuele) eenheid - later ook ‘monas’, monade, geheten, ter onderscheiding van ‘hen’ - is er voor ieder ‘getal’ (meervoud van eenheden),-- is echter zelf nog geen ‘getal’ maar is wel degelijk in alle getallen en de vooropstelling ervan”.

“Bij dit alles kwam de tweeledige betekenis van de term ‘hen’, het ene, goed van pas (...): het ene als punctuele eenheid is ‘element’ (‘stoicheion’), maar in de betekenis van ‘henosis’, eenmaking, is zij het verband dat ieder ‘getal’ tot ‘getal’ maakt. Want al wat ‘getal’ is, is telkens weer iets dat ‘een’ is,-- in de zin van “eenheid-in-een-veelheid”.

Zo zijn de termen te verstaan: “hen archa panton”, het ene vooropstelling van alle dingen;-- “to hen stoicheion kai archa panton”. Het ene element en vooropstelling van alles (cfr Aristoteles, *Metaph.* 14:4, 17).

Meteen was, in archaisch-Griekse zin, “het ene” (en het ware) goddelijk en zelfs model (afbeelding) van de godheid. Willmann drukt dit als volgt uit: “Zo ook is de godheid (zoals het pythagoreïsme ze opvatte) voor de dingen: zij is van die dingen grondig onderscheiden en toch is zij in de dingen. Zo is zij er de vooropstelling (‘archa’, (arche) van”.

Het ene en ware.

‘Waar’ in antiek Grieks betekent op zeker ogenblik niet enkel ‘blootgetrokken’ maar tevens ‘ideaal’. Voor de pythagoreeërs is eenheid-in-veelheid-van-eenheden niet enkel wat feitelijk bloottrekbaar, onthulbaar, is maar ook wat ‘wenselijk’ en ‘ideaal’ is. Die tweeledige betekenis is tot op onze dagen gebleven.

Steekproef 10.-- De transcendentale 'goedheid'. (49/58)

Bibl. st.:

- O. Willmann, *Geschichte des Idealismus*, I, 447; 451;
- G.J. de Vries, *Plato's beeld van de mens*, in: Tijdschr.v. Phil. 15 (1953): 3, 426/438;
- E.W. Beth, *De wijsbegeerte der wiskunde van Parmenides tot Bolzano*, Antw./Nijmegen, 1944, 29/56 (Plato),-- vrl. 30 (Anamnèsis / stoicheiosis), 36 (Filebos 18b / d (Theuth), 42 (Stoicheiosis), 44 (Stoicheiosis).

Schets van Platon's filosoferen. (49/52)

Wij schrijven 'filosoferen' - niet 'filosofie' - want zijn hele leven lang evolueerde Platon. Daarvandaan het feit dat er geen gesloten systeem aantrefbaar, is in zijn dialogen. Het 'dialogeren' was immers beslissend element in zijn denken: de Atheense democratie stond of viel, sinds Herodotos van Halikarnassos (-484/-425; *Historiai*, d.i. onderzoeken) vooral zichtbaar in de structuur van de uiteenzetting zelf, met dialogeren. Eerst moeten alle mogelijke meningen ter sprake kunnen gebracht worden - in vrije discussie - voordat men stelling neemt en dus een 'thesis' (stelling; lat.: *propositio*) verdedigt op rationele gronden.

Daarom ook raadt Platon zijn studenten aan - na het horen van zijn onderricht - met elkander vrij te praten, ja, te redetwisten over wat hij voordroeg. Wat hij, in de Zevende brief, zelf als volgt verwoordt:

"(...) O.g.v. herhaaldelijk bespreken over dit onderwerp alsook o.g.v. intiem samenleven ontspringt plots - denken wij aan het aha-erlebnis - bedoelde idee in de ziel - zoals uit een vuurvonk het aangestoken licht - en baant zich dan zelf verder haar weg". (Platon, *Der siebente Brief* (An die Verwandten und Freunde des Dion zu Syrakus), Calw, Gerd Catje, 1948, 35).

M.a.w.: net zoals in het paleopythagoreïsme zo ook in het platonisme staat de ziel, in de archaïsch-antieke zin van 'levensbeginsel', centraal. Maar niet individualistisch doch dialogerend: door herhaaldelijke bespreking en tegelijk intiem samenleven - dat is de antieke vriendschap die tevens 'denkgenootschap' wordt - komt de ziel tot het juiste inzicht.

Tot daar de methode der *theoria* of doorgronding van een thema. Zij is zo goed als de pure voortzetting van de pythagoreïsche 'hetaireia' of denkgenootschap. Vergeten wij niet dat, in antiek-Grieks, 'hetaireia' betekende erotisch met iemand samenleven" (prostitutee, hofmaakster). Dermate diepgaand - tot en met eros - was het samen denkend zoeken.

Schets van de hoofdinhoud

Ofschoon zo goed als niet samen te vatten, is Platon's filosoferen toch 'samendrukbaar' in volgende driedigheid.

“De ziel bestaat uit een groot monster, een minder grote leeuw en een kleine mens”.
(G.J. de Vries, a.c., 432).

Leggen wij dit uit. De ziel van de mens, individueel en onsterfelijk (waarin Platon de volksreligie nauwkeurig volgde), vertoont drie basisaspecten:

Het grote monster

(‘diaiata’, d.i. ziel en wonen alsook eten en drinken, nachtelijk leven (bed, droomleven), eros (geslachtelijk leven), arbeid (economisch leven),

De minder grote leeuw

(het edele eergevoel, dat de fierheid van de leeuw weerspiegelt),

De kleine mens

(de geest in de mens,-- wat denken en redeneren, gemoed en willen omvat).

Men zal, onmiddellijk aanmerken dat Platon, van de doorsnee- mens, geen hoge gedachte koestert! Wat heel en al juist is: hij had, onder de leiding van zijn voorname leermeester Socrates, danig goed de gebreken en lagere ‘ziele-neigingen’ van zijn tijdgenoten leren kennen dat dit zich in het structureren van zijn filosofie weerspiegelt. Onthouden wij dus erg goed de basisdriedigheid: groot monster, minder grote leeuw, kleine mens. Een perfecte differentiaal! Van groot over minder groot naar klein!

Deze driedigheid weerspiegelt zich in de rest van zijn ‘systeem’.

De volkeren deelt Platon wel eens in, in drie types,-- volgens de graad waarin zij één van de drie ziele-tendenzen - monster/ leeuw/ mens - vertonen (volkerenpsychologie).

Maar vooral zijn sociologie of maatschappijleer weerspiegelt de triade: in zijn ideale of utopische ‘staat’ waarvan hij zelf zeer uitdrukkelijk zegt dat hij nauwelijks verwezenlijkbaar is (Platon was allesbehalve naïef), voorziet hij arbeidenden (= monster), beschermers (leeuw), denkenden (mens). Dermate was hij erom begaan niet ‘katagogisch’ (neerhalend-naturalistisch) maar ‘anagogisch’ (verheffend-idealistisch) te spreken en te schrijven. In die zin was hij door en door opvoedend en zelfs opvoedkundig denker.

Dat hij opvoedend wilde werken, blijkt uit zijn ethiek moraaltheorie). Drie types van ‘deugden’ (die de mens tot een “deugdelijk wezen” maken) beheersen zijn ethiek:

a. bezonnenheid ((sofrosunè’) die het monster) in onze diepere ziel niet uitroeit - dat ware zinloos volgens hem maar uitzuivert en op hoger vlak verheft;

b. manhaftigheid of bezonnen moed ('andreia') die de "fiere leeuw in ons" eveneens uitzuivert en verheft;

c. wijsheid ('sofia') die de kleine mens in ons tot volle ontwikkeling brengt.-- Deze drie samen - bijeen - en ineenvoeging of harmonia, zoals bij de paleopythagoreërs - vormen de 'dikaiosune', lat. iustitia, - gewoonlijk vertaald door 'gerechtigheid', -- beter vertaald door "gewetensvol leven".

Kosmische dimensie.

Het zou niet Platon zijn en zelfs een oude Griek, indien niet de mens en zijn samenleven in de kosmos werd gesitueerd.

Zoals O.Willmann, o.c., 447, zegt: de basisdriedigheid - monster, leeuw, mens - weerspiegelt "lichaam/ ziel/ geest". Maar men versta deze termen juist, d.i. platonisch.

'Lichaam' is dat wat ons in de stoffelijke werkelijkheid 'kosmos' geheten, situeert. Deze term heeft op zich genomen geen pejoratieve betekenis want Platon heeft het grootste respect voor het lichaam (men denke aan zijn lichaamsverzorgingsdenkbeelden zoals gymnastiek en dans). 'Lichaam' is dat wat ons solidair maakt met de omvattende werkelijkheid die allereerst als materie ervaren wordt,-- materie ('hulè'), met haar kwaliteiten en ... jammer genoeg haar leemten.

Vandaar een welomschreven argwaan ertegenover. 'Ziel' is dat wat ons in de louter geestelijke, onstoffelijke wereld (o.m. en op de eerste plaats de wereld der 'ideeën' of kosmische werkelijkheidsmodellen) situeert. Een gedeelte is sterfelijk, een gedeelte is onsterfelijk.

'Geest' - 'nous', lat.: intellectus - is dat wat ons toelaat het zijn(de) te vatten en dus ons ontologisch vermogen. Het maakt dat onze ziel een typisch menselijke, alle dierlijke zielen overschrijdende ziel is. Dankzij onze geest vatten wij wat Platon 'ananke', ongerijmd en dus moeilijk of zelfs niet met de geest te vatten lot, heet: het is er de tegenhanger van!-- Wat ons een echte noölogie geeft.

Willmann, o.c., 447, onderstreept dat de driedigheid "monster/ leeuw/ mens" ons situeert in de driedigheid "materie/ leven/ idee". Wat dus zuiver 'kosmisch' is.

M.a.w.: de mens is een microkosmos, de wereld-in-het-klein, -- model en afbeelding van de macrokosmos, het eigenlijke heelal-in-het-groot. Meteen onderscheidt Platon, met andere Grieken, drie welomschreven 'lagen' (peilen van zijn): stoffelijk zijn, levend zijn (bezield zijn), ideëel of louter onstoffelijk zijn.

Tot daar een 'Gesamtschau' of "samenvattend zicht" op wat Platon als basisstructuur van zijn gevestigde filosofie huldigde.

Een aloude erfenis : 'stoicheiosis' (52/55)

Bibl. st.:

-- E.W. Beth, *De wijsbegeerte der wiskunde van Parmenides tot Bolzano*, Antw. / Nijmegen, 1944, 30, 34v., 36v., 42, 44;

-- P.T. van Dorp, *Aristoteles over twee werkingen van het geheugen* in: Tijdschrift v. Filos. 54 (1992): 3 (sept.), vrl. 478/ 491 (Platon's Menon).

-- Herlezen wij even EO 47v. (Het ware en ene), want Platon's leer terzake is een verdere, 'dialectische' uitwerking ervan. Wat wij nu even schetsen.

1.-- P.T. van Dorp's mening.

Aristoteles, in een boekje over het geheugen, in het spoor van zijn leermeester Platon, beweert dat het menselijke geheugen twee gradaties vertoont.

Gradatie 1. Mnèmè, memoria.

In de *Menodialoog* beweert Platon, bij monde van Socrates, dat Menon wel degelijk over 'mnèmè', memoria, minder ontwikkeld geheugen, beschikt. Zijn inzichten steunen, immers, heel en al op wat hij vernomen en onthouden heeft. Zo weet hij omtrent heel wat themata wat men ervan beweert. Dit weten stapelt hij zelfs op tot een soort alomvattend, encyclopedisch inzicht.

Maar, op de keper bekeken, is dit soort geheugen een 'weetjesgeheugen', bestaande uit losse gegevens,-- zonder geordende samenhang - zonder vergelijkingen,-- d.i. zonder verband of eenheid. Wat op een losse-veelheid-zonder-eenheid neerkomt.

Gradatie 2. Anamnesis, reminiscentia.

Dit is, in aanleg slechts bij Menon, de jonge veelwetende aristocraat, het grondig ontwikkelde geheugen. Vooreerst steunt dit 'geheugen' - eigenlijk: verruimd bewustzijn (EO 30). op "eigen, niet andermans onderzoek". Niet op horen zeggen en onthouden. Dan: i.p.v. louter losse, nevens elkander staande gegevens werkt dit verruimd bewustzijn een ordening der losse gegevens uit zo dat de verbanden (gelijkenissen, samenhangen) blootkomen (alètheia, apokalupsis).

De omvattende eenheid in de veelheid der punctuele eenheden wordt zodoende duidelijk. Maar dat is juist stoicheiosis. Tenslotte: zo' n verruimd bewustzijn of 'gedenken' toetst wat zo gekend ('waar', 'onthuld', 'blootgetrokken') wordt, aan de ervaarbare en aantrefbare werkelijkheid. Dat is dan de tweede, 'ontwikkelde' en 'volwassen' vorm van het geheugen.

Terloops: van Dorp noemt het eerste, minder ontwikkelde besef der werkelijkheid - want dat is 'geheugen' in het antieke Grieks - een 'animaal' of dierlijk geheugen. Dat is - in onze duiding - het besef der dingen, eigen aan het (grote) monster - woning - en - voeding, nachtelijk (bed)leven, seks, arbeid - en de (minder grote) leeuw - eergevoel.

2.-- E.W. Beth's mening.

Waar van Dorp het over anamnèsis, verruimd besef, heeft en er de stoicheiosis, factorenanalyse, bij denkt, daar is Beth bezig met de factorenanalyse (als wiskundige) terwijl hij er de anamnèsis, verruimd denken, bij denkt.

Geen van beiden komt ertoe beide - stoicheiosis (factorenanalyse: het ene in het vele) en anamnèsis (verruimd besef: het ene in het vele) - duidelijk samen te denken.

Beth heeft het, natuurlijk, ook over de Menondialoog.-- Iedereen bezit in de ziel, centrum van paleopythagoreïsme en platonisme, een leervermogen.

Taak: dit vermogen om bij te leren, ja, om grondig in te gaan op de werkelijkheid, loskoppelen uit de doffe waarneming en het even doffe zich herinneren van waarneming. I.p.v. "al wat wordt" komt dan "al wat is". Ontologisch vermogen! Meer nog: "en wel in het bijzonder het goede" (o.c., 32).-- Doch daarover straks meer.

Methode: dialoog, met vragen-en-antwoorden. Wat 'Platon "hè dialektikè technè" of, beter, "hè dialektikè epistèmè", dialectiek (als vaardigheid, technè, ja, als wetenschap, episteme) noemt.-- Zo gaat de 'theoria', de doorgroning, te werk.

Als model van 'anamnèsis', dieper bewustzijn, geeft Platon in de *Menondialoog* een slaaf die een moeilijk wiskundig probleem oplost.

Terloops: zelfs een slaaf geldt in Platon's ogen als in het bezit van anamnetisch geheugen! Als men weet hoe aristocratisch Platon dacht!

De (wiskundige) kennis, wetenschap, van de slaaf ontstaat dankzij anamnèsis, "o.g.v. stoicheiosis". Luister naar Beth's definitie: stoicheiosis is "een constructieve opbouw uit zekere oerelementen" (o.c., 30). Of nog: "de verklaring der dingen door middel van een ontleding ervan in oerbestanddelen of 'elementen'" (o.c.,35).

Dat is - in ons taalgebruik - "Het ene in het vele". De omvattende eenheid in de punctuele eenheden!

De toenmalige taalkunde als toonbeeld.

Beth, o.c., 36, 47.-- Platon houdt staande - waarin hij enigszins op de recentere structuralisten lijkt dat de 'echte' filosoof als "een taalgeleerde" (Beth, o.c., 47.) te werk gaat. In de Filebosdialoog (18b/d) zet Platon de methode uiteen. Zij is perfecte stoicheiosis of factorenontleding.-- Wij geven de tekst.

A.-- Terloops:

Thoth of Theuth was, bij de antieke Egyptenaren, de god of minstens het goddelijke - versta: paranormaal begaafde - wezen dat het hiërogliefenschrift uitvond. Als dusdanig is Thoth of Theuth een 'Urheber' (N. Söderblom), een veroorzaker.

"Toen iemand - hetzij een god hetzij minstens een goddelijk wezen - volgens een Egyptisch verhaal was zijn naam Theuth - opmerkte dat klank oneindig verscheiden was, was hij de eerste die inzag dat de klinkers in die oneindigheid niet één maar veel waren en, verder, dat er nog andere klanken waren die hoewel geen klinkers toch een zekere klankwaarde vertoonden en dat er ook daarvan een zeker aantal aantrefbaar waren. Hij onderscheidde een derde soort letters die wij thans 'medeklinkers' noemen.

Daarop splitste hij de medeklinkers totdat hij elk afzonderlijk onderscheidde,-- op dezelfde wijze de klinkers en de halfklinkers totdat hij, daarvan ook, het aantal kende.-
- Hij noemde elk afzonderlijk ervan en alle gezamenlijk 'letters'.

B.-- Maar hij zag in dat niemand onder ons één letter afzonderlijk - zonder al de andere - zou kunnen leren. Hij doorzag dat dit feit een verband onthult dat alle letters een maakt. Dat was er de reden van dat hij hun een wetenschap toewees die hij "hè grammatikè", grammatica, lettertheorie, heette". Tot daar Platon's *Filebos*.

Wie al het voorgaande "in het hoofd heeft" ('anamnesis'), ziet onmiddellijk in dat hier 'stoicheiosis', factorenanalyse, aan het werk is en wel op zuivere manier! "Elk afzonderlijk" (punctuele eenheid). "Alle gezamenlijk" (omvattende eenheid). "Alle ... een" (punctuele eenheden ... één omvattend verband). "Een verband".

De aangewende termen spreken uit zichzelf, -- zonder commentaar.-- "Een ... afzonderlijk / alle andere" (complementering of tweedeling, eigen aan ieder systeem). Ofwel alle ofwel geen één! Dat is de systeemgedachte,-- zuiver. Men ziet meteen dat Platon, vooral de pythagoreërs, navolgt.

Beth, o.c., 47.-

1. De echte filosoof gaat op dezelfde wijze te werk als de taalgeleerde. Alvorens de taal (als geheel) te onderzoeken, doorgrondt hij de woorden, want een taal is uit woorden ‘opgebouwd’.

Maar woorden bestaan - zijn opgebouwd - uit lettergrepen en dus moeten eerst deze doorgrond worden. -- De lettergrepen worden op hun beurt ontleed (tot dat waaruit zij zijn opgebouwd) tot de elementen van de in schrift neergelegde klanken. Deze vormen het uitgangspunt voor taalkundige doorgroning.

2. Op dezelfde wijze gaan echte natuurfilosofen te werk wanneer zij de kosmos, de ‘fysis’, lat.: natura, de natuur doorgronden. Op de eerste plaats stellen zij vast waartoe het heelal kan ontleed worden. Hierbij kan verwezen worden naar voorgangers van Platon.

Anaxagoras van Klazomenai (-499/428; een modern aandoend natuurfilosoof) stelde ‘homoiomereia’, homoiomeren, voorop. ‘Homoiomereia’ betekende “gelijkenis van de delen van een geheel” (gemeenschappelijke eigenschap). Anaxagoras stelde voorop elementen, gevormd door gelijkaardige delen.

Leukippos van Miletos (-490/60...) en zijn leerling Demokritos van Abdera (-460/-370), beiden gekend als ‘atomisten’, stelden ‘atoma’, ondeelbare deeltjes, van stoffelijke aard voorop. Waarvandaan nog heden ons begrip ‘aatom’.

Diodoros Kronos van Iasos (+/- -300; megarisch dialectieker) stelde een soort kleinste stofdeeltjes voorop.

Deze stelling verdedigde Platon in zijn toespraak, op het laatste van zijn leven, genoemd “*Over het goede*”. Deze schrikte - volgens Aristoteles die ze gehoord had - vele toehoorders of doordat zij - vooraleer het te hebben over “al wat, van menselijk standpunt, ‘goed’ heet” - begon met wiskundige problematiek. Platon moet, in die rede, vaak Pythagoras en de paleopythagoreeërs vermeld hebben. Als zijn voorgangers.

Welnu, wat wij in vorige paragraaf vermeldden omtrent de echte filosoof en de echte natuurfilosoof - hun stoicheiosis - maakte het begin van die rede “*Over het goede*” uit.

Die rede zocht de vooropstellingen van het feit dat echte filosofen en echte ‘fusikoi’, physici, natuurdenkers, stehiotisch, d.i. lettend op het omvattende ene in het vele der punctuele eenheden die dat omvattende ene uitmaken - opbouwen --, te werk gaan. Uiteraard een zeer moeilijk thema, waar wij nu niet bij stil willen staan. Ons interesseert alleen de factorenanalyse als methode.

Het zijnde en goede. (5/58)

Merkwaardig: Platon, om over het goede te spreken, begint met elementenanalyse! Met het vele in het ene en het ene in het vele!

Maar een aloude spreuk zet ons op weg: “bonum ex integra causa, malum e quocumque defectu”. Al wat gaaf is, d.i. al zijn elementen vertoont, is goed. Al wat ook maar een element mist, is niet goed.

M.a.w.: waarde(volheid), ‘goedheid’, staat of valt met de gaafheid, ‘heelheid’ (zoals men nu wel zegt). Ieder mankement schendt de (totale) waarde! - Herlezen wij even EO 22 (Het beroving- of gemisuitdrukkende niets).

Het goede.

E. De Strycker, S.J., *Beknopte geschiedenis van de antieke filosofie*, Antwerpen, 1967, 113.

“God is de maat van alle dingen”. Zo heet het in de *Wetten* (een tekst van Platon).

Nu weten wij dat, voor Platon, de ideeën de hoogste norm of gedragsregel zijn. En wel voornamelijk de idee “het goede”. Moeten wij deze idee dan beschouwen als “de god van Platon”?”.

Inderdaad: indien de term ‘god’ de werkelijkheid bedoelt die reine volmaaktheid, ‘goedheid’, waardevolheid, is, dan is “het goede” “de godheid van Platon”.

M.a.w.: niet een persoonlijk opgevatte god(heid) maar de volmaaktheid-zondermeer is de idee “het goede”.

Alle ideeën, d.i. alle objectieve toonbeelden van alle werkelijkheden die wij kunnen ervaren, zijn ergens ‘goddelijk’. Maar de idee “het goede” is goddelijk zonder meer. Waardoor? Doordat al wat enigszins een ‘goed’ is en dus waardevol - hoe pover of gebrekkig ook - , dit is doordat de idee “het goede” erin aanwezig is terwijl zij er toch boven uit reikt. Ofschoon boven alle werkelijkheden uitreikend - zoals het ene (EO 48) - , toch is “het goede zonder meer” in alle werkelijkheden intiem aanwezig - zoals het ene (EO 48).

“Het goede” is dus het zijn(de) voor zover het voor waardering vatbaar is.

Nemen wij een toepassing.

Een redevoering. Is zij deskundig ineengestoken en degelijk voorgedragen, dan heten de protosofisten ze ‘goed’. Waardoor? Doordat zij het gestelde doel bereikt.

Maar voor Socrates (en Platon) is dit slechts een eerste graad van ‘goedheid’ of waardeerbaarheid. Is zij, bovendien, ook nog gewetensvol - ‘gerechtig’ (in de antieke taal) - , dan pas mankeert zij geen element en is zij gaaf, ‘heel’. En dus goed-zondermeer als redevoering (voor zover dit in de stoffelijke wereld mogelijk is, natuurlijk).

‘In deze redenering inzake waarde(volheid) van b.v. een redevoering voelt men de strijd - door Socrates van Athene (-469/-399) aangebonden tegen de toenmalige sofisten of ‘wijsheidsleraars’.

a. Zij vormden heel zeker deskundigen, - dankzij het bijbrengen van ‘techne’, vaardigheid.

b. Naar, in vele gevallen, veronachtzaamden zij de vorming van de ‘gerechtigheid’ (het geweten).

‘Goed’ was dan ook voor hen “al wat deskundigheid behelst”. Socrates leidde daaruit een verrassende deductie af.

Abstract model: indien A (deskundig), dan B (goed); welnu A (deskundig); dus B (goed).

Toepassing: indien iemand deskundig is, dan is hij/ zij goed; welnu, de dief/ dievegge is deskundig (inzake het afhandig maken van andermans bezit); dus is hij/ zij goed! De dief - aldus Socrates - zou in die vooropstelling een toonbeeld van ‘goedheid’, waardeerbaarheid, zijn! Welnu, niemand met een minimale ethische inzet en een even minimale burgerzin, zal die conclusie aanvaarden. Zij wijst immers op de onaanvaardbaarheid van de vooropstelling, nl. dat al wat deskundig is, ipso facto ook (moreel en sociaal) goed is.

Besluit: reine deskundigheid zonder geweten is onvoldoende, mankeert een element.

Overigens: ook omgekeerd! Een slechts ineengestoken en slecht voorgedragen redevoering - hoe ethisch hoogstaande ook - is niet goed, want zij mist een element, nl. deskundigheid.

Welnu, in de deskundigheid en in de gewetensvolheid is “het goede zonder meer” aanwezig, maar het valt er niet mee samen, want het reikt hoger en is algemener als basis van al wat ook maar ergens waardevol is.

Terloops: retorisch is Socrates’ en Platon’s stellingname machtig. Waardoor? Doordat zij de sofisten, die de mensen deskundig bij “hun zwakke plek” namen, op hun beurt bij “hun zwakke plek” nam hun gewetens-verwaarlozende deskundigheden zetten de ontarding van de toenmalige samenleving nog verder door.

In Socrates’ geval is die stellingname tragisch afgelopen: Socrates, o.g.v. valse beschuldigingen, werd ter dood veroordeeld en, alhoewel hij kon vluchten (waarop zijn beschuldigers hadden gerekend), liet hij zich de gifbeker toedienen en stierf hij een exemplarische dood in dienst van “het goede zonder meer”.

Wat “het goede (zonder meer)” eigenlijk is, weten wij niet direct. Wij vatten die hoogste en alomvattende idee (versta: grondslag van werkelijkheid) niet rechtstreeks. Wel via modellen: zo b.v. de waarde van een redevoering, die ons het origineel, de idee “het goede zonder meer”, in één enkel type ervan laat aanvoelen;-- zo b.v. in een goed gedrag, dat ons als model het origineel, het goede zonder meer, laat vatten.

Dat laat ons aanvoelen de ‘desmos’, het verband, of de ‘sumplokè’, de verwevenheid, van de goede dingen die onmiddellijk ervaarbaar zijn, en de alomvattende idee “het goede”, die “in die min of meer goede dingen” doorschemert. “Het goede” is het indirecte licht dat de waarde van wat ergens eraan deelheeft, belicht. Licht dat zich niet tenzij onrechtstreeks - via modellen ervan - laat vatten. Dat heet men ‘lichtmetafysiek’.

Het zijnde is het goede.

De sofisten, in soms schitterende prestaties van deskundigheid, toverden het (naïeve) volk een schijnwerkelijkheid voor.

Platon zette Socrates voort onder oogpunt van ontologie. Een niet-deskundige rede die zich als deskundig aandient, is een schijnwerkelijkheid. Een niet-gewetens-volle redevoering die zich als ‘goed’ aandient, is een schijnwerkelijkheid.

In beide gevallen is er “meer niets - mè on - dan iets - on of ontos on -”.

Socrates bestreed verbeten de schijnwerkelijkheden die de sofisten het ‘goedgelovige’ volk voortoverden,-- in hun ‘technai’, deskundigheden, op allerlei cultuurterreinen. Vooral inzake de macht van het woord. Het trivium, grammatica, retoriek, dialectiek (in de sofistieke zin van ‘redeneerkunst’), stamt van de sofisten.

In de plaats daarvan noopte Socrates zijn auditorium tot “ingaan op al wat werkelijk werkelijk is en niet schijnwerkelijk”. I.p.v. de oppervlakkige ‘technai’, vaardigheden, stichtte Platon, in Socrates’ spoor, de “theoretike tou ontos”, de doorgronding van het zijnde, de ontologie.

Reeds Pythagoras had de ‘theoria’, de doorgronding, vooropgesteld: wie de olympische spelen bijwoont, kan dit oppervlakkig doen (uit winstbejag of uit nieuwsgierigheid). Hij kan het ook grondig, d.i. tot op de ‘gronden’ of “elementen/ vooropstellingen” doen. Dat is ‘theoria’: als waarnemer (bespieder) trachten niet de schijnwerkelijkheid maar de werkelijke werkelijkheid te vatten. Deze valt met “het goede” samen.

Steekproef 11.-- Transcendentele ontologie: deelvakken (59/72)

Uit wat voorgaat blijkt dat de ontologie één wetenschap is maar verscheidene aspecten vertoont.

Zijn(de) is het basisbegrip. Het bloottrekken, o.g.v. waarnemend onderzoek (wat Platon ‘theoria’ heet), van zijn(de) is ‘waarheid’ omtrent dat zijn(de). Het bloottrekken van de ofwel omvattende ofwel punctuele eenheid in zijnde is ‘waarheid’ omtrent het ene. Het bloottrekken van het goede in al wat is, is de ‘waarheid’ omtrent al wat waardevol is in zijn(de).

Waarheid, eenheid, goedheid eisen een apart kapittel binnen de algemene of transcendentele ontologie. Waarover nu iets meer.

Zijn(de) en geest.

Men lette erop dat wij tegelijkertijd het begrip “menselijke geest” definiëren. Want wat is dat anders dan “het vermogen om zijnde, waarheid, eenheid, waardevolheid te vatten”? ‘Geest’ is dus verstand en rede (redeneervermogen), maar ook gemoed en wil (waardevermogen). Men verwarre dus ‘geest’ niet met louter intellectueel-rationeel te werk gaan. De menselijke ziel, waarin de geest wortelt, is meer dan louter verstand en rede.

A.-- Algemene ontologie. (59/62)

Het object is: al wat (zo) is. Dit is: al wat existentie en essentie vertoont. “Hoe bestaande is het?” en “Hoe is het bestaande”. Of: “Hoe werkelijk is het?” en “Hoe is het werkelijk?”

Het waarnemend ingaan daarop omvat - zoals wij verder zullen aantonen - en analisis, reductief redeneren (“Wat stelt het gegeven voorop?”), en sunthesis, deductief redeneren (“Wat vloeit uit het gegeven aan gevolgtrekkingen voort?”).

Waardoor? Doordat men van iets - het gegeven - de existentie en de essentie leert kennen door er de vooropstellingen (reductie, analisis) en de gevolgtrekkingen (deductie, sunthesis) van op te sporen.

Doch daarover een apart kapittel met als titel: “De hypothetische methode”.

De wezensvorm of ‘vorm’ kortweg.

‘Iets’ (gr.: ti; lat.: aliquid) is ‘werkelijkheid’ (gr.: pragma; lat.: res) doordat het wezensvorm of vorm kortweg vertoont. Daardoor immers is het én gesitueerd binnen de totaliteit van het zijn(de) en onderscheidbaar van de rest binnen datzelfde geheel van het zijn(de).

Ongescheiden, maar onderscheiden.-- Dat leggen wij nu even uit.

De wezensvorm.

In antiek Grieks : ‘eidos’ of ‘idea’. Letterlijk: het aanzijn van iets, d.i. het zijn van iets voor zover het onze geest iets zegt (een begrip suggereert).

Feitelijk bestaan en wijze van zijn vat men samen in de term ‘(wezens)vorm’. Dat leggen wij uit want de term ‘vorm’ geeft licht tot verwarring aanleiding.

1.-- De ruimtewiskundige vorm.

Nemen wij een kubus. Hij vertoont een geometrische configuratie of ‘vorm’. Indien hij leeg is, kan men er een inhoud in aanbrengen. Of: de kubus kan van metaal of van hout zijn.- In die gevallen toont zich een systeche of koppel: “vorm/ inhoud”, Of “vorm/ stof”. Dat wat erin is en dat waaruit het bestaat, is inhoud of stof.-

De ‘vorm’ is de ordening der onderdelen.

2.-- De ontologische (wezens)vorm.

‘Eidos; ‘idea’, -- lat.: forma.-- Dat is de samenvatting van existentie en essentie, bestaan en zijnswijze, van iets (het gegeven).

Zo heeft een (metalen) kubus een wezensvorm die en geometrische vorm én (metalen) stof waaruit hij bestaat, omvat.

Zo omvat de ontologische vorm van een met melk gevulde kubus én de meetkundige vorm én de inhoud (melk) ervan.

De regelende en stuurkundige rol van de wezensvorm.

De wezensvorm zit praktisch altijd in een ‘kinesis’, lat.: motus, een proces (verandering, beweging) gevat. Juist daarin komen twee kentrekken naar boven.

1.-- De wezensvorm is normatief, regelend.

De processen (gedragingen) van b.v. een kubus met melk gevuld hangen of (worden beheerst door) de wezensvorm als vooropstelling: kantelt de kubus (die open is), dan loopt de melk eruit! Sluit men die kubus, dan verandert men de wezensvorm (en loopt, bij kantelen, de melk er niet meer uit). Stopt men hem met vaste stof vol, dan mag hij kantelen (want de wezensvorm is gewijzigd!).

In antieke taal: de wezensvorm is ‘metron’, lat.: mensura, maat, van processen en gedragingen. Of norm, gedragsregel.-- Anders uitgedrukt: alles gedraagt zich volgens de hem eigen natuur.

2.-- De wezensvorm is cybernetisch, stuurkundig.

De oudste Griekse denkers dachten ‘cybernetisch’, Aristoteles vat samen: een grondwet b.v.- zo zegt hij - stelt drie basisbegrippen voorop:

a. ‘telos’ (lat.: finis), doelgerichtheid;

b.1. ‘par.ek.basis’, afwijking,

b.2. ‘ep,an.orthosis’ of ‘rhuthmosis’, correctief of terugkoppeling.

Dat is teleologie (doelgerichtheidleer).

Alle archaische en antieke culturen kennen dat cybernetische schema. Zo de Bijbelse openbaring.

a. De paradijselijke doelstelling.

De nog aan het mythische stadium verkleefde denken van de beginnende Bijbel zegt ons dat Adam en Eva, het oerkoppel, “in een paradijs” leefden.

Dit is: een ideale toestand, ofschoon onderweg naar de verdere heilsgeschiedenis.

B1. De zondeval.

De afwijking geschiedt door de zonde, d.i. het negeren van de paradijselijke doelgerichtheid. De zondeval, in het kader van de ‘tôledôt’ of afstammings-geschiedenis zoals de Bijbelse schrijvers dit opvatten, leidt tot “erfzonde; d.i. de afgewekenheid die met de voortplanting overgedragen wordt aan “het nageslacht”.

b2. De verlossing.

Doch, onmiddellijk na de “eerste zonde; stelt God - Jahwe, de Drie-eene godheid - een verlosser in het verschiet. Dat is de terugkoppeling of het correctief.

Zo denkt de Bijbel. Zo denken de kerkvaders. Zo denken de traditiegetrouwe theologen. Zij denken stuurkundig. De wezensvorm is niet ons menselijk begrip. -- ‘Ousia’, wezensvorm, - dat is de eenheid van feitelijk bestaan en zijnswijze. Zo bij Platon.

Heidegger vertaalt dit door ‘Seiendheit’, letterlijk: ‘zijndheid’. De eigenschap waardoor iets is wat het is. Onze begrippen zijn ‘afspiegelingen’ van die wezensvorm. Dat heet men “de spiegelmenen” (R.Rorty).

Appl. model.

“Mieke is lerares”. -- Het onderwerpt het origineel, is ‘ousia’, -- in het scholastische latijn “obiectum materiale” (“materieel object”). Dit is ‘Mieke’ zoals zij is. Objectief. Op zich.

Het gezegde, het model, is een enkel aspect van Mieke’ s ‘ousia’ of wezensvorm. Een steekproef (met inductieve, d.i. veralgemenende en veralgehende waarde). Meer niet.

M.a.w.: het abstracte begrip ‘lerares’ - in onze geest - is wel op Mieke toepasselijk doch Mieke’s totale werkelijkheid - haar ‘ousia’ of wezensvorm - overschrijdt ten zeerste de werkelijkheid aangeduid door dat ene abstracte begrip.

In scholastische taal heet het model “obiectum formale”, het formele object,-- dit is: dat wat in het materiele object of totale werkelijkheid, blootgetrokken wordt en vastgelegd in één abstract begrip.

M.a.w. : het is juist dat wij ‘spiegelmenen’ zijn, doordat onze geest (in zijn begrippen) werkelijkheid weerspiegelt. Maar die weerspiegelingen zijn meestal slechts aspecten, steekproeven. Tenzij in onze transcendentale begrippen (maar die zijn dan te algemeen).

Opm.-- Wij herinneren aan Aristoteles' tekst: " 'Zijn', einai, is geen kentrek, 'sèmeion', van iets (categorიაals). Meteen: indien men 'zijnde', on, zegt (opm.: van iets categorიაals), dan is dit een leeg woord, 'pilon', want het betekent niets (opm.: categorიაals). Pas in verbinding met een andere term (opm.: van categoriale aard), krijgt 'zijn' (opm.: categoriale) betekenis en geeft 'zijn' zonder zoiets geen denk-inhoud (opm.: van categoriale aard)" (Ar., De interpret. 3, in fine).-

Zo b.v.: "Mieke is een zijnde, een werkelijkheid". Dat zinnetje betekent wel dat Mieke "er is", maar zegt 'niets' (categorიაals, d.i. wat enkel op Mieke slaat) en is dus - categoriaal gesproken - 'leeg'. Het jongleren met 'zijn' en 'zijnde' en de andere transcendentaliën - een, goed, - waar - houde daarmee terdege rekening: daarom juist heeft een 'werkelijke' (met de werkelijkheid overeenstemmende) ontologie en filosofie andere dan louter ontologische informatie nodig, nl. categoriale informatie.

Zoniet praat zij "in de lucht" en "in het ijle". Heden ten dage komt zo'n informatie a. uit het dagdagelijkse weten, b. uit de vakwetenschappen, c. uit enquêtes b.v..

M.a.w. : transcendentaliën zijn een alom aanwezig licht dat de dingen belicht maar dat die dingen zelf niet is.

B.-- Algemene ontologie (62/72).

De andere transcendentaliën vormen dekkapittels van de algemene ontologie. Een woordje daarover.

B.1.-- Aletheiologie (waarheidsontologie). (62/64)

De waarheidsleer is al indirect vaak ter sprake gekomen: 'a.lètheia', (// apokalupsis) is "onthuld zijn(de)". Het bloottrekken en de blootgetrokkenheid van wat is.

Inzake zijn als transcendentale werkelijkheid en zijnden als categoriale werkelijkheden binnen het alomvattende zijn: het is de 'ousia', existentie/ essentie, die blootgetrokken wordt en 'waarheid' biedt.

Zeggen dat zijn en waarheid omwisselbaar (convertibel) zijn, betekent dus dat werkelijkheid bloottrekbaar is (voor zover zij verborgen is, natuurlijk,-- wat nooit helemaal het geval is) en dus voor onze op waarheid afgestemde geest toegankelijk (althans in beginsel).

Traditionele ontologen heten die toegankelijkheid ook 'intelligibiliteit' (begrijpelijkheid, zinnigheid). Anderen spreken van de 'rationaliteit' van al wat is. Die term is goed indien hij niet eenzijdig modern geduid wordt.

‘Rationeel’ betekent hier “voor onthulling vatbare (werkelijkheid)”. Niet die brutale greep van b.v. vakwetenschappen op de werkelijkheid die menig modern denker voorstaat.

Het axioma van (noodzakelijke en) voldoende reden of grond.

Het feit dat archaische denkers reeds zo vroeg naar de ‘arche’, vooropstelling, zochten - denken wij aan Anaximandros van Miletos - of naar een of ander ‘stoicheion’, element (dat de rol van ‘arche’ speelt) of een of andere ‘hupothesis’, veronderstelling, naar voren brachten, verraadt heit feit dat het beginsel van voldoende reden het licht was dat hun zoeken belichtte.

Dit voorlichtende principe luidt: zijnde heeft een (noodzakelijke en) voldoende reden of grond (verklaring, vooropstelling, hypothese),-- hetzij in zichzelf hetzij buiten zichzelf”.

Dat is de grondslag van de hypothetische methode, die bij Platon zo’n doorslaggevende rol speelt.

a. Deductief (sunthesis).

Schema (Jevons/ Lukasiewicz).-- Indien A (vooropstelling, reden of grond), dan B (begrijpelijk zinnig, ‘waar; niet absurd).-- Welnu, A. Dus B.

Voorbeeldje.-- Indien alle water kookt op 100° C., dan o.m. dit water hier en nu. Welnu, alle water kookt op 100° C. (Wet,-- natuurwet). Dus dit water hier en nu kookt op 100° C..

b. Reductief (analysis).

Schema (Jevons/ Lukasiewicz).-- Indien A (reden of grond), dan B (zinnig). Welnu, B. Dus A.

Voorbeeldje.-- Indien alle water kookt op 100° C., dan o.m. dit water hier en nu. Welnu, dit water hier en nu kookt op 100° C. (steekproef, vastgesteld feit). Dus alle water kookt op 100° C.

Opm. -- Men ziet dat de stoicheiosis of factorenanalyse hier achtergrond, vooropstelling vormt: van alle (elementen) concludeert men naar juist één (deductie) en van juist één (element) concludeert men naar alle (reductie en wel als inductie of veralgemening). In de reductie concludeert men van de toepassing naar de algemene (zo denkt men voorlopig (als lemma) toch) regel: indien één geval van water kookt op 100° C., waarom dan niet alle water? Want, indien die hypothese zo is, dan wordt dit ene geval begrijpelijk, zinnig, verstaanbaar, verklaarbaar.

Zo onthult men zijn, zo komt waarheid omtrent werkelijkheid bloot. Men ziet dus aan de hand van de voorbeeldjes dat het beginsel van voldoende reden of grond één - en wel een zeer voornaam - aspect van ontologische waarheid is.

Het “argumentum ex absurdo”.

Het bewijs uit het ongerijmde, d.i. het volstrekt onbegrijpelijke (EO) 26), heeft zijn wortel in de zijnswaarheid: al wat is, is onthulbaar, ‘waar’; al wat (volstrekt) niets is, is niet onthulbaar (en is meteen volstreekte illusie), ‘onwaar’.

Epistemologie.

‘Episteme’, lat.: scientia, wetenschap.

a. In de brede zin: al wat kennis is, is object van epistemologie of kennisleer.

b. In de engere zin: al wat streng wetenschappelijke kennis (‘cognitie’) is, is object van kennisleer,-- beter: wetenschapsleer.

Opm.-- Anderen voeren de term ‘gnoseologie’ in voor kennisleer in de brede zin: ‘gnosis’, in antiek Grieks, is kennis.

In modern-kantiaanse ringen klinkt het als ‘kriteriologie’, leer der ‘criteria’, onderscheidingsmiddelen, inzake zekere kennis. Of als ‘kenniskritiek’, kritisch of schiftend - toetsend onderzoek naar de waarde van kennis,-- één der vele vormen van ‘kritiek’, die zo ‘in’ is.

‘Waarheid’ als “overeenstemming met”.

Logische waarheid is het feit dat een oordeel met de erdoor bedoelde werkelijkheid overeenstemt. Dat is dan “een waar of met werkelijkheid overeenstemmend oordeel”.

Maar er zijn ook andere overeenstemmingen.-- Dit zijn - i.p.v. passieve of lijdelijke - waarheden (zoals in de logische waarheid) actieve overeenstemmingen of waarheden.

Zo: de ethische waarheid die betekent dat het praktische leven of gedrag van iemand overeenstemt met de vooropstellingen die hij/ zij huldigt.

Zo: de artistieke waarheid die betekent dat een werk (kunstwerk) overeenstemt met het ontwerp dat de maker ervan in zijn geest heeft.

Zo: de theologische waarheid die betekent dat wat God scheidt, overeenstemt met zijn ideeën terzake.

Terloops: Nikolai Gogol; Oekraïens schrijver (1809/1852), beschreef de karikaturen van Gods ideeën, zicht- en tastbaar in het dagdagelijkse leven van de mensen en hun soms hemelgerende gebreken en zonden. Met veel humor, ironie en zelfs sarcasme keek Gogol toe, -- lachend doordat een karikatuur stemt tot lachen,-- wenend doordat zo’n karikatuur erg is. Wat men heet “het tragische lachen” van Nikolai Gogol.

Wij raken hiermee aan types van ontologische waarheid en meteen de grondslagen van epistemologie (logica), ethiek, kunsttheorie, theologie) als toepassingen van de theorie omtrent de ontologische waarheid.

B.2. Harmologie (betrekkingsontologie) (65/68).

De eenheidsleer is al meermaals ter sprake gekomen (o.m. toen het over stoicheiosis ging). Nu een korte toelichting.

‘Harmotto’ betekende “ik voeg bijeen of ineen”. ‘Harmologie’ is dan ook “bijeenen ineenvoegings-leer”, -- orde(nings)leer. Dit gaat stevast gepaard met punctuele, onherleidbare eenheden die tot omvattende eenheid gebracht werden. Of omgekeerd. Denken wij aan het paleopythagoreïsche getal-vorm-begrip (EO 47).

Het combineren, paarsgewijze ordenen, van elementen het ene na het andere is wezenlijk.

Daarbij is, subjectief bezien, ‘mnèmosune’, gedenken (EO 30, 32) of ‘anamnèsis’, lat.: *reminiscentia*, ordentelijk besef of gedenken (EO 52) een mogelijkhedenvoorwaarde. Het ordentelijk te werk gaan behelst onvermijdelijk een verruimd bewustzijn.

Identiviteit.

Herlees EO 23.-- Iets is totaal identisch met zichzelf (reflexieve identiteit). Iets is deelidentisch met iets anders. ‘Deelidentisch’ heet ook ‘analoog’. Iets is totaal niet-identisch met iets (grondig) anders.-- Ziedaar de differentiaal of waaier.-- Daarin is ordenen aan het werk. En dus ook combineren,-- paarsgewijze ingaan (op iets en iets anders). Zo b.v. op het onderwerp en het gezegde in een zin, binnen eenzelfde samennemende blik.

Vergelijkende methode.

‘Vergelijken’ betekent hier “nevens elkander bekijken”. Want soms gebruikt men de term ‘vergelijken’ in de zin van “met iets anders gelijkstellen”. Vergelijken, hier, is in de zeer brede zin genomen van ‘combineren’, gezamenlijk bekijken.

Gelijkenis en samenhang: verband.

Daarvoor verwijzen wij naar EO 46 (Gelijkenis (verzameling)/ samenhang (stelsel)). -- Wanneer men meer dan één gegeven - element - ‘combineert’, onderling vergelijkt, dan vallen snel twee hoofdtypen van (omvattende) eenheid of betrekking op: zij vertonen gelijkenis, minstens gedeeltelijk (en verschil); zij vertonen samenhang, minstens gedeeltelijk (en breuk, kloof).-- Zo kan men gegevens ordenen.

Betrekkingsleer.

Omvattende eenheid is betrekking. Of ‘verband’. Gelijkenis is een type; samenhang is een tweede type.-- In de logistiek heet de studie van betrekkingen ‘betrekkingslogistiek’.

Wanneer gezegd wordt “Het zijnde en het ene zijn omwisselbaar (convertibel), dan betekent dit dat de werkelijkheid bestaat uit een (eindeloos) aantal punctuele eenheden, ineenvoegbaar tot omvattende eenheden. Of nog: al wat is, is één reusachtig netwerk van betrekkingen,-- van gelijkenissen (verzamelingen) en van samenhangen (systemen).

Dit is meteen de mogelijksvoorwaarde van de verzamelings- en systeemleer, de studie van “totum logicum” en “totum physicum”.

Uitweiding.

Laat ons even ingaan op enkele voorname omvattende eenheden of betrekkingen.

Bibl. st.: J. Royce, *The Principles of Logic*, New York, 1912-1; 1961-2, vrl. 72ff..

De basisbetrekking heet “behelzing” (‘implicatie’). Zo: dansen en zingen behelst a. tegelijkertijd dansen en zingen en b. om beurten dansen en zingen (“dansen en/ of zingen”). Men kan de uitdrukking ook omkeren: “Tegelijkertijd of om beurten dansen en zingen is eigen aan dansen en zingen”.

Meteen hebben wij al de “logische som” onder ogen: “(tegelijkertijd of om beurten) zingen en/ of dansen”. Het “logisch product” is dan “tegelijkertijd zingen en dansen”.

De negaten of ontkenningen.

a. “Ofwel zingen ofwel dansen” (in het latijn ‘aut’) is tegenspraak onderling. Zoals x en niet-x.

b. “Noch zingen noch dansen” (niets doen van die twee) is tegenspraak met “zingen en/ of dansen”. Zoals x en y tegenover o.

Opm.-- Men ziet dat J. Royce combineert, bijeen- en ineenvoegt als de antieke beoefenaars van stoicheiosis.

Uitweiding.

Bibl. st.: H. van Praag, *Metten en vergelijken*, Teleac, de Haan, 1968.

Toevoeging is één-éénduidige betrekking of bijectie. “Voor iedere mep die ik van hem kreeg, had ik er hem een weergegeven”.

Topologische ordening (tussenschikking)

is het situeren van iets tussen twee andere gegevens. “Tussen x en y situeerde ik z”. Dit behelst het begrip ‘interval’ of ‘tussenruimte’.

Terloops: in de wiskundige topologie is dit een basisinzicht. Men kneedt een soepele bol klei zonder hem breuken te laten vertonen (d.i. binnen het interval van maximale uitrekbaarheid)

Volgorde is het rangschikken van het ene na het andere element, -- uiteraard in de tijd. Sequentie kan seriaal of cyclisch (= kringlopgig, als de telkens weerkerende volgorde der weekdays) zijn.

Uitweiding.

De duidingsleer of interpretatietheorie is een der vele toepassingen van duidelijkheidsbetrekking.

Wij zagen al één type, nl. de één-éénduidige relatie of ‘toevoeging’. Maar er is de “veel-éénduidige betrekking” en de “één-veelduidige betrekking”. Zo zag Alkmaion (= Alkmeon) van Kroton (-520/-450; leerling van Pythagoras) al in dat de ‘symptomen’ (tekens) van een kwaal voor meer dan één duiding vatbaar zijn (wat “één-veelduidigheid” behelst).

Het vermogen om een veelheid van gegevens samen te vatten is teken van “veel-éénduidigheid”. Tot daar enkele “samenvattende eenheden” of ‘betrekkingen’ die vaak aangetroffen worden.

Het koppel “element/ vooropstelling”.

Dit koppel vormt een basiskoppel. Voetstuk van logisch te werk gaan. ‘Logica’ hier in de traditionele zin van “studie der voorwaardelijke zinnen” of ‘implicaties’, afleidingen. “Indien A, dan B”. Studie, m.a.w., der hypothetische zinnen.

1.-- Stoicheion.

a. ‘Stoicheion’, lat.: elementum, betekende “Al wat, als exemplaar van een verzameling of als onderdeel van een stelsel, een totaliteit (verzameling, stelsel) helpt mede stichten”.

Zo: alle onderdelen van een lijnvormig iets. Zo: iedere letter van het Griekse alfabet. Zelfs de naald van een zonnwijzer.

b. ‘Stoicheiosis’, lat.: elementatio, factorenanalyse, is “het uit exemplaren of onderdelen opbouwen - bijeen - en ineenvoegen - van een totaliteit of, omgekeerd, een totaliteit uiteenleggen in haar exemplaren of onderdelen”.

Voorbeeld: in de latere oudheid vooral was een ‘stoicheiomaticos’ een astroloog. Wie horoscopen opstelt, bouwde vanuit de elementen van de kosmos - ta stoicheia tou kosmou, elementa mundi - , d.i. hemellichamen (met hun godheden: astrotheologie), een samenhangend beeld uit van een lot.

Terloops: nog S. Paulus kende die betekenis (in Gal. 4:3; 4:9; Kol. 2: 8; 2:20).

Terloops: de paleopythagoreïsche ‘arithmos’ (EO 47) is één type van stoicheiosis.

Meer nog: filosoferen is, in feite, stoicheiosis: een levens- en wereldbeeld ineenvoegen.-- De systematische wijsbegeerte, ook heden nog, zijn toepassingen van zo’n ‘Weltbild’. (M. Heidegger), want zij tracht het algemene begrip ‘zijn’ terug te vinden in alle mogelijke deelgebieden van de totale werkelijkheid (wat dan bijzondere of categoriale ontologie wordt).

Opm.-- Wat de antieken ‘elementatie’ of factorenanalyse heten, dat heet R. Descartes (1596/1650; vader van het typisch moderne, zeer vakwetenschappelijk beïnvloede denken) “analyse et synthese”: een al te vaag opgevatte totaliteit - verzameling, systeem - deelt hij op tot de exemplaren, de onderdelen ervan, -- om, daarop, de totaliteit weerom op te bouwen - bijeen- en ineen te voegen. Wat dan een “klaar en duidelijk gevatte” totaliteit geeft.

Descartes’ ‘analyse’ (opdeling) is geen miskennen van de totaliteit of ‘Gestalt’: zij is wel het wantrouwen van een te vaag beeld van die totaliteit, -- die maar tot haar volle recht komt doorheen die ‘analyse’.

2.-- Arche.

‘Arche’, lat.: principium, ‘beginsel; d.i. dat wat voorop te stellen is.

Eigenlijk is ‘arche’ “al wat iets beheerst (bepaalt, definieert meteen: “al wat iets beheerst zo dat dit iets maar begrijpelijk ‘waar’ - wordt indien men dat beheersende vooropstelt”.

Gevolg: ‘archè’ is vooropstelling.

Zo: het begin van iets (de vooropstelling van de “methodos gennetikè”, de genetische methode, die iets onderzoekt, bloottrekt, in zijn verloop).

Zo: de oorsprong.

Zo: de machthebbers van een land. Zonder het begin, de oorsprong, de machthebbers is dat wat erdoor beheerst wordt, onbegrijpelijk.

Het beginsel van (noodzakelijke en) voldoende ‘archè’.

Herlezen wij EO 63 (Het axioma van (noodzakelijke en) voldoende reden of grond).

De beide schemata van Jevons-Lukasiewicz beginnen met het uitspreken van het beginsel van voldoende reden: “Indien A, dan B”. Daarop volgt de tweeledige toepassing:

a. deductief (sunthesis), waarbij de voldoende reden gekend is (Welnu, A. Dus B);

b. reductief (analysis), waarbij de voldoende reden gezocht wordt (Welnu, B. Dus A).

M.a.w.: zowel voorwaarts (deductief) als terugwaarts (reductief) staat de archè centraal. En meteen het onsterfelijke beginsel van voldoende ‘grond’.

Zo verstaat men de koppeling: “stoicheion te kai arche”, elementum et principium, element en vooropstelling.-- Dat wat ‘reden’ of ‘grond’ is, is een element van redenering. Dat redeneringselement kan nu een punctuele eenheid - element - zijn maar ook een omvattende eenheid – totaliteit.

Besluit.-- Element, vooropstelling, veronderstelling: drie termen die de behelzing (implicatie) betreffen (“indien, dan”).

B3.-- Axiologie (goedheidsontologie). (69/72)

Het goede - waarde - is ook al ter sprake gekomen: vooral Socrates en, in zijn spoor, Platon hadden het daarover als over een hoofdzaak.-- Nu een korte situering.

‘Axia’, lat.: valor, waarde.-- “Het goede”, in ontologisch taalgebruik, betekent “het zijnde voor zover het waarde(volheid) vertegenwoordigt en meteen “een goed” is”. Zeggen dat “zijnde en goed omwisselbaar (convertibel) zijn”, betekent dat “al wat is, voor waardeoordelen vatbaar is”. Wat is, is waardevol. Wat niets is, mist waardevolheid.

Platon, in zijn *Nomoi* (Wetten), zegt: “De mens past dankbaarheid - opm.: waardering - voor drie bezittingen: de godheden, zijn ziel, zijn lichaam”.

G.J. de Vries, *Plato's beeld van de mens*, in: Tijdschr.v.Phil. 15 (1953): 3, 430v., zegt daarbij: “Vandaar dat de ziel, even goed als zij zorg moet dragen voor zichzelf (*Faidon* 115b), aan het verlangen behoort te voldoen dat zij zorg draagt voor al wat onbezielt is (*Faidros* 246b)”. Zo b.v. is een voortijdige ‘bevrijding’ van de ziel uit het lichaam door zelfmoord ongeoorloofd (a.c., 431).

M.a.w.: men schrijve Platon geen radicaal dualisme (ziel / lichaam) toe. Ook geen volstreckte lichaamsminachting. Wel een rangorde.

Platon, in zijn psychologie of zielkunde, onderscheidt - zo zagen wij, drie ‘delen’ (aspecten). Herlees EO 50: het grote monster, de minder grote leeuw, de kleine mens. Om te beginnen is deze indeling, in Platon’s ogen, een onvolledige indeling: nog andere ‘delen’ of aspecten van de ziel zijn aantrefbaar, gebeurlijk. Maar ook: Platon doet hier aan waardenpsychologie,-- met het oog niet op radicale uitschakelingen maar met het oog op juist situeren.

Door het grote monster staat onze ziel gericht op waarden als:

- a. diaita, woning en voeding (wat in Platon’s ogen zeer waardevol is),
- b. nachtrust (hij geeft raadgevingen met het oog op een ‘goede’ slaap),
- c. seksualiteit (eros en voortplanting,-- gezinsleven),
- d. economische goederen (dankzij arbeid).

Door de minder grote leeuw staat onze ziel gericht op onze eigen eer (met al wat dat behelst).

Door de kleine mens staat onze ziel gericht op al wat onstoffelijk, ja, het transcendente zijn is.

Dit is een meervoudige lijst van ‘goederen’, d.i. waardevolle werkelijkheden. Men ziet het: noch wat het grote monster noch wat de minder grote leeuw ‘waardeert’, wordt uitgesloten, ook al wordt in de kleine mens het zwaartepunt van de ‘ware’ (ideale) mens gesitueerd.-- Cfr de Vries, a.c., 431/433.

De gezondheidszorg.

Het is geen geheim dat de paleopythagoreeërs al wat hoger was (anagogisch denken), benadrukten. Toch is de zorg voor al wat lichaam(sgezondheid) is, een integrerend deel van het waardevol der paleopythagoreeërs.

Bibl. st.: O. Willmann, *Gesch.d.Idealismus* I, 302.-- Zegt Willmann: de pythagoreïsche geneeskunde legde een diepe eerbied voor het door en door 'sacrale' (het heilige) dat de gezondheid behelst. Zo heette iemands gezondheid bevorderen "to sofotaton ton par hemin", dat wat, onder alle menselijke dingen, bij uitstek van 'wijsheid' getuigt.

Deze term vat het ideaal van de archaische en antieke mens samen (zoiets als algemeen en goed gevormd zijn).

a. Wijsheid behelst uw gezondheid verzorgen en, desnoods, herstellen.

b. Wijsheid is zelfs een 'element' en 'vooropstelling' van gezondheid, want de 'sofrosune', de gezondheid der ziel, d.i. haar 'wijsheid' of algemene en degelijke gevormdheid, verzekert de lichamelijke gezondheid.

Terloops: in dezelfde zin spreekt Platon, die overigens hoe ouder hij werd hoe meer hij de pythagoreïsche 'wijsheid' waardeerde.

Geneeskunde.

Gevolgtrekkingen.-- Kwalen trachtte de Pythagoreïsche geneeskunst - in het spoor van de archaische, sacrale geneeskunde - op de eerste plaats langs de ziel om aan te pakken. De ziel immers is dermate één met het lichaam dat, indien die ziel 'gezonder' is, dan ook het lichaam onvermijdelijk 'gezonder' zal vertonen.

Zo verstaat men de rol die de choreia (ED 47), de omvattende eenheid van dans, instrumentale muziek, lied (dichtwerk) in kosmisch kader - Platon zal dat ook aanbevelen - speelt in de pythagoreïsche geneeskunde. Zo o.m. leidde muziek - juist gekozen muziek dan - tot beheersen van zieletoestanden en tot mildering van lichaamsspijnen.

Magie.

Als rationalistisch opgevoed denker heeft Willmann moeite met de aanwending van magie door de paleopythagoreeërs. - De ziel van de mens is een 'goddelijke' (versta: paranormaal begaafde) entiteit die het lichaam, dat dan in die goddelijkheid deelt ('daimonion'), tot leven brengt, -- onder leiding van een begeleidende 'daimon' (engel). Dit laat 'bezwingingen' toe.

Opm.-- Het is hier niet de plaats om uitvoerig in te gaan op occulte methodes (waarvan het paleo-pythagoreïsche exorcisme (bezwering) één type is): wel noteren wij, terloops, dat de structuur “lichaam (‘daimonion’, d.i. occult begaafd)/ ziel (‘daimon’, (d.i. occult begaafd)/ (‘daimon’ (d.i. occult begaafde begeleid(st)er)” een telkens weer terugkerende structuur of omvattende eenheid is. Met dit verschil dat, in de Bijbelse wereld, de Drieëne godheid dit alles beheerst.

De zorg om het schone.

Een ‘goed’ (waarde) dat telkens weer de nadruk krijgt, is “al wat schoon is”. Dit is, in antiek-Griekse zin: “al wat doordat het niet alledaags is, be- en verwondering afdwingt”. Dat kan lichamelijk schoon zijn. Dat kan ook technisch of bekwaamheidsschoon zijn (een mooi gebouwd schip b.v.). Dat is vooral, bij pythagoreeërs en platoniekers, het ethisch schoon gedrag: zeggen onze volksmensen van een gewetenloos optreden nog heden niet “Dat is niet schoon”, of “Dat was toch lelijk van haar”? Nog steeds heeft ‘schoon’ in ons volkstalig gebruik de bijklank van ‘gewetensvol’ (‘gerechtig’ in antiek taalgebruik).

O. Willmann, *Gesch.d.Idealismus*, I, 301: “De gedachte dat de muziek, d.i. de vaardigheid der muzen (EO 30; 32 (Mnèmosunè)), in de hoogste zin, de filosofie zelf is, -- gedachte die Platon herhaaldelijk uitspreekt, was reeds bij de pythagoreeërs aantrefbaar”.

Men hoort het goed: de filosofie, door Pythagoras als ‘filosofia’, wijsheids-lievendheid, gedefinieerd, zou dus, in pythagoreïsche en platonische ogen, muzisch zijn!

Dat is wat anders dan het zgn. ‘rationalisme’ of ‘wereldvreemdheid’ die gewoonlijk door onbevoegden aan pythagoreïsme en platonisme toegeschreven worden!

‘Filo.sofia’, d.i. fallibilisme! ‘Fallibilisme’ is “besef van feilbaarheid”. Religieus denkenden als Pythagoreeërs en Platoniekers waren er zich scherp van bewust dat een aards sterveling “niet de wijsheid in pacht kan hebben”. Enkel godheden en ‘daimones’, begaafde lagere godheden, bezitten - denk aan de muzen - de wijsheid, d.i. de algemene en degelijke vorming die ze in de volle werkelijkheid mogelijks thuisbrengt. Een sterveling kan daaraan hoogstens ‘deelnemen’. Meer niet.

De choreia was het middel bij uitstek om met de muzen kontakten te leggen,-- kontakten die de denkende ‘filosofos’ zo dringend nodig heeft.

De paleopythagoreeërs oefenden zich in logisch scherp denken. Zo beoefenden zij de vaardigheid in het definiëren.

“Bij voorkeur maken de maxima (toppunten) der eigenschappen object van nadenken uit: “Wat getuigt van de hoogste wijsheid? De getal-vorm-harmonie (opm.: men vertaalt meestal door ‘getal’)”. “Wat getuigt van de hoogste wijsheid in de menselijke dingen? De geneeskunde. “Wat is het schoonste? De harmonie”. “Wat is het sterkste? Het inzicht”. “Wat is het beste? De ‘eu.daimonia’ (het geluk,-- letterlijk: over goede daimonia of paranormale of goddelijke levenskracht beschikken)!” - “Wat is het meest onthulde (‘ware’)? De verdorvenheid der mensen!”. (O.Willmann, *Gesch.d. Idealismus*, I, 283).

Men ziet het: ‘harmonia’ is allereerst bijeen- en ineen gevoegdheid, dan, sedert de paleopythagoreeërs vooral, schoonheid, d.i. al wat door zijn niet alledaags zijn tot be- en verwondering stemt. Maar dat is het object van de stoicheiosis, factorenanalyse,-- gesteund op de pythagoreïsche ‘henologie’ of eenheidsleer (die, in de punctuele eenheden, de omvattende eenheid opmerkt en, in de omvattende eenheid, de punctuele eenheden bloottrekt).

Besluit.-- Zoals de pythagoreïsche (en platonische) filosofie niet meer denkbaar is zonder dat zij tegelijk gezondheidsbevordering is (in de holistische, omvattende, zin: lichamelijk en geestelijk), zo is zij ook niet denkbaar zonder dat zij muzisch is,-- door en door schoonheids-lievend. Dit door religieuze plechtigheden waarbij de muzen opgeroepen werden,-- als inspiratrices, als geefster van hogere, ‘daimonische’ of zelfs hoog-goddelijke energieën. -- Die structuur of omvattende eenheid is ware ‘filosofie’.

De zorg om het ethisch goede.

Dit thema werd hoger (EO 56vv.) al ontwikkeld,-- in platonische zin.-- Enkel nog dit: ‘kalokaigathia’, d.i. de omvattende eenheid van het schone en het goede. “To kalon”, lat.: pulchrum, het schone. “To agathon”, lat.: bonum, het goede. Beide ineen-gevoegd: het feit dat het schone en het goede een zijn. Dat is de antiek-Griekse term ‘kalo.kai.agathia’, ineengedrongen tot ‘kalokaigathia’.

Op deze anagogische (naar het hogere gerichte) noot kunnen wij het hoofdstuk over de transcendentaliën met een gerust geweten afsluiten. Mochten onze huidige postmodernisten, met hun accent op het neerhalende, het ‘katagogische’, iets leren van de pythagoreeërs en platoniekers!

Steekproef 11.-- De hypothetische methode. (73/80)

Bibl. st.: E. De Strycker, S.J., *Beknopte geschiedenis van de antieke filosofie*, Antwerpen, 1967, 103v. (De hypothetische methode).

‘Hypothesis’, het leggen van een grondslag, -- grondslag,-- in het logisch taalgebruik: vooropstelling (voorwaarde). De spraakkundige vorm: indien, dan. Zo’ n voorwaardelijke zinnen maken de kern van de traditionele denkleer of logica en haar toepassingen (methodes) uit.

Maar de ontologie past ze toe voordat de logica ermee bezig is.

De hypothetische methode ontleende Platon aan de (toegepaste logica en methodeleer van) toenmalige deskundigen.-- In platonisch dialectisch taalgebruik is een ‘hypothese’ of ‘veronderstelling’ “al wat (zonder bewijs) tussen gesprekspartners vooropgesteld wordt en waaruit iets anders kan afgeleid (gededuceerd) worden:

En dit tweevoudig: ofwel is de hypothese gekend als axioma of gekende en aanvaarde vooropstelling (deductie, ‘sunthesis’) ofwel is de hypothese gezocht - vanuit een of ander gegeven - (reductie, ‘analysis’).

In het geval van het zoeken naar de juiste hypothese(n) gebruikt Platon - als eerste - een ‘lemma’ of “voorlopige vooropstelling” (een ‘werkhypothese’ zegt men nu), -- tot wanneer blijkt dat deze voorlopige hypothese al of niet geldig uitvalt.

Appl. modelletje.

a. Vaststelling: zwangerschap. b. Dit ‘fainomenon’ (fenomeen, verschijnsel wat zich toont) of “wat onmiddellijk gegeven is” wordt doorzichtig, begrijpelijk, ‘waar’ (onthuld), indien men vooropstelt dat er geslachtsgemeenschap plaats vond. Dat is dan de ‘hypothesis’ of ‘verklaring’ (uitleg die verstaanbaar maakt).

Dit is een voorbeeldje van ‘analysis’ of “reductieve redenering”.

Omgekeerd: a. geslachtsgemeenschap; b. zwangerschap. Het ‘fainomenon’ of vaststelbare feit is uit de ‘oorzaak’ deduceerbaar. Dat is dan ‘sunthesis’ of “deductieve redenering”.

Van de vakwetenschappelijke wiskunde naar de ontologie.

De gewone werkwijze van de toenmalige wiskundigen was ‘sunthesis’, deductie.

Men stelde een aantal basisbegrippen (één/ veel;-- punt, lijn, vlak, lichaam e.d.m.) voorop alsmede een aantal basisoordelen (axiomata, postulaten). Zonder bewijzen, d.i. zonder afleiding (deductie) uit reeds gegeven vooropstellingen. Maar daaruit leidde men een hele reeks verrassende afleidingen of ‘deducties’, -- in de wiskunde ‘theoremata’, stellingen, genoemd.

Heden heet en dat nog steeds: “de axiomatisch-deductieve methode”. Wat aanvankelijk ‘verborgen’, verhuld, is in een zeer beperkt aantal basisbegrippen en basisoordelen, wordt stelselmatige ‘onthuld’, ‘blootgetrokken’ en dus - in de antieke zin - ‘waar’ (alèthes) in de stellingen die er -- streng logisch -- uit voortvloeien.

Platon, als ontoloog, zag in dat de vooropgestelde begrippen en oordelen der wiskunde zelf voor ‘analysis’ of reductie, vatbaar waren. Met name: welke zijn de (bredere) vooropstellingen van die basisbegrippen en basisoordelen? De wiskundige ‘hupotheseis’, vooropstellingen, als b. v. “één/ veel” en “lijn, vlak” e.d.m., zijn ergens ‘werkelijkheden’, ‘onta’ of zijnden! Tussen vele andere zijnden of werkelijkheden! Wat nu indien men eerst dat basisbegrip (met de basisoordelen, als “Al wat (zo) is, is (zo)” (EO 23/28 (Zijns wetten)) aanpakt? Om van het koppel “één/ veel” en “omvattende eenheid van punctuele eenheden” te zwijgen (EO 47/48: Het ware en ene).

Zeker de transcendentale of alomvattende begrippen (met hun oordelen) zijn vooropstellingen van de wiskundige grondbegrippen.

M.a.w.: “indien transcendentale begrippen en oordelen, dan louter wiskundige begrippen en oordelen - begrijpelijk, in hun wezen of zijn blootgetrokken en dus, antiek, ‘waar’”. Minstens een gedeelte van de waarheid omtrent de basisbegrippen en -oordelen van de wiskunde wordt zo duidelijk. Begrijpelijk.

Deze zeer abstracte stelling wordt zeer concreet, wanneer men de vraag anders stelt, nl. “Welk soort werkelijkheden zijn wiskundige werkelijkheden?”. Nog heden wordt daarover onder de geleerden heftig gediscussieerd. Indien men in het onklare is omtrent al wat werkelijk is, dan is men meteen in het onklare omtrent het antwoord op de vraag naar het juiste soort werkelijkheden dat de wiskundige entiteiten zijn!

Besluit.

Platon’s ontologie was een grondslagenonderzoek of vooropstellingenanalyse der wiskunde. Door zijn reductieve methode op de wiskundige grondslagen zelf toe te passen.

Van alle weten naar het ontologische weten.

Niet enkel de wiskunde maar allerlei types van weten - technai en gewoon volkse inzichten - werden door Platon, in Socrates’ spoor, aan reductie onderworpen.

Herlezen wij even EO 56 (Een redevoering): daar zien wij Socrates en “de omvattende eenheid in de punctuele eenheden” (wanneer hij zegt dat een rede die geweten als element mist, niet (volkomen) goed is) en “de werkelijkheid” (wanneer hij een rede die schijnwerkelijkheden voortvoert, als onwerkelijk brandmerkt) als ontologische vooropstellingen hanteren. In dit geval: van een redevoering. Dat is grondslagenonderzoek of vooropstellingenanalyse van een redevoering.

Terloops: meteen worden de vooropstellingen of axiomata der sofisten aan een onderzoek onderworpen. Dit is: niet zomaar goedschiks aangenomen maar onderzocht. “Kritisch behandeld” zou men nu zeggen. ‘Kritiek’ vooronderstelt normen want zij is ‘waardeoordeel’ of ‘evaluatie’: hoe kan men aan waardeschattingen doen, indien men geen vooropstellingen bezit ‘in naam van dewelke’ men beoordeelt, veroordeelt? M.a.w.: men oefent een reductie of analyse uit.

Categoriale ontologie.

‘Categorieën’ zijn grondbegrippen. Welnu, Platon’s analyse van b.v. de (grondslagen der) wiskunde of van de (vooropstellingen van de) sofisten en hun redevoeringen is regelrecht “categoriale ontologie” van die objecten van analyse. –

“In naam van” een transcendentale ontologie. Zo stelde hij het basisbegrip ‘een’ en ‘goed’ (om van ‘zijnde’ te zwijgen) voorop om kritisch te beoordelen.-

Iets op zijn werkelijke waarde of zijn ware eenheid toetsen is ‘kritiek’: dat gebeurt steevast “in naam van” vooropgestelde begrippen en oordelen.

M.a.w.: hoe kritischer iemand te werk gaat, des te meer hanteert hij vooropgestelde ‘hupotheseis’, axiomatische dingen! Die hij/ zij als vaststaande - bewust of vaak onbewust -, als stevig veronderstelt.

De categoriale ontologie is dus ‘kritiek’ van een of andere categorie of domein der werkelijkheid, -- “in naam van de transcendentaliën”. Daarom stonden wij stil bij die transcendentaliën. Zij zijn de basis van onze reductie of analyse, -- “indien zijnde, één, waar, goed, dan basisbegrippen ter kritiek”.

Meteen kan men “in naam van zijnde (werkelijkheid), eenheid (gelijkenis/ samenhang), waarheid (onthulling), goedheid (waarde)” dingen beoordelen en wel met een degelijk uitgangspunt.

De methode is duidelijk: eerst goed de categorie (domein) leren kennen - wiskunde, redevoering, sofistiek -; dan terugvallen op de transcendentaliën.

Platonische theoria. (76/80).

Zoals al meermaals opgemerkt, ‘theoria’, doorgronding, is dieper ingaan, al waarnemend, op iets.

1. De bedoeling,

in Platon’ s geval, is: existentie (feitelijk bestaan) en essentie (wijze van zijn) grondig, althans zo grondig mogelijk leren kennen. Of, in modernere termen: het ontologisch statuut (de plaats die iets inneemt in de werkelijkheid) bloottrekken.

2. Het middel.

De hypothetische methode. Dieper, al waarnemend, ingaan op iets - het thema –

- a. analyse, reductie, naar de vooropstellingen toe,
- b. synthese, deductie, naar de gevolgtrekkingen toe.

Dit hypothetische schema op iets toepassen behelst dat men er de existentie en de essentie (EO 09) nader van ontwaart. Want men analyseert - reductief of deductief - wat er aan werkelijkheid of, gebeurlijk, schijnwerkelijkheid in dat iets aantrefbaar is. Meteen wat er aan eenheid, goedheid of schijneenheid, schijngoedheid in dat iets aanwezig is.

Doordat men existentie en essentie wil ontwaren, doet men aan transcendentale of algemene ontologie. Doordat men de existentie en essentie van iets wil ontwaren, doet men aan categoriale of bijzondere ontologie.

Praktisch.

Nemen wij de dief/ dievegge.

a. Grondslagenanalyse.

Schema (Jevons-Lukasiewicz).-- Indien A (vooropstelling), dan B (begrijpelijk).-- Welnu, B. Dus A.

In dat geval is ‘A’ een lemma, een voorlopig ingevoerde vooropstelling. Vandaar de naam “lemmatisch-analytische methode”, die aan Platon als de eerste wordt toegeschreven.

Van welke vooropstellingen gaat het stelen uit? O.m. van het axioma dat al wat bezit is - van anderen, welteverstaan - dankzij verschalking kan en vooral mag afhandig gemaakt worden.

Andere hupothesis: op voorwaarde dat men met de weerwraak van de benadeelde (en het afweren ervan) rekening houdt. Nog: deskundigheid zowel in het afhandig maken als in het afweren van de weerwraak. Nog: geweten minstens “tussen haakjes zetten” (in antiek Grieks: ‘epoche’, lat.: suspensio). Of nog: het geweten hetzij bewust onderdrukken hetzij het onbewust verdringen (wat o.m. in antiek Grieks ‘para.frosune’, nevens de werkelijkheid denken, is. Dit is: de ethische werkelijkheid ontvluchten.

“Niet willen geweten hebben”.

‘Para.frosune’, nevens de werkelijkheid denken, vertoont dus twee hoofdtypes. Het ‘willen’ kan onbewust zijn: dan spreken de psychologen, heden, van ‘verdringing’; het ‘willen’ kan ook bewust zijn: dan is het ‘onderdrukking’. Meermaals is het ondoenlijk uit te maken (“bloot te trekken”) of het bewust ofwel onbewust is.

Een verhaaltje.

Verhalen kunnen schitterende ‘fenomenologieën’, wezensbeschrijvingen, zijn (‘fainomenon’), dat wat zich onmiddellijk toont en dus ‘waar’, onthuld, is van meet of aan + ‘legein’ (verwoorden, weergeven, beschrijven)). Zulks zien wij vanaf de archaïsche mythen tot de recentste mopjes.-- Zo wat volgt.

Verblind.

“Een jonge man werd gewaar dat getrouwd zijn niet zonder problemen is. Om zijn gemeente liefde voor zijn vrouwtje te tonen viel hij, op een avond, met de deur in huis: “Schat, raad eens wat ik vandaag voor u deed”. “Waarschijnlijk voor de zoveelste keer een stomiteit uitgehaald”! -- “Nee! Nee! Ik heb een levensverzekering genomen”. Waarop zij : “Ik heb het altijd geweten dat gij een gemene kerel zijt. Denk eens: dat verzekert nu zijn eigen leven!”.

S. Kierkegaard (1813/1855; stichter van het existentiële of levens- en inzetnabije denken) heeft zijn hele leven getracht de Deense christenen die - Bijbels gezien - heidenen waren, het besef bij te brengen dat zij niet beseften dat zij i.p.v. ware christenen in feite heidenen waren. Zijn hele retoriek - overredingsmethode - was daarop gericht. Daarvandaan zijn zgn. ‘esthetische’ werken.

Iedereen onder ons ondervindt hoe moeilijk vooroordelen wegebben: het vrouwtje van zo-even was dermate overtuigd van haar eigen mening inzake haar man dat zij - zonder nadenken op wat hij zegt - hem al a-priori veroordeelt. Ditmaal met een tragische ironie: een levensverzekering is nu juist geen zelfzuchtige daad! Zo onwerkelijk - van de werkelijkheid die haar man was, vervreemd - was zij! Wellicht waren heel wat sofisten, ten tijde van Socrates, evenzeer van de werkelijke toedracht van hun waardenvrije, ja, cynische deskundigheden - technai - vervreemd. Dit bracht er hen toe “de stem van het geweten” tot zwijgen te brengen om ‘macht’ en ‘aanzien’ (de minder grote leeuw van Platon’ s (zielkunde) te verwerven.

En, als opvoeders, ‘sofistai’, anderen dat verwerven bij te brengen. Wat een type van antifrasis, tegen beter weten in spreken, behelst.

Praktisch: Nemen wij opnieuw de dief / dievegge.

b. gevolgtrekkingenanalyse.

Schema (Jevons-Lukasiewicz).-- Indien A (vooropstelling) dan B (begrijpelijk). Welnu, A. Dus B.

Hier is geen ‘lemma’ of ‘prolepsis’, voorlopige vooropstelling nodig, want de vooropstelling is gekend i.p.v. gevraagd (gezocht).

Wel is gezocht: de gevolgtrekkingen. Welke gevolgtrekkingen kunnen uit het stelen afgeleid, gededuceerd, worden? Weerom: de methode is ‘theoria’, waarnemend ingaan op existentie en essentie van het stelen. Weerom: lotskunde, want men legt op die wijze de lotgevallen van een enkeling, een samenleving, bloot.

Ethisch, d.i. wanneer naar het intieme geweten gekeken wordt. Maar ook ‘politisch’, d.i. wanneer naar de (gevolgen voor de) medemens in - dezelfde - samenleving gekeken wordt. Bij alle antiek-Griekse denkers was dit een hoofdzorg.

Opm.-- Tot en met de jaren 1950 overheerste deze ‘ethisch-politische’ zienswijze. Vanaf die jaren wordt dit vervangen door wat men sedertdien heet “de menswetenschappen”. Deze laatste, echter, willen ‘waardenvrij’ zijn. Dit is: zij houden zich strikt aan de stellige of positieve feiten,-- zonder enig waardeoordeel (zeker van enig religieus of moreel (ethisch) waardeoordeel).

Een schema van verhaalkundige aard.

Een deductie van de gevolgen van stelen kan zich o.m. bedienen van het schema “voorteken (VT)/ vervolg (VV)”. Hier:

- a. er is eerst een voorteken (een feit dat uitgeeft op wat volgt), nl. stelen;
- b. er is dan een vervolg (de feiten of lotgevallen waarop het stelen b.v. uitgeeft).

De stelende heeft b.v. geen innerlijke vrede meer: geen ogenblik is hij/zij absoluut zeker van het wellukken van de diefstal (wat altijd een waagstuk is) noch van de reacties van de benadeelden.

De medemens hebben geen rust meer: geen ogenblik is men er zeker van dat niet ergens een stelende toeslaat. De ene mens wantrouwt de andere.

Meteen wordt een algemene sfeer gesticht: hoe meer stelen lukt, des te meer worden mensen met een zwak geweten ertoe aangezet dit ook te doen. Anderen breiden het gewetenloze ervan uit tot de overige domeinen van de cultuur: bezittingen, ja, maar waarom geen goede faam benadelen b.v.?

Dat is weerom categoriale ontologie, waarin de categorie ‘stelen’ nader ontologisch belicht wordt op deductieve wijze.

Een actualisering.

Het ontleden van de gevolgtrekkingen treft men o.m. aan in “de pragmatische maxime” (stelregel van Ch. S. Peirce (1839/1914; stichter van het pragmatisme).

Bibl. st.: Kl. Oehler, Einl., *Charles S. Peirce, Ueber die Klarheit unserer Gedanken* (How to Make Our Ideas Clear), Frankf.a.M., 1968, 62/63ff..

Ziehier, vertaald, de stelregel: “Ga dieper in op de ‘effects’, uitwerkselen, die - op denkbare wijze (‘conceivably’), - praktische draagwijdte kunnen hebben. Zo komen wij tot het inzicht dat het voorwerp van ons denken zo’ n uitwerkselen vertoont. Indien wij zo te werk gaan, dan is ons begrip van die uitwerkselen het geheel van ons begrip van het voorwerp”.

De tekst is, zoals meermaals bij Peirce moeilijk verwoord. Hij bedoelt: het uitdenken van een handeling, een experiment waarin het object van ons denken - het gegeven - betrokken wordt, is de weg naar het (experimentele) begrip ervan.

Appl. model.

Wat bedoelen wij wanneer wij iets ‘hard noemen? Blijkbaar dit: dat vele andere stoffen - indien men ze erop doet inwerken (handeling, experiment) - er geen schrammen in achterlaten.-- “Het ganse begrip van deze eigenschap - hardheid - (dat is zo voor alle andere eigenschappen) ligt in het denken van de uitwerkselen. Er is volstrekt geen onderscheid tussen een hard en een week voorwerp, zolang die voorwerpen niet getoetst werden”. (O.c. 66/67).

Peirce: men beweert dat zo’ n pragmatische definitie “een sceptisch (twijfelzuchtig) en materialistisch beginsel” verraadt. Toch is het slechts het toepassen van het logische beginsel dat Jezus aanbeval: “Aan hun vruchten zult gij ze leren kennen”. Ja, het is zeer nauw verweven met de vooropstellingen van het evangelie. (O.c., 62/63).

Zoals hiervoor: Platon onderzoekt de gevolgen, individueel (ethisch en sociaal (politisch), van het stelen. Zodoende wordt het voorwerp van zijn denken, het stelen, duidelijk(er): hij schept een duidelijk (...) begrip, inzicht - theoria - van dat voorwerp.

Op zijn ‘pragmaticistische’ wijze gaat Peirce evenzo te werk. -- Beiden onderzoeken de deducties uit het in het leven invoeren van een voorlopig begrip van iets.

Eigenlijk is dit een ‘historische’ methode: het begrip ‘democratie’ b.v. wordt maar echt duidelijk wanneer zij als feitelijk regime ingevoerd wordt, -- die democratie!

Platon's "historische dialectiek".

Herlezen wij EO 49 (Platon 's filosoferen). Daar werd de methode geschetst: dialogerend, in intiem samen denken, ingaan op een thema. Dat heet men "dialectisch te werk gaan".

In het spoor van de Eleaten (Parmenides) speelt de logica daarin de hoofdrol. Dit leidt ertoe dat sommigen die Platon niet goed kennen, menen dat beweging ('kinesis'), worden-en-vergaan, geschiedenis (het geheel der lotgevallen) in zijn denken geen, tenzij een belachelijke, rol spelen. Zijn methode zou louter in het 'boventijdelijke' verwijlen.

Halen wij W.C. Salmon, *Logic*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1963, 30/32 (Reductio ad absurdum), aan.-- Wordt aangehaald Staat 1.

1.-- Definitie.

"Goed gesproken, Kefalos" antwoordde ik. "Maar wat betreft 'gerechtigheid' (gewetensvol leven): wat is dat?". -- "De waarheid zeggen en uw schulden betalen" zegt gij. Niets meer dan dat? Zijn er zelfs daarin geen uitzonderingen

2.A.-- "Indien geen uitzonderingen, dan wat (als gevolgen)?" - "Gesteld, een vriend, goed bij geest, gaf mij wapens ter bewaring. Op zeker ogenblik, niet goed bij geest, vraagt hij ze terug. Is het plicht ze terug te geven? Niemand zal staande houden dat zoiets mijn plicht is of dat ik, indien ik dat doe, gewetensvol handel.-- Evenzo zal men mij bijvallen (wanneer ik beweer) dat ik in geweten tot iemand die niet goed bij geest is, de waarheid moet zeggen".

2.B.-- Goed definiëren is desnoods restrictief (met voorbehoud) definiëren. "Daarin hebt gij volkomen gelijk" antwoordde hij.-- "Maar, indien dit zo is dan is "de waarheid zeggen en uw schulden betalen" niet een goede definitie van gerechtigheid".

Men ziet het: de onvoorziene, ja, onvoorzienbare lotgevallen die de geschiedenis uitmaken, spelen - logisch - de rol van vooropstellingen waaruit deducties afgeleid worden.

a. Indien bij geest, dan plicht terug te geven. Indien niet bij geest, dan plicht niet terug te geven.

b. Toevalligheden spelen dus een integrerende rol in de dialectiek - gesprek tussen denkenden op logisch strenge basis -. Dat heet men dan ook "historische dialectiek", d.i. samen redeneren, logisch streng, met in acht name van meer dan louter abstracte gegevens en vooropstellingen. - Wat het aantal 'absolute' uitspraken danig beperkt.

Steekproef 12.-- De diëretisch-synagogische methode. (81/92).

Bibl. st.: E. De Strycker, *Beknopte gesch.v.d.fil.*, 104v.-- ‘Diairesis’, lat.: divisio, indeling.

Indelen binnen een omvattende eenheid (hier: een generisch of geslachtelijk begrip) is typisch platonische bezigheid. De soorten - ‘eodè’, lat.: species - immers worden omvat door de ‘genè’, lat.: genera, geslachten.

Ter verduidelijking: de geslachten vertegenwoordigen de universele verzamelingen; de soorten de particuliere verzamelingen. ‘Sunagogè’ samenvatting, - ook ‘sunopsis’, is de tegengestelde denkbeweging.

De indeling gaat van het algemenere begrip naar het minder algemene; de samenvatting gaat van het minder algemene begrip naar het algemenere.

Stoicheiosis.

Herlezen wij EO 52vv.-- Het is duidelijk: de indeling en haar omgekeerde, de samenvatting zijn toepassingen van de stechiotische methode die van de omvattende eenheid naar de punctuele eenheden gaat en omgekeerd.-- Begrippen ordenen is één type van ordenend optreden.

Gemeenplaatsen.

Bibl. st.: O. Willmann, *Abriss d. Phil.*, 132.

‘Topos’, lat.: locus (gemeen)plaats.-- Een gemeenplaats is een hoofdgezichtspunt dat een veelheid van dingen samenvat (een omvattende eenheid).

‘**Topiek**’ is de theorie omtrent de ‘topoi’, loci, gemeenplaatsen.-- Wat wij nu aanvatten én voor de logica der begrippen (categoremen) én voor de ontologie (categorieën).

Schema-- Een ‘schema’ is een omvattende eenheid van gemeenplaatsen.

Zo’ n schemata zijn legio.

Denk aan het psychoanalytische schema “bewust/ onderbewust/ onbewust”. Of: “Lustprincipe/ Realiteitsprincipe”. Zo’ n begrippenstellen - schemata - dienen als ‘paradeigmata’, paradigma’s (Kuhn) of schoolvoorbeelden voor psychoanalytici wanneer zij zich met menselijke problemen bezighouden. Iemand komt binnen, vertelt (anamnese). Onderwijl komen de schemata, in de geest van de aandachtig luisterende analyticus, op en belichten wat vertelt wordt, - onthullen wat de werkelijkheid in/ achter de woorden van het verhaal is (‘waarheid’).

Dat is de waarde, de gebruikswaarde, van gemeenplaatsen (o.m. in de vorm van een schema)-- De vraag rijst: bestaan er ook zo’n gemeenplaatsen voor de logica en de ontologie?

A.-- De categorem. (82/84).

Bibl. st.:

- O. Willmann, *Gesch.d.Id.*, III, 1037 (Universaliën);
- id., *Abriss d. Phil.*, 121ff. (Die Definition);
- D. Mercier, *Logique*, Louvain/ Paris, 1922-7, 99/104 (Les prédicables ou catégories).

‘Katègoroumena’, lat.: praedicabilia, ook: “quinque voces”, al wat van iets kan onthuld, publiek gemaakt worden. Zo zijn er, sedert Porfurios van Tuross (233/305; neoplatoniker), bekend om zijn Eisagoge (Lat.: Quinque voces) als inleiding tot Aristoteles’ logische werken, vijf hoofdgezichtspunten.

1.-- Genos’, lat.: genus, geslacht (universele verzameling of klasse). Zo b.v. “levend wezen”.

2.-- ‘Eidos; lat.: species, soort (particuliere verzameling of klasse).. Zo b.v. ‘plant’, want zij is een soort of type “levend wezen”.

Terloops: meteen komt een derde hoofdgezichtspunt naar boven, nl. dat wat de plant van al wat leeft buiten de plant onderscheidbaar (discrimineerbaar) maakt (zo b.v. het feit dat zij in de aarde of iets anders wortelend, ontkiemt, leeft en mettertijd sterft). Dat wat het verschil uitmaakt, heten de antieken “eidopoios diafora”, lat.: differentia specifica, soortelijk of specifiek verschil.

De twee laatste ‘voces’ der vijf.

1. ‘Idion’, lat.: proprium, eigenschap. Maar opgelet: volgens Mercier is het de essentiële of natuurnoodzakelijke eigenschap waarover het gaat. Zo b.v. in het geval van “levend wezen”: levend zijn.

2. ‘Sumbebèkos’, lat.: accidens toevallige eigenschap. Zo b.v. het feit dat een plant in Zuid-Afrika aantrefbaar is, is louter toevallig.

Het boomdiagram van Porfurios.

Dat er stoicheiosis gemoeid is met de categorem, blijkt uit wat volgt:

a. iets (ousia, substantia); **b.1.** anorganisch iets; **b.2.** levend iets; **b.3.** plantaardig iets; **b.4.** dierlijk iets; **b.5.** menselijk iets.

Men ziet dat het transcendentale of alomvattende begrip ‘iets’ gespreid wordt over vijf ‘categorieën’ of zijnssoorten. Dit o.g.v. soortelijke of specifieke verschillen.

Zo wordt de omvattende eenheid in de vijf punctuele - categoriale - eenheden onthuld. De basis: gelijkenis en niet-gelijkenis. Wat wijst op de verzamelingsgedachte (of de gedachte ‘klasse’ zo dat men de dingen kan klasseren in ‘klassen’). Zo ordent men de dingen. Ja, kan men ze definiëren (geslacht x soortelijk verschil = soort).

Definitie.-- Iets definiëren - er de wezensbepaling van geven - is een quasi-dagelijkse noodzaak. Zich klaar uitdrukken b.v. behelst dat men de zaken waarover het gaat glashelder kan bepalen.

Wij beschikken, uitgaande van de drie eerste categorieën, over een praktische, 'operationele' formule: geslacht x soortelijk verschil = soort.

Toepassing.

Bibl. st.: F. De Wachter, red., *Over nut en nadeel van het postmodernisme*, Kapellen, Rickmans, 1993.

Er wordt sedert drie decennia veel gediscussieerd over 'modern' en 'postmodern' (letterlijk namodern).-- Het aangehaalde boek tracht in de wirwar der denkbeelden orde te stichten. Inspireren wij ons aan één der hoofdgedachten om te 'definiëren' wat postmodernisme zou kunnen zijn.

A.-- Geslacht (omvattende verzameling of klasse).

Beginnen wij met een model (men zegt nu ook graag 'metafoor').

a. Wij zitten allen in de trein die aan snelle vaart, doelgericht - machinaal, doorheen het landschap vaart. Dat is het moderne, technisch-machinale substraat of onderbouw.

b. Onderwijl zitten wij zorgeloos, genietend, naar de vluchtige landschappenreeks te kijken. Genietend van de indrukken (een soort impressionisme). Niet arbeidend als de machinist. Maar esthetisch opgaan in al wat er te beleven valt. Dat is de postmoderne-avantgardistische-bovenbouw.

Terloops: wij zeggen wel 'avantgardistisch', want een moderne avant-garde van kunstenaars - denk aan Guys en Baudelaire, verleden eeuw, doorleefden die tweeheid "trein/ esthetisch genot".

Een ander model:

a. er is de moderne grootstad; **b.** wij slenteren daarin, genietend - niet arbeidend - betrokken maar esthetisch-afstandig - rond.-- De tweeheid: site/ genietend slenteren! Typisch voor het postmoderne.

Versplintering.

De gelijkenissen en samenhangen - de verbanden of omvattende eenheden - vervagen voor de slenterende of de treinreiziger genietter: er zijn zovele landschappen, er zijn zovele levens- en wereldbeschouwingen nevens elkander, na elkander! Men heeft de tijd niet om er "dieper op in te gaan" (platonische theoria). Eenheid-in-de-veelheid wordt veelheid-in-de-eenheid! Dat is zeker niet het ideaal. Maar laten wij ons aan Nietzsche's "fröhliche Wissenschaft" houden,-- om niet aan de tragische ernst des levens der traditionele mensheid ten onder te gaan. Luchtig genietend van de welvaartstaat!

Soortelijk verschil / soort (omvatte verzameling of klasse).

Het eigenlijke geslacht is ‘cultuur’, gespreid over twee types, modern en postmodern.

a. Het paleopythagoreïsch model.

Definiëren, d.i. iets omlijnen zo dat alle exemplaren ervan en enkel die exemplaren ermee aangeduid worden, was een oefening der paleopythagoreeërs, aldus O. Willmann, *Gesch.d.Ideal.* I, 283.

Zo b.v.: “Wat is windstilte? Een luchtmassa in rusttoestand.-- Wat is effen zee? En zee zonder golven.

Let op de structuur (omvattende eenheid):

1. geslacht: luchtmassa, zee;
2. soortelijk verschil: in rusttoestand, zonder baren. Samen: de species, eidos of soort.-- Men ziet het: methodisch! Geordenderwijze!

b. Toepassing.

“Wat is postmodern? Het moderne (trein, groot stad), esthetisch-luchtig door-leefd”. De beide modellen dekken in feite een definitie zonder de uitwendige vorm ervan.-- Zo verstaat men wat De Cauter, in vermeld boek, zegt: “De postmoderniteit is: 1. de moderniteit 2. in haar eindtoestand.

Besluit.-- ‘Modern’ en ‘postmodern’ verschillen wel degelijk maar lopen tevens ineen. Het zoeken naar een definiëren daarvan is ‘modern’ en ‘postmodern’ bijeen, ja, ineenvoegen zoals de antieke stoicheiosis dat ons leerde.

Opm.-- Genoemd boek tracht deze hoofdgedachte, zo-even gedefinieerd d.m.v. modellen (metaforen en echte definities), waar te maken inzake bouwkunst, ja, kunst over het algemeen, lichaams-doorlevingen, Nieuwe Sociale Bewegingen (= NSB), multicultuur, polycentrisme der culturen over de hele aardbol, levens- en wereldbeschouwingen allerhande.

Genetisch samengevat.

De “methodos gennètikè” (genetische methode) ziet het fenomeen diachronisch, -- in zijn verloop (‘proces’).

Men kan stellen dat de zeldzame ervaring van “grootstad/ slenteren” of ‘trein/ genieten” mettertijd gemeengoed is gaan worden. Zoals Luc Anckaert, in: *Streven* 60 (1993): okt., 857, zegt: “De moderne avant-gardecultuur wordt in onze tijd een alledaagse ervaring”. Ook dat is definiëren maar historisch, diachronisch,-- lettend op de cultuurevolutie van louter modern naar postmodern. Want daarop komt de definitie toch neer: het postmoderne is een type van moderniteit.-- Of dat er nu het einde van betekent (De Cauter), laten wij hier en nu in het midden.

B.-- De categorieën. (85/86).

Bibl. st.: O. Willmann, *Abriss d. Phil.*, 394/ 400 (Die Kategorien).

Sedert minstens Aristoteles, indien niet voor hem, heet men de ontologische grondbegrippen, zoals deze in omloop zijn in de traditionele ontologie ‘categorieën’. -- ‘Katègoria’, lat.: praedicamentum, grondbegrip.

Zowel ‘katègoroumenon’ als ‘katègoria’ komt van ‘katègoreo’, ik onthul (o.m. op het gerecht: beschuldig al blootgevend). ‘Categorie’ is dus, net als de categoremén, een hoofdgezichtspunt dat, van iets, iets onthulbaar maakt.

Zoals O. Willmann, *Abriss d. Phil.*, 394, zegt: bij Aristoteles situeert het begrip ‘categorie’ zich in de taaltheorie -- met name in de oordeelsleer.

Samenhang.

De achtergrond nu - in tegenstelling tot die van de categoremén, die op gelijkenis steunden - is samenhang. Het iets dat beschouwd wordt, wordt beschouwd als systeem. Bijeen, ja, ineenvoeging binnen dat stelsel en daarbuiten o.g.v. samenhang.

De lijst van Archytas van Tarentum (= Archytas van Tarentum; -445/-395; paleopythagoreër).-- Deze wetenschapper en staatsman heeft op zijn naam een lijst staan die men met zekerheid bij Aristoteles terugvindt.

A.-- Ding (iets) / betrekking.

a. ‘Hupostasis’ lat. ‘substantia’, zelfstandig iets,-- in de breedste zin van “al wat op zich beschouwbaar is”

b. “Pros ti”, lat.: relatio, betrekking.-- Ding en betrekking zijn de basissysteem of basistegenstellingspaar.

Terloops: een relatie is iets dat zich tussen minstens twee dingen; substanties, zelfstandigheden, bevindt. Een bijeen-, ja, ineenvoeging van minstens twee entiteiten.

Terloops: ‘su.stoichia’, tegenstellingspaar, is een typisch pythagoreïsche term.-- Ding en betrekking zijn de basis. De rest van de lijst is ‘aanvulling’.

B.-- Enkele begrippenparen.

1. Hoegrootheid (kwantiteit) / hoedanigheid (kwaliteit).

“Poson/ poion”, lat.: quantitas/ qualitas.

a. Kwantiteit: “twee mijlen van hier verwijderd”;

b. kwaliteit: “een zonnig landschap” (twee mijlen/ zonnig).

Let op de verborgen kwantiteiten en kwaliteiten: “Danig (kwantiteit) zag hij zijn vrouwtje gaarne (kwaliteit) waarbij “gaarne zien” een kwaliteit van iemand is.-- “Duiven met de macht (kwantiteit) vlogen doorheen het luchtruim (waarbij “met de macht” is “veel in aantal”).

2. Plaats / tijd.

“Pou/ pote” (lat.: locus/ tempus).-- “Op het strand lag een mooie parel” (op het strand). “Gisteren regende het” (gisteren). “Jantje kwam daar op tijd aan” (daar/ op tijd).

Opm.-- Dergelijke plaats- en tijdsbepalingen situeren heel goed. En ook: zij ‘singulariseren’ d.i. duiden het unieke, enige, singuliere aan van iets. Zij ‘concretiseren’ ook : iets is altijd ‘concreet’ - latijn: concretus, vergroeid d.i. in een of ander geheel van omstandigheden aantrefbaar.

Een figuur als Napoleon b.v. is maar ‘begrijpelijk’ (‘waar’, onthulbaar zoals hij was) indien men hem in de loop van de geschiedenis situeert en ook in zijn land, Frankrijk, thuisbrengt. Dat tijd- en plaatsgebundene is het ‘concrete’ ervan.

Meer nog: het singuliere of enige is steeds vergroeid met het kader waarin het is. Gevolg iets is steevast “singulier-concreet”.

3. Werkdadigheid (activiteit) / lijdelijkheid (passiviteit)

“Poiei/ paschein” (lat.: actio/ passio).-- “Hij liet zich maar doen” omvat de twee ‘bewegingen’ of ‘processen’: laten (passief, ondergaand), doen ‘actief’, (inwerken op).- - “Geworpen in de wereld ontwerpen wij die wereld”.

4. Werkdadige en lijdelijke gesteldheid.

“Keisthai/ echein”(lat.: situs/ habitus).-- Vaak vertaalt men niet maar zegt men het in de Latijnse termen, nl. situs en habitus.

In het Grieks en het Latijn bedient men zich van onovergankelijke (intransitieve) werkwoorden.-- “Ik sta recht. Ik heb schrik” (actieve gesteldheid, zowel ruimtelijk en plaatselijk als psychisch, innerlijk).-- “Ik ben er goed aan toe want ik ben gewapend (passieve gesteldheid, zowel innerlijk als uitwendig).

Opm.-- Deze laatste systeemie hangt samen met de vervoegingen van de antieke talen. Toch blijven zij ook in onze talen geldig. Want bepalingen van gesteldheid zijn een blijvend onderdeel van de taal.

Besluit.-- Gesteld: iemand krijgt een onderwerp ter bespreking of om er een verhandeling over te maken. De paren hierboven kunnen dienen als gemeenplaatsen om de ‘vinding’ (gr.: heuresis, lat.: inventio) te vergemakkelijken. M.a.w.: zij hebben ‘heuristische’ waarde.

Inderdaad, indien men van een thema die tien aspecten kan ontwikkelen, zal men al een heel eind gevorderd zijn met de ontwikkeling van het thema. Men vindt immers ‘gedachten’. En wel een systeem van gedachten.

Restrictieve begrippen. En oordelen. (87/92) .

Wij zagen het al EO 87 (“Zijn er zelfs daar geen uitzonderingen?”). Daar zagen wij dat er werkelijke algemeenheid is en schijnwerkelijke algemeenheid. Wat ons van de zgn. ‘absolute’ uitspraken verlost.-- Wij gaan daar nu dieper op in.

Dialectiek

Bibl. st.: A.Gödeckemeyer, *Platon*, München, Rösl., 1922, 126ff.-- Gödeckemeyer stelt het als volgt.

Wat is de hoofdzorg van Platon’ s dialectiek? Antwoord: zich, in rein denken, klaarheid verschaffen over de vatbaarheid der ideeën (begrippen) voor bijeen- en ineenvoegende behandeling (stoicheiosis), alsook, in dat verband, over de rangschikking der begrippen in omvattende (algemenere) en omvatte (minder algemene). Waarvan wij hiervoren modellen zagen.

Het belang van het standpunt.

Een eerste restrictie of voorbehoud ontspringt aan het standpunt of perspectief van waaruit men oordeelt.-- “De waarneming toont aan dat iets - al naar gelang van het standpunt van waaruit het benaderd wordt - zowel als eenheid als als veelheid kan geduid worden”.

Appl. model.

“Een mens b.v. is, voor zover hij met andere mensen vergeleken wordt, een ‘eenheid’ (opm.: behoort o.g.v. gemeenschappelijke eigenschappen tot éézelfde verzameling of klasse). Doch, voor zover hij op zichzelf en rekening houdend met zijn inwendige structuur (‘samengesteldheid’) benaderd wordt, is hij een ‘veelheid’ (opm. bestaande uit zeer verschillende en dus ‘vele’ onderdelen)”. (O.c., 123)

Opm. -- ‘Perspectief’ - een begrip dat Fr. Nietzsche onderstreept - wordt klaar via volgend model: een boom van verre bekeken, is klein van dichtbij is hij groot. Toch is het, op zich, als ‘substantie’ zonder ‘betrekking’ (de twee hoofdgezichtspunten der categorieën), één en dezelfde boom. Het is dus niet Nietzsche maar wel de door Nietzsche zo ondergewaardeerde Platon die de perspectiviteit van onze oordelen beseft. En duidelijk, in logische taal, verwoordde. Lang voor Nietzsche.

Denken.

Denken volgens Platon vertoont twee aspecten, een logisch en een epistemologisch aspect.

1. Logisch aspect.

Gödeckemeyer, o. c., “Alle denken is ineenvoeging of verbinding, d.i. van naamwoorden (onderwerpen) en werkwoorden (gezegden). Alle denken verloopt als volgt: met een onderwerp wordt een gezegde verbonden.

Waarbij het gezegde ofwel bevestigd, ofwel ontkend wordt. Alle denken is dus oordelen,-- bevestigen (verenigen) en ontkennen (scheiden). Dat zijn er de elementaire vormen van”. Cfr. EO 23 (Oordeelsleer).-- Men voelt, doorheen Gödeckemeyer’ s tekst, de identiteitsleer.

2. Epistemologisch aspect.

Logisch wordt de zin of het oordeel op zich - als substantie - beschouwd. Epistemologisch wordt diezelfde zin “in betrekking tot” een of andere werkelijkheid, het gegeven waarover geoordeeld wordt, beschouwd.

Gödeckemeyer, *ibid.*-- “Alle oordelen slaat op een gegeven waarvan het iets beweert. Daaruit volgt dat het waar of onwaar kan zijn. ‘Waar’, voor zover het m.b.t. het gegeven uitzegt wat is;-- ‘onwaar’, voor zover het niets als iets behandelt”. -- Cfr EO 64 (Epistemologie).

Opm.-- Het is duidelijk dat de diëretisch-synoptische methode hier weerom aan het werk is: het verbinden van begrippen steunt op het omvatten en/ of omvat worden.-- Wat vooral opvalt is dat Platon ook de standpunten of perspectieven onderling ‘verbindt’. En dat hij oordelen en werkelijkheden waarover geoordeeld wordt, eveneens ‘verbindt’. Almaar door ‘stoicheiosis’, de wezenskern van zijn dialectiek.

Doch gaan wij in die ‘verbindingsmania’ door! -- Halen wij een kenner aan.-- W.N.A. Klever, *Dialectisch denken (Over Plato, wiskunde en de doodstraf)* Bussum, 1981, 32.

“V. Goldschmidt vat de logische démarche (opm.: methode) van de socratische dialogen samen in de formule “Et alia. Et oppositum. Et idem non”. Vertaald: “Ook andere. En het tegengestelde. En hetzelfde niet”. Hij heeft daarmee de structuur goed getroffen (V. Goldschmidt, *Les dialogues de Platon (Structure et méthode dialectique)*, Paris, 1947).

Socrates wordt telkens weer geconfronteerd met zekere begripsbepalingen.-- Een begrip - b.v. “het goede” - wordt - voorlopig - vereenzelvigd met een ander begrip - b.v. het bruikbare - en aldus begrepen. In dat geval wordt “het goede” verbijzonderd of ‘gespecificeerd’ tot ‘bruikbaarheid’.

De analyse zoals Socrates ze uitvoert, echter leert nu dat ook andere (et alia) dan bruikbare en nuttige dingen ‘goed’ genoemd worden.. Dat m.a.w. deze begripsbepaling te eng is.

Sterker nog: het voortgaande onderzoek toont aan dat “het goede” het tegenovergestelde (et oppositum) van ‘bruikbaarheid’ is. Zodat “alleen evident wordt dat de bepaling van “het rechte” in zijn tegendeel is omgeslagen” (Staat 343a)”.

M.a.w.: het goede omschrijven als “wat bruikbaar is”, gaat tot op zekere hoogte (= restrictie of voorbehoud) op. Ja, niet enkel is het bruikbare slechts een omvat begrip, binnen de omvattende eenheid van het goede als omvattender begrip: sommige vormen van bruikbaarheid zijn radicaal niet-goed te noemen!

Besluit: uitgaande van een te enge omschrijving komt men tot twee ontstellende vaststellingen:

- a. Ook andere dingen zijn goed,
- b. sommige bruikbare dingen zijn niet goed, het tegendeel van goed. Dat is platonische dialectiek. Zij is restrictieve denkwijze, d.i. zij let op de grenzen van wat beweerd wordt.

Klever' s besluit.

“In wetenschappelijke kennis - laten wij niet vergeten dat het daarom nog steeds te doen is - realiseren wij samenhang, structuur, systeem. Dit geschiedt door onze ideeën met elkander te verweven.

Opm.: In Platon' s termen: sumplokè, verwevenheid; desmos, verband - : “Slechts door wederzijdse vervlechting der begrippen - “ton eidon sumplokèn” - ontstaat het inzicht (Sofistes 259e)”. “Het alles van alles willen afzonderen is onfilosofisch” wordt er - ten behoeve van fanatieke ‘analytici’ (opm.: uiteen denkenden) - aan toegevoegd (O.c., 54).

Klever voegt daaraan toe: “Dat is dan Platon' s laatste woord over wetenschappelijke kennis. Zoals men ziet, is hij daarmee terechtgekomen tot op de drempel van de systeemtheorie (...)”. (O.c., ibid.).

Applicatieve modellen. (89/92)

G.J. de Vries, *Plato' s beeld van de mens*, in Tijdschr.v.Phil. 15 (1953): 3, 426/438.

“Zodoende kan het lichaam een belemmering worden voor de activiteit der ziel. Dan is het een ‘gevangenis’ waarin de ziel opgesloten zit - als een oester in zijn schelp - en waaruit zij hunkert bevrijd te worden”.

Ziedaar een platonische bewering. En nu de ware, d.i. werkelijke en niet schijnwerkelijke draagwijdte. “Dit zijn misschien de meest bekende “stellingen van Platon”.

Zij zijn inderdaad fundamenteel. Maar ... zoals al zijn ‘stellingen’, hebben zij niet meer dan beperkte geldigheid. (A.c., M.a.w.: wanneer men Platon werkelijk en niet schijnwerkelijk leest, dan behoort men één van zijn stellingen (= oordelen) steeds in het gehele kader van zijn dialectisch denken te situeren: het zijn stellingen-met-voorbehoud. Dit is: zij verwijzen naar, zijn verweven met andere stellingen.

Die “andere stellingen” (et alia), ja, die “tegengestelde stellingen” (et oppositum) luiden b.v. dat “de ziel even goed zorg moet dragen voor al wat onbezield is als zij voor zichzelf zorg draagt” (*Faidon* 115b; *Faidros* 246b).

Ander model.

De ziel kiest zelf haar ‘daimon’, het buitennatuurlijke wezen dat haar ‘geluk’ (‘eudaimonia’ of ‘kakodaimonia’, geluk of ongeluk) mede bepaalt. Maar - “et alia”, “et oppositum” - “na die keus is zij aan die daimon gebonden” (a.c., 436).-- Dat is het tweeledige, innerlijke tegenstellingen behelzende begrip ‘lot’ bij Platon.

Nog een model.

Platon acht het mogelijk om het leven als een spel te beschouwen. “Heel het treurspel en blijspel van ons leven” noemt hij dat ergens. Daarmee bedoelt hij volstrekt niet een glimlachende of mismoedige onderwaardering van menselijk bestaan. De mens is, in zijn ogen (hij was diep gelovig), “een speeltuig van godheid”: juist dat is “het beste aan de mens”. Zo spreekt hij - aldus steeds de Vries - “met de godheid voor ogen en onder indruk ervan” (a.c., 437).

Het leven is, volgens Platon, een mengsel – bijeen - ja, ineenvoeging - van soms harde teleurstellingen (hij heeft er heel wat beleefd), en van blijdschap. Volgens Platon, die reïncarnist is, is de diepere, in de ‘anamnèsis’ gesitueerde reden daarvan het feit dat de mens, voor zijn aards bestaan, “een zalig schouwspel en aanblik” genoten heeft. De herinnering daaraan werkt na: min of meer bewust streeft de mens juist naar die “zalige ervaring”, om ze opnieuw te doorleven.

In het besef daarvan kan de mens dit aardse leven als “een spel” (treur- en blijspel) opvatten.-- Dat is de stelling.

Maar nu de restrictie of voorbehoud (et alia et oppositum): het (theater)spel is ‘ambivalent’ of ‘tweewaardig’. Het spel kan een goede wezensaard hebben (“als afschaduwing van het hemelse leven”). Het kan ook een niet-goede wezensaard vertonen: als slechts “een spel”.

Alleen de hoogste en alomvattende idee “het goede” is niet tweewaardig: zij is onverdeeld goed,-- absoluut goed,-- goed-zonder-meer. Al de andere ‘goederen’ (waarden) zijn ‘gemengd; goed-en-kwaad. Zo b.v. het drama (treur- en blijspel) dat het leven is.

Nog een model.

Dialectiek is stoicheiosis, bijeen- ja, ineenvoeging en wel van soms tegengestelde stellingen. Zo b.v. wat volgt.

Men verwijt soms Platon dat hij aan de wieg van “het westerse rationalisme” staat. Dit omdat hij door en door logisch redenerend te werk gaat. Wat de hele westerse traditie, telkens weer anders, heeft nagevolgd.

Maar kijk: in het heelal, de kosmos of ‘fusus’, natuur (de totaliteit van al wat is) merkt Platon twee ‘krachten’ op.

a. ‘Nous’, lat.: intellectus, geest (verstand, rede,-- gemoed, wil),-- “inzicht dat met doelstelling gepaard gaat” (de Vries, a.c., 427).

b. ‘Aneke’, lat.: necessitas, noodlot. Deze tweede ‘kracht’ is ‘redeloos’ maar onvermijdelijke medeoorzaak van al wat de kosmos te zien geeft. Met name: het goddelijke, versta: het hogere, ja, paranormale, model van alles wordt door die ‘noodzaak’ verhinderd,-- “tot op zekere hoogte” (restrictie, voorbehoud).

Besluit.-- Stelling: nous, redelijkheid, ‘rationaliteit’. Tegengestelde stelling: ananke, onredelijkheid, ‘irrationaliteit’.

Laatste model.

Wij halen gewoonweg aan.-- de Vries, a.c., 437.

“Het spel van ons leven,-- vindt de grens in het ethische (en ermee verwante politieke en pedagogische) handelen. Waar de vrijheid van het spelen stuit op de verantwoordelijkheid voor de medemens. Waar de plicht optreedt.

De mens wordt - in zijn leven, ja, zelfs ervoor - geroepen tot zedelijke beslissingen waar de herinnering aan een (in een voorbestaan) genoten schouwspel en het uitzicht op een allesomvattend spelen wel steunen kan maar niet de ernst van de keus vervangen. Dan te willen spelen ware een ongeoorloofde anticipatie (voorafname) die een (nog) niet aanwezige harmonie veronderstelt.

In het theoretische en artistieke kan de mens “de vrijheid van het spel” ten volle beleven”.

Herinnert dit niet aan de stadia van S. Kierkegaard? Hij stelt dat de mens in een eerste existentieel stadium “spelen kan” (met denkbeelden,-- theoretisch;-- met genietingen: esthetisch). Maar er is reeds, in die fase het ethische, verantwoordelijke stadium aan het werk: het leven is ernst die het spelen met denkbeelden en genietingen grenzen stelt.

Herlezen wij nu EO 56: ieder mankement schendt de totale waarde! M.a.w.: stelling: spelen; tegengestelde stelling: ernst.-- Dat is dialectiek.

De eigen mening/ de meningen der anderen.

Socrates, in zijn spoor Platon huldigden een eigen mening, althans op basispunten, vooral: 'ethisch', gewetenskwesaties, en 'politisch', gemeenschapskwesaties. Dit is één aspect. Het andere - et alia, et oppositum - zijn de meningen die 'afwijken'!

Bibl. st.: A.R. Henderickx, *De rechtvaardigheid in De staat van Platon* in: Tijdschr.v.Phil. 7 (1945): 1/2, 19/34.--

Kefalos vindt dat de 'dikaiosunè', de rechtvaardigheid - versta: gewetensvol in samenleven zich gedragen - bestaat in waarheid spreken en eerlijkheid,-- Polemarchos in goed doen aan zijn vrienden en aan zijn vijanden kwaad doen. Thrasumachos : dikaiosune, gerechtigheid, betekent slechts voordeel voor degene die de sterkere, de machtigere is;-- Glaukon: men houdt 'dikaiosune' voor "een minder kwaad"; Adeimantis: een schijngerechtigheid bezorgt de mens alle aards geluk.

Ziedaar de perspectieven (EO 87 (Het belang van het standpunt) met de meningen in haar zog. Dit behelst de veelduidigheid van wat men met éénzelfde term (met een veelheid van soms contradictorische betekenissen) aan duidt: dikaiosunè, gerechtigheid, gewetensvol te werk gaan.

Dit was, terloops gezegd, de basis van het nominalisme der sofisten. "Dikaiosunè" is slechts een 'onoma', een 'nomen', een woordklank. Wat de woordklank eigenlijk dekt, hangt van ieders perspectief en duiding af.

Daartegenover stelden Socrates en Platon dat, te midden van die vele standpunten en duidingen, er een idee 'gerechtigheid' aan het werk is die objectief is,-- al is zij van streek tot streek en van enkeling tot enkeling verschillend duidbaar.

Besluit.-- Niet het handelsmidden (Kefalos), niet de vriendenkring (Polemarchos), niet de toenmalige mentaliteit van een goed gedeelte der medeburgers met hun cynisme (Thrasumachos), niet het eeuwige compromissen zoeken van een gedeelte der toenmalige burgers (Glaukon), niet het ziellose opportunisme (Adeimantos) is het juiste standpunt! Ook al steekt daar veel beschrijvende waarheid in (als positieve wetenschap).

Voor Socrates - Platon moet de ziel, wezenskern van de mensen, onderzocht worden om de juiste definitie van geweten te vinden.-- Ondertussen komen democratisch alle meningen ter sprake.

De diëretisch-synoptische methode onderscheidt (indeling) ze, -- de meningen, maar vat ze samen (samenvatting). Kritisch oordelend.

Steekproef 13 -- De inductieve (veralgemenende/ veralgehelende) methode. (93/97)

Socrates van Athene - met hem Platon - staat bekend om het zeer frequente toepassen van de “inductieve methode”. Kort geschetst:

a. van minstens één exemplaar met een (opvallende) eigenschap besluit men tot alle, ja, alle mogelijke exemplaren van een verzameling;

b. vanuit minstens één onderdeel met een (opvallende) eigenschap, besluit men tot het alle delen omvattend systeem. De eerste inductiewijze heet ‘veralgemening’, de tweede ‘veralgeling’. Beide leiden tot een totaliteit, bestaande uit elementen of onderdelen. Men voelt de adem van de stoicheosis! Met name: het bijeen-, ja, ineenvoegen van punctuele eenheden tot een omvattende eenheid. Maar nu op grond van waarneming.

Anaxagoras en anderen. (93/95)

Socrates volgde daarin een lange traditie. De Mileziërs, o.l.v. Thales van Miletos (-624/-545), hadden een traditie ingezet van natuurwaarneming. Men vindt daarvan uitgebreide sporen bij Herodotos van Halikarnassos (-484/-425; *Historiai*) en Thokudides van Athene (-465/-395; Peloponnesische oorlog) - wat menswetenschap betref - en bij Anaxagoras van Klazomenai (-499/-428).-- Staan wij wat stil bij deze laatste.

Natuurwetenschap.

D. Gershenson / D. Greenberg, *Anaxagoras and the Birth of Scientific Method*, New York, Blaisdell, 1964, beweert dat, met Anaxagoras, wij staan voor een echte natuurwetenschap in de huidige zin. Waarom? Omdat hij een eengemaakte theorie omtrent de natuurfenomenen huldigde die hij staafde met (rationeel gesproken) goede waarnemingsbasis gepaard met degelijke logische verwerking.

a. Verzorgde en van ‘akribeia’, nauwkeurigheid, getuigende waarneming.-- I.p.v. passieve ervaringen stelde hij actieve waarnemingen, d.i. proefnemingen of experimenten.

b. Constructie van logisch strenge Theorieën. - In zijn tijd begonnen denkers in Hellas regels van logisch gedrag te verwoorden.

a/b. Juist de fusie, - het bijeen-,ja, ineenvoegen van beide methodes, de waarneming, ja, het experiment en de toegepaste logica, lieten hem een degelijk inzicht toe zowel in de wezenaard van de materie als die van het heelal - de kosmos of natuur - als totaliteit. Dat uitgerekend is - aldus Gershenson/ Greenberg - nog steeds kenmerkend voor de hedendaagse natuurwetenschappen.

Van het zichtbare naar het onzichtbare.

Reeds Herodotos, Hist. 2: 33 b.v., huldigt dit aartswetenschappelijk beginsel: “Uit het bekende besluit ik tot het onbekende” (zegt hij letterlijk). Meer nog: zijn wetenschappelijke kritiek op Homeros’ teksten (die hij gedeeltelijk verkeerd duidt, want Homeros was ziener-dichter (EO 30) en had geen wetenschappelijke pretenties) gaat van hetzelfde axioma uit: “Homeros gaat uit van iets onbekends dat voor geen toetsing vatbaar is. Ik weet niets af van die stroom Okeanos”. Homeros, net als de doorsnee Griek van zijn archaische tijd, geloofde in een wereldwater, Okeanos. - Cfr. Fr. Krafft, *Geschichte der Naturwissenschaft, I (Die Begründung einer Wissenschaft von der Natur durch die Griechen)*, Freiburg, Rombach, 1971, 145, 173.

Bij Anaxagoras is de verwoording duidelijk: “Opsis ton adelon ta fainomena”, letterlijk: het zien van de onzichtbare dingen, (...) de zich tonende (= onmiddellijk gegeven) dingen.

M.a.w.: “ta chrèmata”, de onmiddellijk gegeven dingen zijn via redenering (en/of ‘zienersgave’) - de noodzakelijke en voldoende reden om niet-onmiddellijk gegeven dingen aan te samen (hetzij als vooropstelling hetzij als gevolgtrekking).

Vgl. EO 76/80 (Platonische theoria): Platon, in Socrates’ spoor gaat van juist dezelfde vooropstelling uit.

Stoicheiosis.-- De eenheid in de veelheid (der punctuele eenheden) en omgekeerd!

A.-- Veralgemening.

Anaxagoras illustreerde zijn wetenschappelijke uiteenzettingen met proefnemingen: “Dit toont dat het in Anaxagoras’ dagen, niet ongewoon was directe waarneming met actief experimenteren te onderbouwen” (Gershenson/ Greenberg, o.c., 42).

Meteen wees hij op de herhaalbaarheid door iedereen van de zo aangetoonde processen. Hij situeerde ze in een verzameling (klasse) met éénzelfde eigenschap.

Appl. mod.-- O.c., 40.-- Hij blies b.v. een wijnzak op. draaide de nek ervan om totdat de samengedrukte lucht de plooibare zak stevig hard maakte. Daarop toonde hij aan dat, eens zó ver, de zak weerstand bood aan de druk van een aanzienlijke kracht.

Veroorzaakt - zei hij - door de lucht die dus een stoffelijke en tastbare werkelijkheid is. Inderdaad: hij had eerst lucht, schijnbaar in ‘niets’, opgevangen in zo’n soepele wijnzak.-- Welnu, dit geldt niet enkel voor dit ene exemplaar van lucht maar voor alle (mogelijke) exemplaren (veralgemening).

Men ziet het: de inductieve - en dan nog wel experimenteel-inductieve - methode had, bij Socrates en Platon, degelijke voorgangers.

B.-- Veralgeheling.

Ook hier gaat men uit van juist één ‘deel’ maar niet om te veralgemenen als zo-even doch om te ‘veralgehelen’, d.i. de algehele werkelijkheid te vatten.

Appl. mod. - O.c., 16.-- Een graankorrel - Zolang zijn bestanddelen goed geordend zijn - kan leven, kan groeien b.v..

Tweede fase van het (biologisch) experiment.-- Anaxagoras plant de korrel in de aarde. Tweeledig proces of ‘kinesis’ (lat.: motus):

a. de soortelijk structuur (“omvattende eenheid”) van de korrel wordt vernietigd en de verstrooide deeltjes ervan krijgen het uitzicht van levenloze materie;

b. juist daardoor of althans gelijktijdig daarmee ontstaat een nieuwe plant die dan zelf weerom korrel zal dragen, want zij, op haar beurt, vertoont dezelfde soortelijke structuur of “omvattende eenheid der punctuele eenheden”. Als dat geen stoicheiosis is; ditmaal in de vorm van het zien van een systeem, dat - overigens - zichzelf herhaalt.

O.c., 34: “Een structuur of configuratie wordt, uit wanordelijke elementen, uitgebouwd tot een geordende totaliteit”. Aldus vatten stellers Anaxagoras’ denkbeeld samen.

Platon b.v. zal diezelfde structuur benadrukken en wel kosmisch, zoals Anaxagoras: “De geest - nous - die het heelal beheerst, is hetzelfde als de juiste ordening” (Kratulos 413c).

Tot daar over wat aan Platon voorafging inzake veralgemening of veralgeheling (inductie).

Wij zullen zien dat wat Anaxagoras op natuurwetenschappelijk terrein trachtte waar te maken, Platon, in Socrates’ spoor, overdroeg op menselijk vlak, d.i. binnen het geweten en in de samenleving. Psychologie, sociologie, culturologie komen zo geleidelijk en zeer tastend van de grond. En wel in het zog van de Protosofistiek, die het accent legde op menselijk samenleven en de deskundigheden die daarin zich kunnen doen gelden.

Opm.-- De sofistiek, met haar argumenteren, d.i. met haar wil om het overreden en praktisch én vooral theoretisch door te zetten, was niet zo nieuw! Ziet gij Anaxagoras e.a. al aan het overreden wanneer zij een experiment in het publiek uitvoeren? Datzelfde publiek moesten zij overtuigen van wat zij aan het uitvoeren waren. Wetenschap zonder argumentatie bestaat niet.

Sluitrede (syllogisme).

Een sluitrede is een drietal zinnen waarvan er twee de logische voorzinnen zijn en één de logische nazin. Uit de twee voorzinnen (VZ 1 en VZ 2) besluit men tot de nazin. Dat dit op meer dan één wijze kan, hebben wij reeds bij herhaling kunnen vaststellen (EO 76/80).

Indien A, dan B. Dat is VZ 1.-- Welnu, A. Dus B. (VZ 2 + NZ).-- Welnu, B. Dus A. (VZ 2 + NZ).-- Dat is het syllogistisch schema van deductie en reductie, van voorwaarts en terugwaarts redeneren.

De drie hoofdtypes van Ch. Peirce (1839/1914).

Van de 256 mogelijke ‘combineringen’ inzake syllogisme zijn er 90 logisch geldig en 5 à 6 gebruikelijk. Doch staan wij stil bij wat Peirce ons leert.

1.-- Deductie.

Alle bonen in deze zak zijn wit. Welnu, deze boon/ deze bonen (een handvol b.v.) komen uit deze zak. Dus deze boon (singulier)/ deze bonen (particulier) zijn wit.-- Verplaatsen wij nu de eerste voorzin naar achteraan.

2.-- Reductie

(in de vorm van een inductie - veralgemening).

Deze boon/ deze bonen (singulier/ particulier) komen uit deze zak. Welnu, deze boon/ deze bonen zijn wit. Dus alle (universeel) bonen in deze zak zijn wit.-- Verplaatsen wij opnieuw de eerste voorzin naar achteraan.

3. -- Hypothese

(‘abductie’ in Peirce’s taal).

Deze boon/ deze bonen zijn wit. Welnu, alle bonen in deze zak zijn wit. Dus deze boon/ deze bonen komen uit deze zak.-- Dit is ook een reductie maar nu niet een ‘veralgemenende’ inductie maar een hypothetische redenering.

Hiermee is het domein van de inductieve redeneringen enigszins afgeleid. De inductie is een hypothese, want men heeft geen deductief bewijs ervan: het is maar een veronderstelling. De hypothese van Peirce is eigenlijk een veralgemening: van een gedeelte besluit men tot het (behoren tot het) geheel of systeem dat, in dit geval, de zak is. Ofschoon het hele geval ook als louter verzameling kan geduid worden, natuurlijk.

De socratische inductie.

Socrates wordt door Aristoteles als volgt gekarakteriseerd. “Socrates ging in op de ethische deugden.-- Hij was de eerste die - met het oog hierop - algemene definities zocht te verwoorden (...). De geldige reden hiervoor was zijn wil om door redeneren tot besluiten te komen (‘sullogizesthai’) (...).

Twee elementen zijn met reden Socrates' eigen prestatie: inductieve redeneringen en algemene definities" (Ar., *Metaph.* M 4: 1078 b17-32).-- Dat zagen wij al EO 80 ("Zijn er zelfs daar geen uitzonderingen?").

Heel in het bijzonder was Socrates geschokt door een opkomende elite van 'vakkundigen', die deskundig waren in één of andere 'technè', vakkennis, vaardigheid, (proto)wetenschap. Als men wil: 'specialisten'. Zij waren wel deskundig inzake landbouw, scheepsbouw e.d.m., maar misten geweten ('gerechtigheid').

Gevolg: zo' n specialisten waren in zijn ogen een potentieel gevaar voor de 'polis', de samenleving. Want zij waren - ethisch - 'vakidioten'.

De socratische dialectiek.

Hij zocht ze op, -- die specialisten en hun meners, de sofisten. Dialogerend redeneerde hij. - Daartoe neemt Socrates steekproeven uit de totaliteit van het feitelijke gedrag -- het gewetenloze zowel als het gewetensvolle. Om gebeurlijk te veralgemenen. Dit is: te induceren.

Ook de andere meningen.

Democratisch gezind als hij was - hij getuigde in zijn leven van een verregaande vrijheid van kritiek op de gevestigde zeden, begon hij met aan te nemen dat hij "een onwetende" was. Om tot uit hun vel komen van de tegensprekenden, van de gewone gesprekspartners te nopen. Hij was er zich van bewust dat ook hijzelf slechts steekproeven kende en niet de totaliteit. Daardoor leerde hij veel, o.m. en vooral van de sofisten.

Zo kwamen de andersdenkenden aan het woord. Democratisch. Dit is: andere steekproeven - want andere standpunten (EO 87, 92) - kwamen bloot ('a.letheia', 'apocalupsis', waarheid).

Samengevat: dialogische inductie. Dat is de kern van Socrates 'dialectiek'. Dat weerspiegelen al de dialogen van Platon.

Applic. mod... "Zo merkt Socrates op dat wij eerst dan iemand "een goed renner, een goed worstelaar, een goed zanger" noemen, indien deze naar eigen believen ook niet goed kan rennen, wortelen, zingen. Niet indien hij tegen wil en dank faalt". (E. De Strycker, *Bekn. gesch.*, 74).

Uit die steekproeven besluit Socrates dat kundigheid beide mogelijkheden omvat: kunnen presteren, kunnen wetens en willens falen. Dat is dan "de gemeenschappelijke eigenschap" (der verzameling 'kundigen').

Steekproef 14.-- Types van inductieve methode. (92/115)

Staan wij nu stil, bij een veelheid van inducties.

1.-- De summatieve, 'formele' of 'aristotelische'.

Wat men van ieder lid van een verzameling of van ieder onderdeel van een systeem heeft vastgesteld afzonderlijk genomen, dat vat men samen door het te beweren van alle leden of onderdelen gezamenlijk.-- De veralgemening en/ of veralgelijking komt hier neer op samenvatting. Cfr EO 81 (Diëretische en / of synoptische methode).

Appl. model.

In zijn Analutika (= logica) zegt Aristoteles: "De mens, het paard, de muilezel - elke soort afzonderlijk genomen - leven lang. Welnu (in een toenmalige duiding) zij zijn de (enige) dieren zonder gal. Dus alle galvrije dieren gezamenlijk genomen leven lang". - De tekst van Aristoteles hebben wij aangevuld met "elk afzonderlijk genomen" en "alle gezamenlijk genomen" om te verduidelijken wat hij eigenlijk bedoelde.

Opm.-- 'Summatief' geeft perfect weer, want 'summa', som, is elk afzonderlijk gezamenlijk genomen. 'Formeel' is maar een ongelukte verwoording, want 'formeel' betekent hier 'samenvattend', 'Aristotelisch' is een louter toevallige betiteling, natuurlijk.

Een strengere formule.

Men denke aan een leerkracht die, na elk huiswerk afzonderlijk te hebben nagezien, ze nog eens telt: alle gezamenlijk! Het aantal is de som van alle afzonderlijk. Dit wordt weergegeven - 'afgebeeld' - in een getal.

I.M. Bochenski, O.P. *Wijzgerige methoden in de moderne wetenschap*, Utr./Antw., 1961, 146.

Hij heet de summatieve inductie "volledige inductie" (weer een andere titel).-- "Zijn $x_1, x_2, x_3, \dots, x_n$ elementen van een klasse a en al haar elementen - buiten deze zijn er dus geen - en komt F (opm.: een of andere kentrek of eigenschap die getoetst werd) aan $x_1, x_2, x_3, \dots, x_n$ toe, dan komt f aan alle elementen gezamenlijk van a toe".

Opm.-- Men vergete niet dat de summatieve of samenvattende inductie de wezenskern van alle inductietypes uitmaakt. Waardoor? Doordat een veralgemening of veralgelijking stevast zo'n summatieve inductie vooropstelt.

Zo b.v.: ik stel vast dat twee keren een exemplaar van water kookt op 100°C .. Ik vat dit samen en zeg een hypothese uit: alle mogelijke water zal wel ook op 100°C koken. Zonder die summering van de twee exemplaren,- twee keren een exemplaar 'water' - kan men onmogelijk veralgemenen,-- tot alle (mogelijke).

2. -- Amplificatieve, kennisuitbreidende inductie (99).

De summatieve inductie redeneert: van alle afzonderlijk naar alle gezamenlijk.-- De amplificatieve redeneert: van minstens een naar alle (mogelijke).

M.a.w.: de summatieve inductie vat de getoetste exemplaren samen. De amplificatieve inductie breidt uit - 'extrapoleert' zegt men ook - tot de toetsbare, maar nog niet getoetste exemplaren. Dus : op het verlengde van de summatieve resultaten.

2.A.-- Verzamelingsleerstellig.

Men kan ook zeggen; 'metaforisch'.

VZ 1: Deze boon/ deze bonen komt/ komen uit deze zak.

VZ 2: Welnu, deze boon/ deze bonen/ zijn wit.

NZ: Dus alle bonen in deze zak zijn wit.

Van de witheid van één of sommige naar alle (mogelijke).

2.B. -- Systeemleerstellig.

Men kan ook zeggen: 'metonymisch'.

VZ 1. Dit is een onderdeel van een boon.

VZ 2 : Welnu, dit éne onderdeel is wit.

NZ: Dus de gehele boon is wit.

Van de witheid van een onderdeel naar de witheid van alle onderdelen of het geheel. Dit onderscheid steunt, in het geval van het platonische denken, op de tweeledigheid die men bij Platon aantreft, nl. alle en geheel. Wat de middeleeuwse scholastici vertalen door "totum logicum" (verzameling) en "totum physicum" (systeem).

Een paradigma.

Nemen wij een schoolvoorbeeldje.-- De schooljuffrouw is met de kinderen op wandeling in het woud: "aanschouwelijk onderricht". Plots komt een meisje aandraven met een mooi gestreepte pluim.

Inductieve, veralgehende redenering.

1.-- Onmiddellijk duidelijk is: die pluim is een onderdeel van de gehele vogel (het systeem).

2.-- Tot daar de summatieve inductie.-- Van die enkele pluim redeneert men nu naar de totale vogel: een kind, kennertje van sommige vogels, zegt dat die pluim "met die mooie streepjes" een pluim is van een ekster.

Dat is de amplificatieve of kennis- of informatie - uitbreidende inductie. -- Dit is natuurlijk een gissing of hypothese. Verder onderzoek kan bevestigen of ontkennen, 'uitsluitel' geven. Wat betekent dat de amplificatieve inductie een restrictieve, voorbehoudinhoudende redenering is. De afleiding is niet volstrekt noodzakelijk (ED 37: mogelijk).

3A. -- De baconiaanse of oorzakelijke (causale) inductie. (100).

Francis Bacon of Verulam (1561/1626), bekend om zijn ‘*Novum organum scientiarum*’, (1620), stuurde aan op een meer experimentele aanpak in de vakwetenschappen en in de filosofie. ‘Wetenschap’ ziet hij als de beheersing - vrij van iedere ethische of religieuze ‘waarde’ - van de natuur door de (moderne) mens. Door experiment en redenering - de twee zoals bij Anaxagoras van Klazomenai (EO 93) ineen - “foltert men de natuur” zo dat zij haar geheimen prijsgeeft. -- Dat is de achtergrond van zijn type van amplificatieve inductie.

Oorzakelijkheid

Men kent het schema der verhaalkunde “voorteken/ vervolg (VT/VV).-- De causale binding tussen twee fenomenen is daarvan een toepassing. Met name: het voorteken is de oorzaak; het vervolg is het uitwerksel of gevolg.

Bacon’ s redenering: indien oorzaak, dan gevolg (VZ 1); welnu, gevolg (VZ 2); dus oorzaak (VZ).

Causale inductie.

De oorzakelijke inductie redeneert van één of meer exemplaren van éénzelfde type van oorzakelijkheid naar alle mogelijke exemplaren (de hele verzameling).

Indien alle water kookt op 100° C., dan dit water en dat water (steekproef). Welnu, dit water en dat water kookt op 100°C. (experiment tweemaal). Dus alle water kookt op 100° C..

Dat is de inductieve kern. Nu de oorzakelijke inductie.

Indien voldoende verwarming, dan kookpunt van water. -- Welnu, kookpunt van dit water en dat water.-- Dus voldoende verwarming van dit en dat water als exemplaren van alle water.

Van twee exemplaren van oorzakelijk verband (“omvattende eenheid van twee punctuele eenheden, nl. de oorzaak (verwarming) en het gevolg (kookpunt)) redeneert men naar alle gevallen”.

Dit is simpelweg de toepassing van de anaxagoreïsche of socratische inductie op causale processen.

“Voor alle water geldt dat, indien het voldoende verwarmd wordt, het dan kookt op 100° C.. Welnu, dit water en dat water bereiken, na voldoende verwarming, het kookpunt 100° C.. Dus alle water, indien voldoende verwarmd, kookt op 100°. Dat is dan een tweede formule.

Natuurwetmatigheid.

Wanneer een fenomeen altijd en overal geldt, dan is het wetmatig.-- Het is duidelijk dat een degelijke inductie tot wetmatigheid leidt. Van sommige gevallen redeneert men naar alle.

3B. De operationele (operationele) of gebruiksideuctie, (101/102).

Hier kan men meer dan één type onderscheiden.

(A) de opvoedkundige inductie.

Het begint met het tonen van b.v. een pen. Waaraan een term - hier het woord 'pen' - geassocieerd wordt. Het gaat door met het (leren) gebruiken - omgaan met, van dat waarvan men een juist begrip, een praktisch begrip dan, op de eerste plaats wil inprenten. Wanneer een kind enkele malen - minstens één keer - geschreven heeft met een pen, dan besluit het daaruit - uit het gebruik, uit de omgang met - dat - voortaan - telkens weer de pen bruikbaar zal zijn. En, meteen, heeft het een praktisch of omgangsbegrip.

De redenering.

Uit minstens één keer omgaan met een voorwerp waarvan het een (praktische) kennis dient te verwerven, besluit het kind tot alle (mogelijke) volgende keren van omgang ermee.

Summatieve inductie: het aantal keren dat het kind ermee omging.

Amplificatieve inductie: het aantal keren dat het - op het verlengde van de summatieve inductie - ermee zal omgaan.

Eg.rule.

Wij bevinden ons in het 'geprogrammeerd' onderwijs.-- Uit één of meer voorbeelden - applicatieve modellen - besluit een lerende tot een algemene regel - regulatief model.

Terloops: 'eg' komt van het middeleeuwse "exempli gratia" (= bij voorbeeld), verkort tot 'eg'; 'rule' is het angelsaksisch voor 'regel'.

Opm.-- Wat men "deductieve methode" heet, in hetzelfde geprogrammeerd onderwijs, is: eerst de algemene regel; dan de voorbeelden. Wat dan 'rul.eg' heet.

(B) de operationele inductie.

'Operatio', lat., is 'bewerking'. -- Uit het feitelijke aanwenden - minstens één keer - van een wetenschappelijk begrip besluit men tot "het operationeel of bruikbaar karakter" ervan, -- in alle (mogelijke) verdere gevallen.

Voor de natuurwetenschappen was een P.W. Bridgman (*The Logic of Modern Physics* (1927-1; 1960-2)); stichter van het fysicalistisch operationalisme) baanbrekend. In pragmatistische traditie vond hij dat theoretische begrippen met hun gebruik(swaarde) samenvallen: uit het herhaalbaar praktisch gebruik van een begrip besluit men tot het paradigmatische karakter ervan: men beschikt over een paradigma (Th. Kuhn). En wel van operationele of gebruiksaard.

In de menswetenschappen werd - voor de psychologie - deze inductie ingevoerd door een Stevens (1935), een Tolman (1936); -- voor de sociologie - door een Lundberg (1953), en Zette (1954).

Men heeft vanuit andere perspectieven (fenomenologie b.v.) deze methode bekritiseerd. Want zij veronderstelt een minimaal aantal 'factoren' of 'parameters! Hoe vindt de operationalist(e) deze parameters? Blijkbaar zoals ieder ander mens: eerst en vooral door een intuïtief vatten; waarna het operatieve aanwenden mogelijk wordt.

Appl. mod.,-- Gij wilt een enquête maken bij de ouders van uw kinderen over hun bereidwilligheid om met u als leerkracht mee te werken.

Hoe gaat gij het begrip "breidwilligheid om mee te werken" definiëren? Eerst door een vage intuïtie. Zoals iedereen. Waaraan kan men zien dat iemand "breidwilligheid tot medewerken" vertoont? Door de beweringen? Ja, voor zover deze oprecht zijn: niet iedereen die 'zegt' dat hij meewil, 'is' daardoor al bereidwillig!

Waaraan gaat men de oprechtheid kennen? De criteria - kenmiddelen - moeten daarbij vastgelegd worden. Zo b.v. "Ik erken bereidwilligheid aan het feit dat ouders minstens één keer die bereidheid getoond hebben metterdaad". Zo'n 'daad' is één parameter. Zonder die 'daad' hangt uw begrip 'meewillen' in de lucht.

Daarop gewezen te hebben is de grote verdienste van de operation(al)isten. 'Intuïties' zijn hoogstens 'hypothesen' of - platonisch - 'lemmata', voorlopig aangenomen begrippen. Tot wanneer zij operationeel gedefinieerd worden!

Opm.-- Men herleze nu EO 76/80 (Platonische theoria) : de grondslagenanalyse en de gevolgtrekkingenanalyse bevatten iets operationeels. Dat blijkt overigens uit EO 79 (De pragmatische maxime), waar het belang van een handeling, een experiment, waarin het object van onderzoek betrokken wordt, zeer duidelijk blijkt. "Aan zijn vruchten kent men de boom" zei Jezus.

Terloops: A. Gödeckemeyer, *Platon*, München, 1922, 111, benadrukt Platon' s redenering vanuit de gevolgen: op zich is gewetensvol leven "van hogere intuïtieve waarde"; maar de uitwendige gevolgen van gewetensvol gedrag, individueel en sociaal, bevestigen tast- en voelbaar 'operationeel' "die hogere intuïtief aangevoelde waarde". Hoe rein theoretisch ingesteld Platon ook was, de tastbare parameters waren een integrerend onderdeel van zijn denken.

De structurele inductie. (103/107).

Het structuralisme - dat overigens vele vormen vertoont - is o.m. gekenmerkt door de voorrang van zo wiskundig mogelijk gedefinieerde begrippen, die als een licht het empirisch onderzoek voorlichten. Om reden van de hoge inductieve waarde ervan staan wij bij een applicatief model stil.

Bibl. st.: Cl. Lévi-Strauss, *Le totémisme aujourd' hui*, Paris, 1969.

De term 'totémisme'. -- Men weet dat de term 'totémisme' - door godsdienstwetenschappers -etnologen - n.a.v. een term der ojobwa-taal, een taal ten noorden van de Noord-Amerikaanse Grote meren, ingevoerd werd.

De uitdrukking 'ototeman' betekent, bij benadering, "Hij behoort tot mijn (bloed)verwantschap". Zij is ontleedbaar in: 'o' (derde persoon), -- 't' (tussengevoegde medeklinker om de klinkers uiteen te houden),-- 'ote' (verwantschap) tussen ik en een neef of nicht,-- 'm' (bezittelijk),-- 'an' met 'o' (begin) derde persoon aanduidend).

Zo drukte men het clanverband uit. "Makwa nindotem" betekent "De beer is mijn clan". De ojobwa zeggen b.v.: "Pindikén-nindotem" ("Kom binnen, clanbroeder"). Zij dragen veel diernamen.

Besluit.-- Centraal is een betrekking, nl. tussen a. een ojobwa en b. een dier, dat zijn totemdier is.

De structurele inductie.

Voorop: zij is zeker operatief. Uit minstens een bevestiging (getoetst geval) besluit men tot de wetenschappelijk-operatieve waarde voor alle (mogelijke) verdere gevallen van een vooropgestelde term of begrip.

Maar er is dit.

Empirisch onderzoek is blind, in zekere mate, indien men geen onderzoeksschema van begrippenkoppels (betrekkingen) bezit die voorlichtend werken.-- Levi-Strauss doet dit als volgt voor al wat 'totémisme' zou kunnen heten.

natuur	categorie	categorie	enkeling	enkeling
cultuur	groep	persoon	persoon	groep

In de 'natuur' situeert hij voorwerp, plant, dier dat 'totem' is', in de 'cultuur' de mensen die totemisme aankleven (individueel of groepsmatig).

Men ziet het: zodoende beschikt hij over een 'rooster' van apriorische begrippenparen. Aan de hand daarvan zal hij dan de empirische feiten, als bevestigingen of ontkenningen, onderzoeken en indelen. M.a.w.: het combineren - voorop - van elementen is typisch.

Noteren wij dat de verzamelingsleer de combineringen beheerst: natuurgroep (= categorie) / natuurenkeling en cultuurgroep/ persoon.

Volgens Lévi-Strauss past het Australisch totemisme (sociaal, seksueel) in “categorie/ groep”; het individueel totemisme van Noord-Amerikaanse indianen, waarbinnen de persoon een stel planten of dieren als totem huldigt, in “categorie/ persoon”; op b.v. Mota (Banks-eilanden) is het kind dat geboren wordt, een ‘belichaming’ van een plant of een dier, - gegeten of aangetroffen op het ogenblik dat de moeder zich van haar zwangerschap bewust wordt “enkeling/ persoon”; in Polynesië en Afrika worden sommige dieren - krokodillen, leeuwen, panters e.a. - door de groep vereerd en beschermd: “enkeling/ groep”.

Opm.-- Sommige structuralisten lopen hoog op met deze indeling. Maar, - eerlijk gezegd - wat weet men daarmee inzake het volle fenomeen ‘totemisme’?

Om te beginnen: slechts de twee eerste betrekkingen - categorie/ groep en categorie/ persoon.- heet men gewoonlijk ‘totemisme’. Betrekking drie - enkeling/ persoon - heet men “aanloop tot totemisme” en betrekking vier - enkeling/ groep - heet men “getuigerest van totemisme”.

Daarom verwijzen wij, kort, naar een verslag omtrent het ‘nahualisme’ (‘nagualisme’). Dat ons empirisch materiaallevt, - concreet, levend. Doorleefd. Meer dan de karkas der betrekking “enkeling (nahual) / persoon”!

Bibl. st.: I. Bertrand, *La sorcellerie*, Paris, Bloud, 1905-5, 16ss. (Nagualisme).

Indertijd, ja, eeuwen geleden al, want het gebruik is voorchristelijk, bestond het nahualisme. Doordat de sociale structuur van zo’n ‘totemismen’ soms zeer ‘esoterisch’ (voor het grote publiek ontoegankelijk) was, is het soms een tasten naar de juiste informatie.

Toch maar volgend ‘verhaal’ (o.c. 17s.; ontleend aan een vroeger werk: M. Gougenot-des-Mousseaux, *Les hauts faits de la magie*).

Padre Diego - wij zijn in Mexico - was een zeer karaktervol mens. Op zekere dag moest hij, om reden van een zwaar misdrijf, een indiaan een straf toedienen.

Gevolg: de indiaan wou zich wreken,-- op de manier van een nahual-sekte.-- Hij vat post op de rand van een rivier waar de missionaris moest doorheen waden, te paard, om een stervende te bezoeken. Het rijdier was pas de rivier in: het stond ineens stil. P. Diego, ziende wat er aan het gebeuren was, keek naar beneden en ontdekte een kaaiman die trachtte het rijdier in het water te rukken.

Daarop bewoog hij krachtig de teugels - Gods hulp inroepend - : het paard stormde met zo' n ruk vooruit dat het de kaaiman uit de rivier meesleepte. De achterwaartse trappen van het paard en een hagel van slagen, toegebracht op de kop van de kaaiman,- met een met ijzer beslagen stok, dwongen het waterdier los te laten.

De kaaiman lag verdoofd op de oever. Hij zette zijn weg voort. Hij werkte het bezoek aan de zieke af. En kijk: een bode kwam daar aan met het nieuws dat de indiaan - die hij enkele dagen voordien had gestraft - gestorven was. De ongelukkige kerel was bezweken aan de achterwaartse hoefslagen van Diego's rijdier.

Padre Diego haastte zich om zo' n verhaal te toetsen: de kaaiman lag levenloos op de oever en de indiaan vertoonde juist dezelfde sporen van de hoefslagen waaraan de kaaiman, zijn nahual, gestorven was. Tot daar, herleid tot het wezenlijke, het verhaal.

De inductieve draagwijdte ligt niet zozeer in het verslag - want het is geen ingebeeld verhaaltje - op zich als wel in het feit dat dergelijke verhalen de hele planeet rond verneembaar zijn. Althans voor wie niet met de rationalistische vooroordelen te werk gaat.

Wij zullen dit nog nader bekijken verder: wanneer feiten, onafhankelijk van elkander, zich herhalen - hoe bizar zij ook zijn,-- wanneer zij, daarbij, nog 'convergeren' (d.i. in juist dezelfde richting wijzen), dan staan wij voor wat men noemt: "de convergentie-inductie".

Een structuur.

De structuur - omvattende eenheid - is de volgende:

a. Een mens - kind, -- man/ vrouw - verbeeldt zich één te worden met een 'totem' - een paal, een plant, een dier;-- een groep voorwerpen, een groep planten, een groep dieren (herinneren wij ons de zeer degelijke lijst van plaatsverwisselingen ('permutaties') van Levi-Strauss) - .

b. Het dier, - iets in het dier (zijn ziel, zijn geest?), reageert daarop met een tegemoetkomende éénwording. Resultaat: twee wezens, met hun lotgevallen, worden één 'occult' (= onzichtbaar) wezen. Zo'n structuur is de kern van het nahualisme.

Verder resultaat: 'levensgelijkloop'. Dit is het feit dat welbepaalde lotgevallen, van levensbelang, gemeenschappelijk worden vanaf de eenwordingsritus.- De 'weerslag' (Frans: *répercussion*) van het getroffen dier (dodelijk getroffen) naar de nahual-vereerder is daarvan één der merkwaardigste symptomen.

Nahualisme en bijbelgeloof.

Etnologie, ja, Maar godsdienstwetenschap ook.-- I. Bertrand, o.c., 16.-- De nahual is - onder meer - de entiteit ('génie', (gr.: daimon; lat.: genius, waarin nog de wortel 'gign-ere', verwekken, steekt) die de baring van een kind beheerst. Hij toont zich daarbij in de gedaante van een voorwerp, plant, -- hier: dier (= totem).

Wat doen de aanhangers van het geheime genootschap, wanneer onder de druk van de christelijke bezetter, ouders hun kind laten dopen?

a. De ouders worden verzocht de H. Drie-eenheid Christus en Maria, alsook de heiligen te vervloeken.

bl. Een ritus gaat aan het doopsel vooraf: de magiër(in) trekt bloed uit tong of oor van de baby en biedt het, als éénwordingsmiddel, aan de nahual aan. Meer nog: eens volwassene behoort het kind door een andere ritus waar te maken wat men in zijn plaats vooraf nam. Op een eenzame plek wordt aan de nahual een offer gebracht, waarbij deze zich toont ('theofanie' of 'hiërofanie') aan de ingewijde als het totemvoorwerp, als de totemplant, vooral als het totemdier (leeuw, tijger, kaaiman, krokodil, slang).

b2. Voor het doopsel en na het doopsel dus het ritueel.-- Maar zo vlug mogelijk na het doopsel wast de magiër(in) de lichaamsdelen (inzonderheid het hoofd) van de pas gedoopte af,-- daar waar het doopwater en de wijoliën het hebben aangeraakt.

Zo wordt dus, via rituelen, de levensgelijkloop gevestigd.-- Waarbij niet mag vergeten worden dat de betrokkenen door de wijman of wijvrouw aan een 'catechese' worden onderworpen. Met als hoofdinhoud: "De nahual heeft u het leven geschonken. Hij zal u voortaan beschermen. Voorwaarde: gij draagt voortaan zijn naam en gedraagt u als een ware vereerder / vereester van uw nahual".

Opm.-- In onze streken van West-Europa bestond vroeger het gebruik dat de ouders onmiddellijk na het doopsel een herberg binnentrokken en zo vlug mogelijk de baby een beetje jenever gaven en zelf, natuurlijk ook een goeie borrel dronken. Dit gebruik is minder onschuldig dan men denkt: het was zoals in Mexico bedoeld als middel om (de ongewenste invloed van) het christendom "weg te spoelen" -- om een goeie heiden te blijven!

Men kan, met o.m. sommige rationalistisch denkenden, zo' n gebruik van jenever na het kerkelijke doopsel (wij zeggen wel: 'kerkelijk', want de zuiver trinitaire werking van het sacrament staat buiten bereik van de heidense magie) als 'folklore' bestempelen. Waarin dan de schakering gelegd wordt van "onschuldig- betekenisloos". Zoiets is in beginsel mogelijk. Maar, wie goed sommige folkloregebruiken onderzoekt ontdekt dat meermaals een - soms oeroud - helder en klaar weten omtrent verborgen - 'occulte' - processen schuilgaat. Het gaat dan over een 'occult' weten dat ondergedoken voortleeft als "loutere traditie".

Besluit.-- Een Levi-Strauss induceert zoals alle andere wetenschappers, natuurlijk. Maar door de invoering van een - formaliserende - permutatietafel ordent hij, o.g.v. vergelijkende methode, de empirische gegevens,-- vaak a.h.w. vooraf. Toch zijn het de directe, onbewerkte verslagen die de voedingsbodem van het eigenlijke inzicht - b.v. in totemistische praxis - verschaffen en is het 'formaliseren' een soort karkas waarin de gegevens ondergebracht worden.

5.-- De gelijkenis- of analogische inductie.

Bibl. st.: Ch. Lahr, S.J, *Logique*, Paris, 1933-27, 608/611 (L' analogie).-- Let op: 'analogie' is niet simpelweg 'gelijkenis' (zoals een niet-nauwkeurig taalgebruik wel eens vooropstelt) maar wel "gelijkenis-en-verschil".

A. De rein inductieve analogische redenering. (107/109).

Een veelheid van gegevens, bekeken volgens de vergelijkende methode, verraadt op zeker ogenblik één of meer gemeenschappelijke eigenschappen. De analogische inductie vat ze samen onder één of meer termen voor die eigenschappen. -- In die zin is de analogische inductie zeer dicht bij de summatieve inductie.

Een reeks voorbeelden.

1.-- Middel-doelbetrekking (o.m.: orgaan-functiebetrekking).

Iemand gaat dieper in op de fossiele ledematen van een verdwenen biologische soort. Dat is het origineel. Plots wordt hem iets duidelijk: de vin van onze gekende vissen of de vleugel van onze vogels, thuis in water of lucht, gelijken daarop. Dat zijn de modellen.

Orgaan/ milieu - betrekking bij modellen en origineel lijken gelijk.

Hypothese: de verdwenen soort, net als onze vissen of vogels, leefde in het water of in de lucht. Ziet men de gemeenschappelijk eigenschap opdagen?

Opm.-- Geoffroy Saint-Hilaire (1772/1844; o.m. stichter van de embryologie) als eerste wees op de gelijkenis (= gemeenschappelijke eigenschap) inzake functie of rol van de arm van de mens, het been van de viervoeter, de vleugel van de vogel, de vin van de vis.

Dit werd de vooropstelling van Georges Cuvier (1769/1832): hij stichtte de vergelijkende anatomie.-- Let erop: arm/ rol = been/ rol = vleugel/ rol = vin / rol.

2.-- Oorzaak-gevolgbetrekking.

Zie hoger E.O. 100 (Causale ind.).-- J.Priestley (1733/1804; scheikundige) zag de gelijkenis (gemeenschappelijke eigenschap) tussen wat roest uitwerkt (wegteren) en wat andere vormen van ‘verbranding’ uitwerken: verbranding/ wegteren = roest/ wegteren. Veralgemeening: al wat oxidatie is, is slechts een trage vorm van verbranding.

Tweede geval.-- B. Franklin (1706/1790) zag tussen de uitwerkselen van een elektrische vonk (model) en die van de bliksem een gelijkenis (= gemeenschappelijke eigenschap). Hij veralgemeende: vonk/ effect = bliksem/ effect. Vooropstelling indien de bliksem, net als de vonk beneden, ook elektrisch fenomeen is, dan wordt de gelijkenis begrijpelijk.

3.-- Wezensaard/ wetmatigheid.

Licht, warmte, geluid vertonen als gemeenschappelijke eigenschap of gelijkenis: trilling. Zij zijn samenvatbaar - induceerbaar - als drie types van trilling.-- Wat meteen behelst dat zij door één en dezelfde wetmatigheid, alle trillingen eigen, beheerst worden.

Besluit.-- Uit vastgestelde gelijkenis(sen) besluit men, samenvattend, tot éénzelfde algemeen begrip dat die gelijkenis als gemeenschappelijke eigenschap vastlegt. Wat zuiver socratisch is: o.g.v. inductie beoogde hij algemene begrippen (die stevast gemeenschappelijke eigenschappen zijn) uit te werken. Zij vatten een veelheid samen.

4.-- De socratische a-fortiori-inductie.

Bibl. st.: E. De Strycker, *Beknopte gesch.*, 74v. (Argumentum a minore ad maius). Socrates hanteerde vaak de inductie van het type “indien reeds, dan des te meer”. –

Appl. model.

a. Het argumentum minus.

Reeds inzake landbouw, zeevaart, gezondheid verlaten wij ons op deskundigen.

b. Het argumentum maius.-

Hoeveel te meer zullen wij de opvoeding van onze kinderen en de regering van de staat, aan deskundigen toevertrouwen!

Vooropstellingen:

a. gelijkenis: “Wat belangrijk is, vertrouwt men aan deskundigen toe”.

b. verschil (gradatie) binnen de gelijkenis: “Wat belangrijker is vertrouwt men des te meer toe aan deskundigen”. De comparatief versterkt de gelijkenis a.h.w.

Men ziet de veralgemening of algemene eigenschap: “indien belangrijk, dan deskundigen”.

B. De hypothetische analogische redenering.

Lahr: “Deze soort analogische inductie besluit

a. vanuit minstens één vastgestelde gelijkenis (gemeenschappelijke eigenschap) tussen model en origineel

b. tot de mogelijks vaststelbare verdere gelijkenis.

Appl. model.

Mercurius, Venus, Aarde Mars enz. zijn planeten rond de zon: omloop rond de zon, -ronde vorm, aswenteling, dampkring zijn gemeenschappelijke eigenschappen die vastgestelde zijn.

Kan men, o.g.v. die vastgestelde gelijkenissen, uitgaande van het feit dat de Aarde een dampkring heeft en daardoor bewoond is, besluiten tot het mogelijke feit dat nog andere planeten bewoond zijn?

Hier is een hypothese aan het werk,-- weliswaar gesteund op analogische (samenvattende) inductie, maar verder gaande dan wat zeker is. Het is een amplificatieve inductie en is dus waar onder voorbehoud (restrictief) van verder onderzoek, dat ofwel bevestigt (‘verifieert’ zegt K. Popper) ofwel ontkent, weerlegt (‘falsificeert’ zegt K. Popper).

Besluit.-- Steeds de vergelijkende methode! Maar nu worstelend met de vraag: “Tot hoever gaat de gelijkenis en waar begint het verschil?”. Hier is dus amplificatie of kennisuitbreiding aan het werk. Meer dan pure samenvatting.

6.-- De cumulatieve of convergentie-inductie. (109/113).

Aan de vele vormen van induceren kent men de vruchtbaarheid van Socrates’ vondst inzake veralgemening.

Bibl. st.: H. Pinard de la Boullaye, S.J., *L’ étude comparée des religions*, II (*Les méthodes*), Paris, 1929-3, 509/554 (*La démonstration par convergence d’ indices probables*).

Noteren wij dat steller de cumulatieve methode toepast op singuliere fenomenen: een vlucht der ganzen uit het noorden in 1929; een vulkaanuitbarsting in de late oudheid;-- een misdaad die nog steeds niet opgehelderd is;-- de onbekende auteur van een boek. Algemene of particuliere fenomenen zijn frequent. Singuliere fenomenen zijn uniek, enig, eenmalig.-- De inductie inzake dergelijke fenomenen vertoont dan ook een gans eigen structuur. Daarom staan wij stil bij de cumulatieve of ophopende inductie die steunt op onzekere maar minimaal waarschijnlijke (EO 38) gegevens.

A.-- Idiografie of individuologie. (110/112).

De werkelijkheid - het zijn(de) - is niet enkel verzameling of systeem: zij is ook - en zelfs eerst en vooral - enkeling. De ontologie (en de logica in haar toepassingen vooral) van het eenmalige (unieke, individuele, verenkelde) komt hier, o.m. als object van cumulatieve inductie, aan haar trekken.

Bibl. st.:

- I.M, Bochenski O.P., *Wijsgerige denkmethoden*, 162/171 (Historische methode);
- C.G. Hempel, *The Function of General Laws in History*, in: *Journal of Philosophy* 39 (1942): 35/48;
- G. Nuchelmans, *Overzicht van de analytische wijsbegeerte*, Utr./Antw., 241.

Opm.-- Gewoonlijk staat men stil bij de geschiedwetenschappen, wanneer men het over het singuliere - het zij louter individueel hetzij collectief (b.v. één enkel volk) - heeft.

Maar men vergete niet dat b.v. ook de aardrijkskundige wetenschappen allereerst singuliere werkelijkheden behelzen: er is maar juist één enkel Antwerpen b.v.. Zoals er maar juist één Stalin en juist één Hitler is.

Algemene begrippen of zelfs particuliere begrippen volstaan niet om de totale - de enige die werkelijk bestaat - werkelijkheid der geschiedenis of van het natuur- of cultuurlandschap weer te geven: enkel singuliere, individuele begrippen (EO 08; 45) volstaan.

Modeltheoretisch: voor een uniek origineel (als onderwerp) volstaat een algemeen of een particulier begrip (als model) niet.

Het uitzonderlijke of het zeldzame.

Al wat uitzonderlijk of zeldzaam is, is daardoor nog niet uniek, want er kunnen meerdere exemplaren van bestaan.-- Men houde daar terdege rekening mee.

Er is singulier en singulier.

Neem inzake speelgoed een stel beertjes. Elk afzonderlijk is juist één singulier exemplaar van 'beertje'. Doch, vooral indien zij mechanisch gemaakt zijn, zijn zij gewoonlijk dermate op elkander gelijkend dat zij niet onderscheidbaar zijn en dus onderling verwisselbaar of 'eender'. Verwissel ze onopgemerkt, en een kind zal het niet eens merken. Napoleon en Hitler, -- Antwerpen, - zij zijn singulier maar daarenboven niet eender, want scheidbaar. Zij zijn radicaal individueel en niet eender individueel.

De 'singletons' in de gewone, louter wiskundige verzamelings- of systeemleer zijn gewoonlijk louter eendere singletons. De singuliere werkelijkheden in geschiedwetenschap of aardrijkskunde zijn radicaal enig.

Het systeem van het singulier-concrete.

a. Al wat enig is, is onderscheidbaar (discrimineerbaar) van de rest van al wat is (de totaliteit van het zijn(de)),-- ja, het is er tot op zekere hoogte (let op de restrictie of het voorbehoud) van gescheiden. Een stad als Antwerpen of een historische figuur als Hitler zijn radicaal singulier.

b. Al wat enig is, is ‘concreet’, d.i. ‘con.cretum’, vergroeid met. Met wat? Met dezelfde rest van het heelal - met de rest van al wat is - waarvan het onderscheidbaar en in zekere mate gescheiden is. Dat paradox omvat het feit dat het met diezelfde rest vergroeid – concreet - is.

Besluit.-- Om het singuliere, het radicaal singuliere o.m., te kunnen weergeven moet men dus vooropstellen wat? De complementering of tweedeling die omvat

a. het singuliere en de rest,

b. zo dat zij én onderscheidbaar, ja, gescheiden en toch ook ‘concreet’; ineen bestaande, zijn.

Eigennaamkunde.

Men kent de geslachtsnaam - mens - en de soortnaam - negerin - . Maar er is ook de eigennaam - Whoopy Goldberg - Zodat idiografie of individuologie kan vertaald worden door ‘eigennaamkunde’.

Definitie van het singuliere.

Een goede definitie omvat alle exemplaren of het systeem met al zijn delen en enkel dat.-- De antieke spreuk zegt: “individuum ineffabile”, Al wat enig is, is onuitzeggbaar. Onder verstaan: met louter algemene of particuliere begrippen.

De grote traditie heeft de neiging iedere echte wetenschap inzake het singuliere als singuliere als ondoenlijk af te doen. Lahr, Logique, 537: “Non datur de individuo scientia” (Er is geen wetenschap omtrent het individuele).

Definitie van het singuliere.

De romantiek (1790+) heeft daarin het mes gezet: zij onderscheidt duidelijk als evenwaardig ‘eenmalige’ begrippen van algemene of particuliere.

Doch reeds Aristoteles gaf, inzake werkelijkheidsgraad, de voorkeur aan het singuliere.-- Maar o.m. de School van Coïmbra gaf een nauwkeurige formule.

Bibl. st.: O. Willmann *Gesch. d. Idealismus III (Der Idealismus der Neuzeit)*, Braunschweig, 1907-2, 112/115.

De conimbricenses staan bekend om een werk: *In universam dialecticam aristotelis* (1605).-- Daarin treffen wij een zeer merkwaardige methode aan om al wat singulier is, te definiëren.

Wat is een unicum'?

“Id cuius omnes simul proprietates alteri convenire non possunt”. Letterlijk: Al wat zo is dat zijn eigenschappen en wel al zijn eigenschappen gezamenlijk - omnes simul - niet van iets anders kunnen uitgezegd worden. M.a.w.: de onderscheidbaarheid!

Systeem.

Let erop: alle kentrekken maar zo dat zij ‘simul’, ineens, als één pakket,-- d.i. als eenzelfde samenhangend geheel of systeem genomen worden. Alle: verzameling. Gezamenlijk: systeem.

Het tweeregelig versje.

“Forma (opm.: wezensvorm),-- figura (configuratie, ‘Gestalt’, materieel uitzicht), locus (plaats), stirps (afkomst), nomen (naam liefst: eigennaam), patria (vaderland, woongebied, geboortestreek), tempus (tijd(stip)) unum (het eenmalige) perpetua reddere lege solent (geven steevast het unieke weer).

Opsomming of ophoping.

Eigenlijk is dit een ophopende of cumulatieve opsomming,-- op inductieve, d.i. steekproeven nemende, basis. Behalve de eigennaam, die op zich voor met die eigennaam en zijn dagdagelijks gebruik onbekenden niets zegt, zijn al de kentrekken - notae, kentrekken die de inhoud van een begrip uitmaken - op zich, d.i. afzonderlijk onvoldoende. Pas de ophoping ervan tot een systeem reikt toe om echt te definiëren, d.i. het te definiërende en enkel het te definiërende te omschrijven.

Er moet voor geografische dingen, unieke dan, ook zo'n formule mogelijk zijn.

Appl. mod..

A. Forma, algemene wezensvorm: vrouw.

B.1. Figuur: uitzicht zeer mooi.

B.2. Eigennaam: Roxana.

B.3. Afkom: dochter van Oxuartes, satraap (gouverneur) van de basileus, de vorst van Perzië.

B.4. Land: Baktrianè (een gebied binnen het toenmalige Perzie (= + /- Turkestan/ Iran/ Afghanistan).

B.5. Plaats: Midden-Azië.

B.6. Tijd(stip): -327 (huwelijk van Roxana met Alexander III de Grote (-356/-323; stichter van een Macedonisch-oosters rijk); -319 (vertrek naar Epeiros (lat.: Epirus) tot bij Alexander's moeder, Olumpias); -310 (na gevangenzetting door koning Kassandros van Macedonië door dezelfde vermoord).

Ziedaar het abstracte en algemene schema,-- ingevuld. Zo ‘definieert’ men de oosterse prinses Roxana, één der vele vrouwen van Alexander die door die vele huwelijken een multicultuur - Grieks en Oosters ineen - wilde de weg banen.

Men ziet dus duidelijk: het is een inductie, d.i. een nemen van steekproeven, maar door ophoping het singuliere definiërend.

B.-- De inductie d.m.v. convergentie.

‘Convergentie’ of ‘samenloop’.

Gesteld: iemand is op reis in een verlaten gebied. Het enige dat hij heeft, is een goede landkaart. Zich steunend op de tekens van de landkaart waagt hij zich van (geduid) teken tot (geduid) teken. Toch heeft hij de indruk dat hij “de juiste weg” treft.

Men ziet het: teken na teken hoopt zich op. Elk afzonderlijk niet doorslaggevend, maar gezamenlijk toch ergens, doorslaggevend (‘ergens’ wil zeggen “enigszins, tastend in de juiste richting”).

Vage aanduidingen.

De antiek-Griekse retoriek heeft het, in haar betoogtheorie, over ‘sèmeion’, onzeker teken (onderscheidbaar van ‘tekmèion’, een zekerheid gevend teken).

Wie met een landkaart, in verlaten gebied, een juiste weg zoekt, is op “onzekere tekens” aangewezen.

De regel luidt:

- a. meer dan één onzeker teken (vage aanwijzing);
- b. elk van die veelheid van tekens is onafhankelijk van de andere.
- c. vooral : zij wijzen - gaandeweg meer en meer - in dezelfde richting, (= convergentie). Zij ‘convergeren! Zich ophopend. Cumulatief..

Theorieën.

In zeer vele gevallen, in het dagdagelijkse leven en ook in de wetenschappelijke arbeid, gaan wij zo te werk: door convergentie inductie.

1. De enen zien daarin de loutere ophoping (een soort summatieve inductie). Indien reeds één onzeker teken geloofwaardigheid vertoont, hoeveel te meer dan meer dan een onzeker teken,-- althans indien het in (één en) dezelfde richting wijst.

Terloops: vergelijk met het argumentum a minore ad maius (EO 108).

2.a. Anderen zien daarin een inductieve toepassing van de waarschijnlijkheidsleer. Dat zal wel maar het louter berekenende speelt in het praktische zoeken niet!

2.b. De grenswaardetheorie wordt door nog anderen voorgestaan: zoals in de wiskunde een geleidelijk stijgende waarde een limiet (grenswaarde) wel benadert maar nooit bereikt, zo ook degene die de cumulatieve inductie beleeft: hij verwerft geleidelijk zekerheid, maar nooit absolute zekerheid. Wij menen dat het beroep op de grenswaardeleer ons wel een metafoor, een model, biedt maar geen echte verklaring.

Schattenjacht.

Een schoolvoorbeeldje van cumulatieve inductie is het zoeken van spelende kinderen naar een verborgen schat. Iedere aanwijzing - indicium (lat.) - brengt ze nader tot het doel.

7.-- De statistische inducties (114)

Bibl. st.: W. Salmon, *Logic*, 55ff. (*Induction by Enumeration. Statistics*).-- Kort gezegd = 100% of 0% is universele inductie; niet 100% en niet 0% is statistische inductie.

Eerste type.

VZ 1.-- Deze bonen komen uit deze zak (particulier).

VZ 2.-- Welnu, deze bonen zijn 63% wit.

NZ.-- Dus de andere bonen (rest, complement) zijn 63 % wit.

Men veralgemeent een steekproef..

Tweede type.

VZ 1.-- Deze bonen komen uit deze zak (particulier).

VZ 2.-- Welnu, deze bonen zijn 63% wit.

NZ.-- Dus de eerstvolgende boon (singulier) is 63 kansen op 100 (63%) wit.

De nazi slaat ofwel op de totale, onderzoekbare rest ofwel op juist één lid uit die rest.-- Dat is statistische inductie. Zij heeft als gezegde noch 100. noch 0%.

Statistiek.

Bibl. st.: I. Adler: *Waarschijnlijkheidsrekening en statistiek*, Utr / Antw. 1966.

De term 'statistiek' komt van de staat, 'status' (lat.), die met een hele bevolking rekening houdt. Vervang 'bevolking' door 'verzameling', en gij komt tot statistiek.

Een ondoorzichtige veelheid (materieel object), bekeken vanuit statistische inductie (formeel object) die samengevat wordt in getallen (telling) en indeling (classificatie).

Summatieve en amplificatieve inductie.

EO 98; 99.-- De uitgevoerde steekproeven worden samengevat in een percentage (summatief gedeelte). Van daaruit besluit men tot de niet onderzochte gevallen (amplificatieve inductie). Van sommige concludeert men naar alle.-- Wat restrictieve redenering is,-- met voorbehoud van verdere toetsingen.

De vooropstellingen.

Alle wetten die de degelijke inductie beheersen, beheersen ook de degelijke statistiek. De basis, het summatief gedeelte, kan onvoldoende zijn om twee soorten redenen: **a.** kwantitatief (men neemt te weinig steekproeven);

b. kwalitatief (men gaat niet lukraak maar selectief te werk (er is geen voldoende 'randomisering')).

Opiniepeilingen.-- De toepassing die het publiek het meest ondergaat, is de enquête. Hoe vaak komen zgn. 'prognoses' (bij verkiezingen b.v.) niet juist uit! De basis! Te weinig steekproeven! Niet-lukrake steekproeven.

Gevolg: de voorspellingen van kaartlegsters verschillen niet zoveel van dergelijke op opiniepeilingen gebaseerde prognoses!

B.-- De gezagsinductie (gezagsargument). (115)

Bibl. st.: W. Salomn, *Logic*, 1963, 63/67 (Argument from authority).

“Argumentum ex auctoritate” zeiden de middeleeuwse scholastici.

Syllogistisch: X is een betrouwbaar gezag wanneer hij het oordeel p uitspreekt. Welnu, X beweert p. Dus p is betrouwbaar.-- Dit is eigenlijk een deductief syllogisme.-
- Waar zit nu de inductie?

Indien a. de grote meerderheid, b. een meerderheid, c. een aantal oordelen p van X (inzake zijn specialiteit of deskundigheidsdomein) waar zijn, dan beschikt X over a. zeer groot gezag, b. groot gezag, c. enig gezag. Welnu, voor zover p behoort tot a. de grote meerderheid, b. de meerderheid, c. een aantal ware uitspraken van X, is p betrouwbaar. Dus is p navenant, in feite, betrouwbaar. En heeft X ‘gezag’.

Men ziet het: formeel is de redenering deductief, maar de restrictie zit in de inductieve basis van de eerste voorzin: slechts een percentage (statistische inductie) van de uitspraken p van X is waar! Niet-alle, slechts sommige uitspraken zijn waar. Sommige andere zijn onwaar.-- Vooral buiten het deskundigheidsdomein dat is de restrictie of voorbehoud.

Appl. model.

Sommige denkers beroepen zich op Albert Einstein (1879/1955; wis- en natuurkundige; Nobelprijs natuurkunde 1921), die, in 1905, de wet van Einstein (betrekking tussen fotonen en elektronen) formuleerde en, in 1905/1911, een kosmologie (heelaltheorie) invoerde die ‘relativiteitstheorie’ heet.

Op microfysisch en macrofysisch terrein gelden (volgens die theorie) gedeeltelijk niet-absolute uitspraken.

Daaruit deduceerden sommigen dat, behalve wis- en natuurkundige fenomenen, ook onze traditionele waardeoordelen, basis van onze westerse cultuur, eveneens niet-absoluut maar ‘relatief’ (betrekkelijk, d.i. afhankelijk van andere elementen) zijn.

Kritiek.

a. Einstein gaf nooit enig bewijs van het louter relatieve karakter van onze cultuurwaarden (hij heeft dat nooit willen leveren wellicht).

b. Men vergeet dat zijn epistemologisch gezag slechts wiskundig-natuurkundig is en niet axiologisch.

M.a.w.: men vergeet zijn deskundigheidsdomein. M.a.w.: de term ‘relatief’ en ‘relativiteit’ is wel naar woordklank dezelfde in wis- en natuurkunde en cultuurtheorie, maar inhoudelijk is hij niet dezelfde.

Steekproef 15.-- Holistische ontologie. (116/119).

Het woord ‘holistisch’ en in het Nederlands ‘heel’ is ‘in!

‘Holos’; lat.: totus, heel, geheel.-- Zo in de samenstelling ‘holo.klèros’ (Platon: Faidros 250c, Timaios 44c) dat ‘gaaf’, ‘heel’, betekent’ (daarvandaan ‘holoklèria’, gaafheid, integriteit).

Panta.

Herlezen wij EO 30,-- 45, 52, 65, 94.-- ‘Alles’ is het object van de ontologie.

Herlezen wij EO 32,-- 45, 65.-- “Al wat was, is, en zal zijn” is object, diachronisch, van de ontologie.

EO 98/115 (Types van inductieve methode) leerde ons dat wij slechts via steekproeven het ‘al’ (het heelal) kunnen vatten,-- ook al licht de idee ‘alles’ (gebeurlijk in de vorm van “Al wat was, is, zijn zal”) ons voor. Broksgewijze maar met het oog op totaliteiten (verzamelingen/ systemen) verkennen wij de totaliteit van Al wat is.

Meer dan één manier.

Wat wij onmiddellijk vatten - de fenomenen of de zich tonende dingen - is de stevige basis

1. Herlezen wij EO 94: Herodotos, Anaxagoras. zij gaan uit van wat gegeven is. Om niet stil te blijven staan bij dat onmiddellijk gegevene. Om het te overschrijden. Naar wat wij heten “het middellijk gegevene”, want bereikbaar via het onmiddellijk gegevene.

Zo de inductivist : hij bereikt via steekproeven die onmiddellijk gegeven zijn, door kennisuitbreiding - amplificatief - het middellijk gegevene (de totaliteit), nl. de verzameling en/ of het systeem.

2. Herlezen wij EO 73/80: de hypothetische methode begint bij het fenomeen. Maar onderzoekt het - tast het af - terugwaarts, via ‘analysis’, reductieve methode (de vooropstellingen,-- de voortekens) of voorwaarts, via ‘synthesis’, deductieve methode (de gevolgtrekkingen).

Zo krijgen wij een zicht op de totaliteit van b.v. het stelen voor zover onmiddellijk gegeven en als lijk gegeven.

3. Herlezen wij EO 81/92: een onmiddellijk gegeven iets, een ‘fenomeen’ dus, vertoont middellijke gegevens, nl. wanneer men het indeelt binnen een schema dat een stel gegevens samenvat. De categorieën (universele/ particuliere en singuliere gegevens), de categorieën (een of ander systeem) situeren het onmiddellijk gegeven binnen een totaliteit die ook het niet tenzij middellijk gegeven omvat dat met het fenomeen enig verband houdt.

De ontologische methode.

Ontologie heeft, zoals iedere wetenschap, een eigen methode.-- Wat zou zo'n methode kunnen zijn die de totale werkelijkheid bedoelt? Platon heet ze - in Pythagoras' spoor 'theoria'.

1.-- Theoria.

O. Willmann, *Die wichtigsten philosophischen Fachausdrücke in historischer Anordnung*, Kempten / München, 1909, 20, zegt wat volgt.

'Theorein' werd door de antieke Romeinen vertaald door 'speculari'. Dit werkwoord betekent: zeer nauwkeurig ingaan op, grondig bijhouden,-- zo dat dat waarop men ingaat, dat wat men bijhoudt, onthuld wordt en in de waarheid - a. letheia, apokalupsis - gebracht wordt.

Zo is b.v. een bespieder (spion) een 'speculator'. Zo is 'specula' de plaats waar vandaan bespied wordt,-- waar men "in de gaten houdt", -- waar men scherp waar neemt om te weten waarover het gaat.-- Zo is 'speculatio' de juiste vertaling van 'theoria'.

Opn.-- Isaias 21:6/10.-- De oudtestamentische zieners - 'profeten' - kenden in het Hebreeuws perfect die betekenis.-- "Zo sprak de Heer tot mij.-- Wel! Stel de waarnemer op de uitkijk. Wat hij 'ziet', dat hij het melde.-- Hij zal een trek 'zien': ruiters getweeën, mannen gezeten op ezels, mannen op de rug van kamelen.-- Dat de waarnemer scherp toekijke, met grote aandacht.

En de waarnemer riep uit: "Kijk! Op de uitkijk, Heer, ben ik de hele dag door. Op mijn wachtpost sta ik de hele nacht door. (...)".

Alfred Bertholet, *Die Religion des alten Testaments*, Tübingen, 1932, 110, n. b, zegt: de waarnemer is "des zweite Ich des Visionärs", het tweede ik van de ziener.

Hier heeft 'waarnemen' en 'waarnemer' nog de zeer archaische betekenis die wij b.v. bij Homèros en Hèsiodos aantreffen (EO 32: Mnèmosune, Gedenken; 52: Anamnèsis, alomvattend en geordend bewustzijn). Met name: het paranormale - en dus in archaisch-primitieve wereldbeeld 'goddelijke' - vermogen om desnoods op afstand te zien -- mantisch.

'Speculatie'.

Men 'speculeert' op de beurzen! Dat is, op rationele gronden, gokken! Vanuit onmiddellijk gegeven financiële (en vele andere) gegevens de zo verworven kennis 'uitbreiden' (= amplificatio) tot middellijk bereikbare gegevens (hier: de beoogde winst).-- De mystieker Ruusbroec Jan - (1293/1381)) heet men "iemand die 'speculatief' leeft en denkt": vanuit het onmiddellijk gegeven dringt hij door tot het middellijk gegeven (hier: Gods werking in de diepten der ziel die zich in het heelal situeert). Dit is een andere 'amplificatio', kennisuitbreiding. Een paranormale,-- vergelijkbaar met die der oudtestamentische profeten.

2.-- He theoretike tou ontos.

Ontologie is “theoria die zich richt op al wat is (‘panta’),-- diachronisch : op al wat was, is, zal zijn”. O. Willmann: “Wij heten ‘speculatie’ de eigenlijk filosofische wijze van ingaan op iets. “Speculatieve belangstelling” komt, in dat geval, neer op:

- A.** waarnemen - dat is de empirische belangstelling,
- B.** zo dat - n.a.v. die waarneming - samenhangen blootkomen”.

Anders gezegd: filosoferen is

- a.** scherp waarnemen
- b.** van het onmiddellijk gegevene - de fenomenen - en via dat onmiddellijk gegevene dat wat zich middellijk toont.

Homèros en Hèsiodos (als mantische dichters),-- Thales van Miletos en zijn denkgenoten, in wier spoor een Herodotos (‘historia’, lat. inquisitio, onderzoek), - Pythagoras en de paleopythagoreeërs (‘theoria’, b.v. bij de olympische spelen: meer zien dan de oppervlakkige toeschouwer),-- Parmenides (‘alètheia’), - zij allen waren ‘filosofen’, d.i. ‘speculatores’, waarnemers die doorstootten tot - wat Willmann heet - de samenhangen of verbanden (de omvattende eenheden,-- object van stoicheiosis): telkens weer twee aspecten (het onmiddellijk gegevene/ het middellijk gegevene) beogend.

O. Willmann, o.c., 20.-- Platon noemt ‘wetenschap’ “theorètikè tou ontos”, het grondig ingaan op al wat is.. Wat eigenlijk de ontologische definitie van ‘wetenschap’ is.

Opm.-- Ch. S. Peirce (1839/1914), de pragmaticist, onderscheidde daarin volgende types.

- a1.** De eigenzinnige bekijkt al wat is, vanuit de individuele vooropstellingen,
- a2.** De rechtzinnige bekijkt al wat is, met de ogen (voorspellingen) van anderen (gezagdragers,-- o.m. dictators, tradities allerhande).

lc. De voorkeursgezinde bekijkt al wat is, vanuit zijn persoonlijke of sociale vooropstellingen die hij de voorkeur geeft.-

b. De wetenschapsmens, echter, bekijkt al wat is, vanuit het gegevene zelf. Hiermee benadert hij de platonische definitie.

Opm.-- Aristoteles.-- Aristoteles heet de ontologie ‘wijsheid’- in de antieke betekenis van “het weten om menselijke en goddelijke dingen”.

Wij weten dat het begrip ‘wijsheid’ zowat samenvalt met ons begrip “algemene vorming”. Filosofie was, in Aristoteles, dus een (hogere, meer uit gewerkte) vorm van “algemene ontwikkeldheid”.

Aristoteles heet de ontologie ook ‘filo.sofia’. In de paleopythagoreïsche betekenis houdt deze term in dat hij zich “onderweg naar wijsheid” weet, want voor Pythagoras, waren enkel de godheden - zoals voor vele; zeer vele denkers in het oude Hellas - de bezitters van de wijsheid. En was dus het zoeken naar wijsheid het lot van de stervelingen. Een gezond fallibilisme of feilbaarheidsbesef legden de paleopythagoreeërs definitief in de term ‘filo.sofia’ of, zoals onze voorvaders vertaalden, ‘wijs.begeerte’ of - beter - ‘wijsheids-gezindheid’. Erop uit zijn bij te leren! Om het ideaal der godheden te benaderen (en dus zichzelf te ‘vergoddelijken’).

Ontologie was, voor Aristoteles, “de leer omtrent het zijnde als zijnde”. Dit is : het dieper ingaan op al wat is, voor zover het is,-- op het zijnde als zijnde of op het zijnde als dusdanig. De kleine termen ‘als’ en ‘als (dusdanig)’ spreken het gezichtspunt of, zoals de scholastici zegden, “het formeel object” uit.

Vergelijk met “het kind als kind” of “het kind als dusdanig” bestuderen: wat het kind nemen is voor zover het kind is. Kijken naar al wat het tot kind maakt. De ‘ousia’ of wezensvorm van het kind bloottrekken.

Ontologie was, voor Aristoteles, ten laatste ook “eerste filosofie”. -- Waardoor? Doordat zij “de vooropstellingen van al wat is” nader onderzoekt, alsook “de gevolgtrekkingen” ervan.

Wij heten dat nu “transcendentele ontologie”. -- Wat hij “tweede filosofieën” heet, noemen wij “categoriale ontologieën”. Zo was, in zijn ogen, de wiskunde (als vakwetenschap en ook als categoriale ontologie) slechts “tweede, afgeleide filosofie”. Zo was de ‘fysiek’ (“hè fusikè”), d.i. de vakwetenschap en de categoriale ontologie omtrent de natuur (‘fisis’, lat.: natura, natuur), die, in zijn opvatting o.m. wat wij nu “de psychologie” noemen omvatte, slechts “tweede filosofie”.

Dit is: zoals de wiskunde, wat betreft de algemeenste vooropstellingen en gevolgtrekkingen, van de algemene ontologie afhankelijk.-- Dit belette wat wij heden - met MacLuhan - heten ‘vakidiotie’. Door het eigen, beperkte specialistendom te situeren binnen de “eerste filosofie” als denkkader, relativeerde de wetenschapper zichzelf.

Steekproef 16.-- Holistische ontologie: fenomenologie (120/125)

De term ‘fenomeno.logie’ wordt in meer dan één betekenis gebruikt, Pater Teilhard de Chardin (1881/1955; wetenschapper en ook ... duivelbezweerder; denker in evolutieve termen) heeft het over zijn ‘fenomenologie’ als weergave van de fenomenen der evolutie,-- wetenschappelijk, filosofisch en zelfs theologisch.

G. Fr. W. Hegel (1770/1831; Duits-idealistisch denker) had het over zijn “*Phänomenologie des Geistes*” (1806): al de verschijningsvormen van wat hij als ‘Geist’, geest, bestempelt, zijn het object van zijn fenomenologie (die in feite de hele cultuurgeschiedenis omvat).

Edmund Husserl (1859/1938) gebruikt de term in zijn betekenis. Hij wilde een onaanvechtbare grondslag voor alle (mogelijke) wetenschappen, de filosofie op de eerste plaats.

Vier hoofdstellingen.

Bibl. st.: R. Kuhn, *Intentionale und materiale Phänomenologie*, in: Tijdschr. v. Filos. 54 (1992): 4 (dec.), 693/714.-- Steller tracht samen te vatten.

A.-- Fenomenologie.

1.1.-- “Zu den Sachen selbst”. -- Naar de gegevens zelf! Naar de zaak waarover wij het hebben, zelf. Dat is de grote, omvattende beweegreden die Husserl en husserlianen schraagt.

Waarop de tegenstander de vraag opwerpt: “Wat er is, is er door zichzelf”. De kleine term ‘zu’ (naar) is er te veel! Wij zijn met de gegevens zelf geconfronteerd van meet af aan. Iets is door zichzelf gegeven: onze stap in zijn richting is overbodig.

1.2.-- Waarneming! “Das Prinzip aller Prinzipien”! M.a.w.: voor zover iets direct waargenomen wordt (1.1.), is het “een gegeven”. Dit is: ‘zijnde!

2.1.-- “Wieviel Schein jegdoch soviel Sein”.

Zo verwoordt Heidegger Husserl’s standpunt. Dit is: voor zover iets zich toont (want dat is de juiste betekenis van ‘Schein’: het zich tonen), is er iets, d.i. zijnde. Werkelijkheid.

Tegenstanders: “Er is echter ook schijnzijnde en werkelijk zijnde”. Beide tonen zich. Maar hoe onderscheiden zonder het louter waarnemende en dus fenomenologische standpunt te overschrijden?”. Daarover straks meer.

2.2.-- “Hoe meer ‘Reduktion’...

(reductie, herleiding tot wat eigenlijk beoogd wordt, uitschakeling van het niet beoogde), des te meer is er iets gegeven”. De reductie slaat op meer dan één punt in wat direct waargenomen wordt.-- Waarover straks iets meer.

Uitleg. -- 'Reduktion'.

Of nog 'Einklammerung' (tussenhaakjeszetting) -- Wat juist wordt door Husserl methodisch (niet werkelijk zonder meer) "tussen haakjes gezet"?

a. De eidetische reductie.

Dit is: Al wat niet het 'eidos' of 'wezen(heid)! van het gegevene is, wordt tussen haakjes gezet (Husserl doet alsof het er niet is). Hij beperkt de aandacht, in het waarnemen (direct waarnemen dan), tot het reine 'eidos' of wezen(heid) van het gegeven.

Appl. model.-- Ik zie daar een meisje op het strand spelen.-- Het wezen van het op het strand spelende meisje (voor zover ik het zie, d.i. direct waarneem): dat is beoogd.

Onderwijl schenk ik geen enkele aandacht aan:

1. de akten van mijnentwege (mijn zien zelf als belevingsact b.v.),
2. mijn eigen ik als zetel van die akten,
3. het feit dat dat op het strand spelende meisje iets is dat onafhankelijk van mij, van mijn zien bestaat

Dit laatste vergt een korte uitleg: Husserl beschouwt de objecten "als objecten" (van zijn of het algemeen (menselijke) bewustzijn, d.i. juist voor zover zij object zijn van zijn) bewust zien (in dit geval)). Voor zover ik er mij van bewust ben dat ik dat op het strand spelende meisje zie (direct waarneem), tot zover hou ik er mij, als fenomenoloog, mee bezig: de rest interesseert mij niet. Dat heet in geleerde termen 'Gegenstandstheorie' (objecttheorie), waarbij 'Gegenstand' (object) is al wat direct waargenomen wordt.

b. De fenomenologische reductie.

Deze is al in nr. 3 hierboven aanwezig: ik ben 'fenomeno.loog' en dus ik interesseer mij enkel voor het fenomeen (hier : het op het strand spelende meisje) als fenomeen,-- voor zover het zich (aan mijn bewustzijn) toont,-- voor het fenomeen als dusdanig.-- Waarbij de eersterangsrol van "mijn/ het (algemene) bewustzijn" sterk naar voor komt, natuurlijk. Het is een bewustzijnsfilosofie ('conscientialisme').

Uitleg.-- Schijn/ zijn.

Reeds Joh. H. Lambert (1728/1777; *Neues Organon* (1764)) had het over het onderscheid tussen "het ware" en "de dwaling of de schijn".

Appl. model.-- Tina Turner (eigenlijk : Anna Mae Bullock (1940)) is, 1993: 53, nog steeds "de wilde Tina" (zoals zij zichzelf noemt) en nog steeds actueel. In 1990 deed zij een tournee doorheen Europa: drieënhal miljoen popfans jubelden!-- Maar Tina zelf, privé, is een boeddhiste of liever baptiste-boeddhiste.

De Tien Geboden, kern van de ethiek van oud en nieuw testament, is haar levensgrondslag. Zo zegt zij. Maar de boeddhistische religie bracht haar het waarnemen van 'zieleregionen', waarvan zij te voren geen vermoeden had, bij. Meteen ontwikkelde zij "een spiritueel bewustzijn".

In die zin zingt zij - iedere morgen en iedere avond - een mantra (magisch-religieus lied, o.m. eigen aan de Soka-Gakkai-strekking). Haar hoge zin voor de medemens, die zich in haar optredens uit, dankt zij aan het boeddhisme. Zo zegt zijzelf. Maar kijk: wie ze direct waarneemt - gedurende haar optredens -, riskeert nooit haar innerlijke overtuiging te ervaren!

"Velen geloven dat ik een ontketende wilde ben. Of een door seks bezeten openrijtster. Dat is allemaal onzin! Ik ben een echte "Mijn toneelimgo (opm.: beeldindruk) heeft met mijn privaat leven geen uitstaans. In werkelijkheid ben ik eerder "old-fashioned" (ouderwets). Ook in mijn moraal. Ik spiegel mij aan de echte edele ladies: Aldus Tina zelf.

Besluit.-- Het loutere fenomeenbeschrijven, zoals hierboven even geschetst, is wel degelijk "een echte grondslag", ook van wetenschap, maar dan binnen de methodes hier voren geschetst vooral de inductieve. Wie Tina Turner enkel ziet in haar publieke optredens, ziet enkel een enkele steekproef in de totaliteit van wat zij werkelijk - en niet enkel in schijn - is.

Ontologie is 'holistisch', d.i. het tot ontwikkeling brengen van de zin voor het geheel.-- Wie dus Tina Turner ziet als popster, kan daaruit een indruk opdoen die juist is maar restrictief, d.i. met voorbehoud van verder en nader onderzoek van de gehele Tina Turner.

In fenomenogentaal: er zijn meer dan één perspectieven op haar. In de oude inductietaal: er zijn meer dan één steekproeven in haar werkelijkheid.

Bibl. st.: Christiane Rebmann, *Interview (Einfach die Beste)*, in: *Cosmopolitan (Für die Frau)* 1993: 8 (August), 36/42.

Zo' n 'ontmaskeringen' van de schijnwerkelijkheden zijn legio.

Zo b.v. G. Steiner, *In de burcht van blauwbaard (Enige aantekeningen voor een herdefiniëring van het begrip 'cultuur')*, Amsterdam, Bakker, 1991-2.-- "Een hoge graad van cultuur en barbarij schijnen perfect samen te gaan. Zo zou men één der hoofdstellingen van Steiner kunnen verwoorden. Hij tracht, in genoemd werk, een verklaring te vinden voor die barbarij.

De grondslagen (123/125) Wij zagen het: reeds de oudste denkers van Hellas waren ‘fenomeengezind’. Herodotos (Hist. 2:33): “Uit het bekende besluit ik tot het onbekende Dit is: van het onmiddellijk gegeven tot het middellijk gegeven.

Anaxagoras van Klazomenai: “Het zien van de onzichtbare dingen (is te situeren in) de zich tonende dingen”. Cfr. EO 94.

De Griekse retoren

degenen die de welsprekendheid als het doen ingang vinden van een boodschap bestuderen - kenden een analoog onderscheid.-- Wanneer iemand de medemens tracht te overtuigen met “bewijzen of aanduidingen”, dan is zijn eerste bron ‘atechnos’, d.i. bewijzen die zonder (‘a-’) redeneren (‘-technos’) onmiddellijk overtuigen. Denk aan een meisje dat zwanger is: wie een beetje het leven kent, ziet onmiddellijk dat zij geslachtsgemeenschap had of zich liet bevruchten. Het resultaat is symptoom en wel een helder symptoom.

Maar er is een stap verder: de tweede bron is ‘entechnos’, d.i. bewijzen die slechts via een soms ingewikkelde bewijsvoering overtuigend inwerken.

Besluit.-- De menselijke geest ‘fundeert’ zijn stellingen allereerst door direct contact met werkelijkheid. Niet enkel door aaneenketenen van oordelen, het ene na het andere, zoals de wiskunde, de logica en de logistiek dit doen. Hoe moeilijk het directe waarnemen, in zijn zuiverheid (van de reducties of uitschakelingen voorzien), ook is, toch is het de basis.-- Daarin heeft Husserl radicaal gelijk.

Logisch uitgedrukt.

Er zijn voorzinnen die het directe contact met werkelijkheden verwoorden, desnoods niet enkel louter passief bevinden maar actief getoetst of minstens toetsbaar. Daaruit mag men logisch streng nazinnen afleiden.

De grondslagen van het logisch te werk gaan.

Bibl. st.: H.J. Hampel, *Variabilität und Disziplinierung des Denkens*, München/Basel, 1967, 17/19 (*Die klassische Logik als engeres Untersuchungsfeld*).

Steller vat de hoofdvooropstellingen of axiomata van de traditionele logica samen.

A.-- De wetten van identiteit, contradictie en uitgesloten derde (EO 23/28).

B.-- De vooropstelling van noodzakelijke en voldoende reden of grond (EO 63; 68). Wij hebben ze hoger duidelijk uiteengezet.

Maar Hampel staat stil bij de verrechtvaardiging van die axiomata.

Want - zo zegt Hempel - de axiomata in kwestie zijn “geen beschrijvende wetten” maar normatieve wetten. D.w.z. zij leggen ons gedrag, indien het logisch streng wil zijn, regels op! Hoe bewijzen de klassieke denkers die wetten of axiomata?

Hij haalt aan.

H. Dingler, *Das Prinzip der logischen Unabhängigkeit in der Mathematik, zugleich als Einführung in die Axiomatik*, München, 1915.

Zegt Dingier: “Inderdaad: deze grondslagen kan ik zelf evidentierwijze niet op hun beurt logisch bewijzen. Immers dat bewijs zou eerst de logica die nog moet gefundeerd worden, vooropstellen!: M.a.w.: wie wil bewijzen, is tot het onbewezen vooropstellen van de hoogste vooropstellingen van het logisch streng bewijzen genoopt.

Waarvandaan halen de klassieken dan de zekerheid dat die axiomata de juiste zijn? Niet uit “de aangeboren denkbeelden” (zoals sommige modernen het voorstaan, -- want, indien men zo wil bewijzen, moet men eerst bewijzen dat de aangeboren denkbeelden er zijn en dat zij de juiste zijn (circulus vitiosus)).

Wel uit een eigen ervaring die, hoe voorwetenschappelijk en voorlogisch ook, een licht bloottrekt dat ons voorlicht (ook al kunnen wij dat licht en zijn voorlichting niet uit vooraf gegeven voorzinnen afleiden). Dat is lichtmetafysiek, Minstens sedert Platon.

Denkers als Wilhelm Dilthey (1833/1911; *Einleitung in die Geisteswissenschaft* (1883)) of Wilhelm Wundt (1832/1920; psycholoog (*Logik* (1880/1883))) trachten de geldigheid uit “de onmiddellijke beleving” af te leiden. Op meer dan één wijze, overigens.

In die richting E. May, *Am Abgründ des Relativismus*, Berlin, 1941. -- “Wanneer ik b.v. ‘rood’ in een beleving waarneem (‘erlebe’) en tegelijkertijd de betekenis ‘rood’, terwijl ik ‘rood’ doorleef, versta, dan vat ik buitendien nog op doorleefde wijze dat ‘rood’ nu eenmaal (als door beleving gekende betekenis) ‘rood’ is en dat dit ‘rood’ juist dat is.

Zo vat ik intuïtief het beginsel van de identiteit (de identiteitswet) in zijn dwingende geldigheid, ook wanneer mijn ogenblikkelijk empirisch doorleven van ‘rood’ zijn oorsprong dankt aan een zinsbedrog. Want de identiteitswet betekent niets anders dan dat “iets met zichzelf samenvalt” (Driesch), waarbij het om het even is of dat iets doorleefd wordt binnen een bedrog of binnen werkelijkheid inzake doorleving.--

Waar het op aankomt, m.a.w., is dat het met zichzelf samenvallen - in zijn dwingende, volstrekt willekeurvrije geldigheid - n.a.v. en ineen met het oorspronkelijk gegeven, nl. “ik doorleef iets” mede doorleefd wordt.

In eenvoudiger termen: het beslissende element is het feit dat, wanneer iemand ‘iets’, een of ander gegeven, doorleeft, dit altijd gepaard gaat met “wat dat iets, die werkelijkheid, is, dat is dat iets” (de identiteitswet).

Waarop steller besluit: “De eerste vooropstelling of axioma van de logica wordt dus noch “met bewustzijn” vooropgesteld noch ergens constructief ‘gedacht’, maar onvervalst ‘geschouwd’ (opm.: intuïtief gevat). Dit laatste betekent dat het zo is en zelfs zo zijn moet, wordt doorlevend gevat (...)”

Steller sluit dus uit ieder conscientialisme (het menselijk of niet-menselijk bewustzijn scheidt de identiteitswet) en ieder constructivisme (de menselijke of niet-menselijke geest construeert de identiteitswet uit vooraf bestaande materialen). Om slechts over te houden: elk van ons, zodra hij/ zij iets vat, vat dat iets als een toepassing van de alomvattende of transcendentale identiteitswet.

Opm.-- Terecht voegt May daaraan toe: of men nu de identiteitswet of het axioma van uitgesloten derde of het beginsel van contradictie (het oerdilemma) erbij haalt, die drie beginselen der logica zijn slechts drie verwoordingen van één en dezelfde oerervaring, nl. wij vatten de identiteit van iets. Dat vatten ligt voor iedere (theoretisch uitgebouwde) logica. Is dus ‘voorlogisch’. De logica stelt die oerwaarneming en oerintuïtie voorop,-- om te kunnen starten.

Opm.- Hetzelfde kan gezegd worden van het beginsel van noodzakelijke en voldoende reden of grond.

Indien A, dan B (in het schema van Jevons-Lukasiewicz). Indien A, d.i. de voldoende reden, dan B, d.i. dat wat in A zijn voldoende reden vindt en juist daardoor begrijpelijk, zinnig, niet-absurd, ‘gerijmd’ (niet-ongerijmd) wordt.

Niet ons creatief bewustzijn scheidt dat beginsel. Onze constructieve geest scheidt dit beginsel niet voortgaande op vooraf gegeven gronden. Onze geest, ons bewustzijn stelt dit beginsel vast zodra wij ook maar ‘iets’ bewust waarnemen.

Dat is meteen de (voor)logische grondslag van iedere fenomenologie of weergave van onmiddellijk gevatte gegevens.

Steekproef 17.-- Holistische ontologie: fenomenaal/transfenomenaal. (126/131).

Het staat dus vast: eerste 'fundament' of 'vooropstelling' of 'reden' of 'grond' van ons spreken en leven is het onmiddellijk gegevene.

Zoals de antieken zegden: het zichtbare (waarbij het 'zien' staat voor alle vormen van waarnemen). Fenomenologie of fenomeenweergave staat of valt met dat beginsel.

Maar er is het transfenomenale.

Dat wat slechts middellijk bereikbaar is. Of, althans, niet zomaar onmiddellijk gegeven. Staan wij daarbij stil.

Bibl. st.:

-- I.M. Bochenski, O.P., *Wijsgerige methoden in de moderne wetenschap*, Utr./Antw., 77v. (Wat betekent 'verifieerbaar?');

-- K. Oehler, Uebers., Ch. S. Peirce, *Ueber die Klarheit unserer Gedanken*, Frankf.a.M., 1968, vrl. 105ff.;

-- E. Walther, Hrsg., Ch. S. Peirce, *Die Festigung der Ueberzeugung und andere Schriften*, Baden - Baden, s.d., vrl. 49ff..

Een standpunt terzake.

Knopen wij aan bij iemand die - meer dan een eeuw geleden - ons probleem reeds duidelijk doorgrondde. Ant.-Augustin Cournot (1801/1377, in zijn *Matérialisme, vitalisme, rationalisme* (Etudes sur l'emploi des données de la science en philosophie), 1875.

Cournot is een typisch XIX - d'eeuws denker, voor wie de rede, la raison, centraal staat, zoals sedert het begin der moderne tijden het westerse rationalisme het voorhield. Toch is zijn 'rationalisme' restrictief. Het voorbehoud ligt, enerzijds, in het vitale, dat voor de rede te situeren is (de rede valt m.a.w. niet uit de lucht; er is een pre- of voorrationeel vatten in de mens dankzij zijn vitaliteit), anderzijds in het transrationele, dat de rede overtreft (dat transrationele situeert hij in het domein van de religies, -- in al wat 'heilig' of 'goddelijk' genoemd wordt).

Het vitale vatten der dingen en het transrationele vatten der dingen wordt, door een Cournot, 'rationeel' gesitueerd. In het land van Descartes, de rationalist bij uitstek, is dit niet verwonderlijk: het louter intellectuele vatten door de rede is centraal in deze vorm van rationalisme (EO 13). Sterk a-priorisch ingesteld.

Een tweede standpunt. (126/129)

Bibl. st. Chr. Roche, *Hans Reichenbach*, in: D. Huisman, dir., *Dictionnaire des philosophes*, Paris, 1984, 2206/2208.

H. Reichenbach is één der bekendste figuren van het neo-positivisme (= taalpositivisme, logisch positivisme) of logisch empirisme.

Deze laatste titel situeert hem in het empiristisch rationalisme dat, in tegenstelling tot de ‘intellectualistische’ of ‘a-priorische’ rationalisten (Descartes), de nadruk legt op tem ‘empirie’ of zintuiglijke waarneming. M.a.w.: de rede, centraal in ieder rationalisme, is maar betrouwbaar voor zover zij steunt op zintuiglijke indrukken.

Reichenbach vindt dan ook dat “de filosofen” - Descartes, Spinoza, Kant (drie eerder a-priorische of intellectualistische rationalisten) - al te ver afstaan van de proefondervindelijke methode. Vergelijk met EO 13, waar reeds Fr. Bacon “de nauwe verbinding van ervaring en rede” experimentalistisch opvat.

Het leven van Reichenbach verklaart voor een deel zijn experimentalisme.

1910/1911 studeert hij aan de Technische Hochschule te Stuttgart. 1917/1920 leidt hij een laboratorium voor radiotechniek. 1920/1926 is hij Privatdozent aan een hogere technische school.-- In 1933 wijkt hij voor de nazi’ s en gaat naar Istanboel. Later vertrekt hij naar Los Angeles (wordt er universiteitsprof).

Reichenbach’s toetsingsmethoden.

De lijst van methoden weerspiegelt zijn empirisme.

A1.-- Technische toetsing.

Als experimentalist laat Reichenbach zich moeilijk overtuigen. Doch wanneer een technische methode opduikt om de werkelijkheid bloot te trekken - alètheia, waarheid -, dan laat hij zich wel overtuigen.-- Maar in vele gevallen is deze methode ondoenlijk. Zo b.v., in zijn tijd, de zonnetemperatuur: zoals voor iedere ster van het type dat de zon vertegenwoordigt, is de zonnetemperatuur zeer hoog (zeker in haar kern). Ze direct meten met een instrument - technische methode - is voorlopig ondoenlijk.

A2.-- Fysicale (natuurkundige) toetsing.

Als rasecht positivist die zweert bij de vakwetenschappen, met op kop de natuurkunde, laat Reichenbach zich overtuigen wanneer bewezen kan worden dat iets klopt met “de keiharde wetten de fysica”.

Wie een zonnebad neemt, zal (natuurkundig zeker en vast) warm krijgen. De fysicale warmteleer, inductief opgebouwd (hij was inductivist: steekproeven leveren waarschijnlijkheid), leert dat, indien men zich in de nabijheid van een warmtebron bevindt, er zich warmte ontwikkelt rond en in het lichaam. Een zonnebad is daarvan een steekproef.

Steekproeven - inductie - leveren volgens Reichenbach slechts waarschijnlijkheden op.

Zoiets weerspiegelt zijn professoraat aan de Universiteit van Berlijn (1926/1933) in “wetenschappelijke filosofie”. Waarbij filosofie ‘wetenschappelijk’ heet voor zover zij de gegevens én de vooropstellingen van de wiskundige natuurwetenschap als vertrekpunt neemt. Dit type van wetenschap dateert vooral van G. Galilei (1564/1642) met zijn begrip “exacte, d.i. experiment en wiskunde verbindende, wetenschap”.

A3.-- Logische toetsing.

Niettegenstaande zijn zeer empirische, ja, experimenteel-wiskundige instelling versmaadt Reichenbach toch niet het strenge, contradictievrije redeneren. Naast de ‘stoffelijk-tastbare’ bewijzen aanvaardt de logisch-positivist ook de logica, vooral in haar logistische (versta: wiskundig model volgende) of rekenende logica.

Ook dat weerspiegelt zijn leven: 1928 sticht hij de *Gesellschaft für empirische Philosophie* (Berlijn),-- een groep die 1929 samengaat met het Ernst Mach Verein (sedert 1923 te Wenen). Meteen ontstaat *Erkenntnis*, een bekend filosofisch blad, o.l.v. Reichenbach en Rudolf Carnap (1891/1970; *Der logische Aufbau der Welt* (1928)).

Deze revue werkt op internationale schaal aan een “wetenschappelijke filosofie” en betreft o.m. de Poolse school voor logica (Warschau/ Lwow), met o.m. Alfred Tarski (1902/...), een logicus, in de publicaties.

B.-- Transempirische toetsing.

Pater Bochenski zegt dat Reichenbach volgend voorbeeld geeft, nl. de uitspraak van een aanhangster van een religieuze sekte die beweert “Katten zijn goddelijke wezens”.

Terloops: in het antieke Egypte o.m. wordt zo’ n geloof aangetroffen. Meer nog: ‘heilige’ of ‘goddelijke’ dieren komen in de voorstellingswereld van de religies meermaals voor. Cfr. H. Bouma, *Het dier in de wereldgodsdiensten*, Kampen, Kok, s.d.. Cfr EO 104 (Nahualisme).

Voor een Reichenbach is het overduidelijk: zoiets waar maken vergt een bewijs sui generis, een bewijs van een eigen wezensaard. Het fenomeen, indien het al bestaat buiten de geest van degenen die erin geloven, is transempirisch,-- gaat de gewone, aardse, zeer stoffelijke bewijsvoeringen te boven (cfr het transrationele van Cournot).

Opm.: (129/130). Gaan wij daar even op in.-- Mensen die b.v. aan goddelijke wezens - dieren b.v. - geloven, a. ervaren iets en b. redeneren ook. Maar op hun/ haar wijze.

a. Ervaren.

Herlees wat wij schreven over het nahualisme: men kan er niet onderuit! Er zijn feiten! Meer nog: er is een convergentie-inductie. Onafhankelijk van elkander, gespreid over de hele planeet, ervaren mensen een structuur die overal zowat dezelfde is.

b. Redeneren.

Halen wij één steller aan: Stephen Toulmin, *The Uses of Arguments*, Cambridge University Press, 1958.

Behalve de streng wetenschappelijke-logistische en/of experimentele – redeneringen zijn er de dagdagelijkse. De meerderheid van onze redeneringen halen nooit de strengheid van het exacte denken (wiskunde/experiment).

Toch geloven wij, wetenschappers in hun dagelijks leven inbegrepen, in de geleidigd ervan. Men verwacht iets (een goed huwelijk van een mathematicus met een biologe b.v.); men besluit iets doordat hetzelfde fenomeen zich al meer dan één keer voordeed (de biologe maakt zich al meermaals kwaad;-- een inductie); men moraliseert de misbruiken van het kapitalisme (onze baas misbruikt ons,-- zegt de mathematicus, terug van school waar hij les geeft).

In al dergelijke gevallen is de absolute zekerheid onbereikbaar (een wel benaderde maar nooit bereikte limiet). Er is “een sprong” tussen de voorzinnen en de nazin!-- Is dat ‘rationeel’? Neen, niet in de strenge zin der vakwetenschap! Is dat ‘irrationeel’? Neen, niet in de absolute zin. De arts die gokt wat betreft de oorzaak van de kwaal; de kunstcriticus die een werk afkeurt,-- met argumenten; de rechters die iemand veroordelen,-- met argumenten. Zij allen zitten in de sfeer van het gewone argumenteren.

Welnu, zo ook degenen die aan sacrale dingen katten als heilige dieren b.v. - geloven, a. ervaren en b. redeneren.

Zoiets moet Reichenbach hebben gevoeld toen hij de transempirische toetsing even aanraakte. Van zijn uiterst streng standpunt.

Men herleze nu EO 101, waar sprake is van de operationele inductie. Reichenbach staat niet zo ver van een P.W. Bridgman (*The Logic of Modern Physics*). Men kan het eenzijdig-exacte standpunt te streng vinden. Maar een ding is zeker: Reichenbach, Bridgman eisen keiharde wetenschap, “hard science”, en terecht.

Sommige - uiterst 'kritische' - wetenschappers en denkers vatten zeer goed wat Reichenbach a.h.w. openhield inzake "onverklaarbare fenomenen".

G. Le Rouge, *La mandragore magique*, Paris, Magerie, 1991,10, haalt (Pierre Simon, marquis de) Laplace (1749/1827; wiskundige / sterrenkundige) aan. Laplace was wellicht de meest kille materialist van zijn tijd. Maar luister naar wat hij zegt.

"Wij zijn er dermate ver van verwijderd de factoren der natuur en hun diverse wijzen van werken te kennen dat het weinig filosofisch zou zijn dergelijke fenomenen te loochenen, enkel en alleen omdat wij ze, in de huidige stand van onze inzichten, niet kunnen verklaren. Maar wat wel aangewezen is, is dat wij ze onderzoeken met een aandacht die des te nauwlettender is naarmate het moeilijk is dergelijke fenomenen als werkelijk te aanvaarden".

M.a.w.: Laplace is zich van de grenzen van de exacte wetenschap terdege bewust.

In onze taal uitgedrukt: zowel de vooropstellingen - enkel al wat exact verifieerbaar is, is werkelijk b.v. - als de waarnemingen en redeneringen in het zog van die vooropstellingen zijn slechts inductieve steekproeven. Wat het restrictief karakter ervan aantoont: zij gelden met voorbehoud. Namelijk: er zijn wellicht andere, even geldige vooropstellingen mogelijk. Wie die wisselvooropstellingen niet aanvaardt, o.g.v. het verabsoluteren van de eigen vooropstellingen, is ronduit dogmatisch en vervalt in ideologie i.p.v. in wetenschap.

Zo b.v.: indien de materialistische vooropstellingen er niet in slagen paranormale en sacrale fenomenen voldoende te verklaren, waarom in naam van die (verabsoluteerde) vooropstellingen de fenomenen loochenen of verdoezelen - wat geregeld gebeurt - i.p.v. de eigen vooropstellingen in vraag te stellen?

Francois Arago (1786/1853), sterrenkundige en natuurkundige, medewerker van A.M. Ampère (1775/1836; natuurkundige), sprak ooit een zin uit "Degene die, buiten het domein van de wiskunde, het woord 'onmogelijk' uitspreekt, mist voorzichtigheid".

D.w.z.: binnen een of ander axiomatisch-deductief wiskundig systeem kan men iets - een zin b.v. - als 'onmogelijk' (ED 41) afschrijven. Maar, eens daarbuiten, in het alomvattende systeem van "al wat - hoe dan ook - werkelijk is", is het onmogelijk achten van iets - al was het nog zo bizar - zeer riskant.

Algemeen besluit.

Zelfs aanhangers van “keiharde wetenschap”

- a. geven toe dat hun praxis grenzen heeft en
- b. dat er fenomenen zijn die, zoniet voorlopig dan definitief het verklaringsvermogen van die begrensde wetenschap te boven gaan.

Naar het object uitgedrukt: a. er zijn fenomenen; b.1. voorbij die fenomenen geraakt men wel tot op zekere hoogte, al experimenterend en rekenend; b2. voorbij die fenomenen geraakt men, echter, ook doorheen zeer eigen ervaringen en redeneringen, die men met termen als ‘magie’ (‘occultisme’), ‘mystiek’ en, zelfs algemeen, met ‘sacraal’ (‘religie’) aanduidt.

Experimenterend en rekenend blijft men ‘rationeel’; magisch-mystisch en sacraal - religieus betreedt men het terrein van - wat velen heten - “het irrationele”. Een Cournot zei ‘transrationeel’ en een Reichenbach zei ‘transempirisch’.

In ieder geval: transfenomenaal. Voor zover nl. ‘fenomeen’ betekent: Al wat een zeer groot aantal mensen, met of zonder wetenschappelijke vorming, kunnen waarnemen en al experimenterend-rekenend verwerken.

Zodra de doorsnee-gewaarwording en het exacte (of zo exact mogelijke) verwerken van die ervaring onvoldoende is, wordt het ‘transfenomenaal’ in een tweede graad. Laat ons zeggen: paranormaal-transfenomenaal.

Werkelijkheid als bevindbaarheid en toetsbaarheid.

De drie domeinen vertonen ‘alètheia’, waarheid, d.i. het onthullen of bloottrekken van wat is.

a. Het fenomenale doordat het volstaat direct waar te nemen, althans in normale gevallen (want een krankzinnige of zelfs maar een neurotisch gestoorde kan met fenomenale gegevens al moeilijkheden hebben).

b.1 Het transfenomenale voor zover nog toegankelijk voor al wie experimenterend - rekenend (‘exact’) te werk gaat, toont zich - wat alètheia is - aan de grote wetenschappelijke gemeenschap. Zelfs indien zij keiharde eisen stelt (Bridgman), ‘ziet’ zij het transfenomenale doorheen de fenomenen.

b.2 Het transfenomenale voor zover slechts toegankelijk voor een zeer beperkt aantal waarnemenden en redenerenden - laat ze ons ‘begaafden’ (paranormaal begaafden dan) heten - toont zich ook. Maar op veel beperkter schaal. Vandaar inwijdingsdenkbeelden en zo.

In de drie gevallen is er:

A. bevindbaarheid: de fenomenen en wat daarboven uitreikt worden ‘bevonden’;

B. toetsbaarheid: dezelfde werkelijkheden worden ‘getoetst’.

Hoe verschillend ook!